

Geïndoctrineerde fanatieke nazi's versus dienstplichtige soldaten
Of de Waffen-SS en het Heer werkelijk zo verschillend waren

19 juli 2012

Aantal woorden: 30.832

Begeleider: Prof. Dr. J. Hoffenaar

Masterscriptie Internationale Betrekking in Historisch Perspectief
Universiteit Utrecht

E.W. Scheffers
3351319

Inhoudsopgave

	Inleiding	3
Deel 1:	<i>Algemene ontwikkelingen en debat</i>	
Hoofdstuk 1	Kort overzicht van de geschiedenis van de <i>Waffen-SS</i> en het <i>Heer</i>	8
Hoofdstuk 2	De <i>Waffen-SS</i> : de opbouw van een nieuw leger	14
	Wijze van rekrutering	14
	Officieren	18
	Training	20
	Conclusie	21
Hoofdstuk 3	De historiografie van de <i>Waffen-SS</i>	22
	Literatuur met de <i>Waffen-SS</i> als middelpunt	22
	De <i>Waffen-SS</i> en het nationaal-socialistisch gedachtegoed	22
	De <i>Waffen-SS</i> als militaire eenheid	25
	Overige militair-historische literatuur	33
Hoofdstuk 4	De <i>Waffen-SS</i> en oorlogsmisdaden	37
Deel 2:	<i>Normandië</i>	
Hoofdstuk 5	Uitgebreide inleiding met een schets van het verloop van de strijd	42
Hoofdstuk 6	Verschillen in uitrusting, bevoorrading en aansturing	55
	Het verschil in uitrusting en bevoorrading	55
	Het verschil in aansturing tussen de <i>Waffen-SS</i> en het OKW/Hitler	57
Hoofdstuk 7	Redenen voor de selectie van eenheden	61
	Operatie Lüttich	61
	Operatie Tractable	65
Hoofdstuk 8	Het verschil in handelen en optreden	70
	Verschillen in vrijheid van handelen bij operatie Lüttich	70
	Verschillen in wijze van optreden en vrijheid van handelen bij de verdediging bij Operatie Tractable	75
Hoofdstuk 9	De verschillen in motivatie en fanatisme	78
	Beeld van de geallieerden	78
	Motivatie van militairen	79
	Conclusie	90
	Geraadpleegde bronnen	93
	Archiefmateriaal	93
	Primaire literatuur	94
	Secondaire literatuur	96

Inleiding

‘[...] *ihr rücksichtsloses Draufgängertum und ihre Erbarmungslosigkeit hatten zwei Folgen: sie erlitt riesige Verluste, und sie erhielt beim Gegner ihrerseits keinen Pardon mehr.*’¹ Zo schrijft Eugen Kogon, historicus en overlevende van de Holocaust, over de *Waffen-SS* in zijn boek *Der SS-Staat* uit 1947. ‘*Die Waffen-SS ist der soldatische Ideenträger der nationalsozialistische Revolution. In ihr vereinigen sich die alte soldatische Tradition und höchstes militärisches Können mit unseren Frundforderungen. Diese Truppe weiß, wofür sie Ficht, sie ist kein neutrales Instrument, das nur kämpft, weil es befohlen ist,*’ aldus Heinrich Himmler.² Historicus Max Hastings beschrijft de *Waffen-SS*’ers als de meest geduchte gevechtssoldaten van de Tweede Wereldoorlog, hoewel misdaden door SS-eenheden, deze ook maakten tot de meeste verfoeide. Soldaten lieten keer op keer zien dat er geen beperking was van hun plichtsbefef en van hun meedogenloosheid.³

Zomaar twee citaten en een passage uit een studie over de *Waffen-SS* en duidelijk is dat niet bepaald een positief beeld naar voren komt. De gewone Duitse soldaat vocht natuurlijk altijd fatsoenlijk; het *Heer* bestond immers niet uit onderdrukkers en plunderaars. Althans, dat zegt iemand die in het *Heer* heeft gediend.⁴ Het beeld dat aan de *Waffen-SS* vastzit, is voor veel mensen gelijk aan het beeld van de SS en dat is niet bepaald positief door diens betrokkenheid bij bijvoorbeeld de Holocaust. Is dit beeld wel realistisch?

In het voorwoord van de studie van Craig Luther over de *12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend* beschrijft Charles Burdick een ontwikkeling op het gebied van boeken over de Tweede Wereldoorlog, en dan vooral een die binnen de militaire geschiedenis bestaat. Volgens Burdick bestaat er een groep schrijvers die vooral anderen overschrijven en niet met nieuw eigen onderzoek komen. Een andere groep schrijvers bestaat uit mensen die hun verhaal opleuken en totaal geen onderzoek doen, met het doel een breed publiek te bereiken en daarmee winst te behalen. Vooral bij onderzoek over een organisatie als de SS levert dat problemen op, omdat de mythe en het stereotype worden versterkt. Volgens Burdick is nieuw en origineel onderzoek nodig.⁵ Ook bestaat nog ruimte voor nieuw onderzoek naar de afspraken en samenwerking tussen het *Heer* en de *Waffen-SS*, dat stelt althans historicus

¹ Eugen Kogon, *Der SS-Staat* (Stockholm 1947) 362.

² Heinrich Himmler in het dagboek van Felix Kersten, 28 juni 1940: Felix Kersten, *Totenkopf und Treue. Heinrich Himmler ohne Uniform. Aus den tagebuchblättern des finnischen Medizinalrats* (Hamburg 1952) 309.

³ Max Hastings, *Das Reich. The march of the 2nd SS Panzer Division through France, June 1944* (London, Basingstoke, Oxford 2009) 254.

⁴ Siegfried Westphal, *Heer in Fesseln. Aus den Papieren des Stabchefs von Rommel, Kesselring und Rundstedt* (Bonn 1950) 26-27.

⁵ Voorwoord van Charles Burdick in: Craig W.H. Luther, *Blood and Honor: The history of the 12th SS Panzer Division "Hitler Youth," 1943-1945* (San Jose 1987) 7-8.

Gerhard Weinberg in zijn artikel over het Duitse officierskorps.⁶ Genoeg reden om onderzoek te doen naar de *Waffen-SS* op basis van primaire bronnen.

De vraag die in deze scriptie centraal staat, is of het negatieve beeld van de *Waffen-SS* wel terecht is en dit zal onderzocht worden met een onderzoek naar de gevechten in Normandië. De *Waffen-SS* en het *Heer* worden dus vergeleken, maar dat gebeurt door de *Waffen-SS* centraal te laten staan en in te gaan op de punten waarop het afweek van het *Heer*. Hiermee wordt voorkomen dat dit ook een uitgebreide studie wordt naar het *Heer*, want daar is simpelweg niet voldoende ruimte voor in een masterscriptie. In deze scriptie zal een aantal vragen beantwoord worden. Om te beginnen wat het beeld in de historiografie was van het optreden van de *Waffen-SS* en het *Heer*. Week het werkelijke optreden daar van af? Dat zal onderzocht worden aan de hand van de casus over de strijd in Normandië en gebaseerd worden op primaire en secundaire bronnen. De hypothese is dat het verschil tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* kleiner is dan dat in de historiografie naar voren komt.

Zoals gezegd hangt er een erg negatief beeld aan de *Waffen-SS*. Al tijdens de oorlog werden in Duitsland *Waffen-SS'ers* als de meest radicale troepen gezien, die brutaal en meedogenloos optraden.⁷ Na de oorlog werden de veteranen van de *Waffen-SS* niet erkend als veteranen, kregen zij geen pensioen en geen rechten.⁸ Daarmee werd de *Waffen-SS* na de oorlog duidelijk als fout neergezet, terwijl het *Heer* dat lot ontliiep. Langzaamaan is dat beeld aan het veranderen, nu meer genuanceerde studies worden geschreven. Na een inleiding over de *Waffen-SS* en het *Heer* zal deze scriptie daarom vervolgen met een overzicht van het historiografisch debat. Hiermee kan later de eigen conclusie in perspectief worden geplaatst.

Voor de historiografie zal een selectie worden gemaakt van literatuur, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen studies over de *Waffen-SS*, en studies die de *Waffen-SS* niet centraal hebben staan maar wel behandelen. Bij die laatste is de vraag of hier een minder genuanceerd beeld uit naar voren zal komen. Oorlogsmisdaden zijn voor veel mensen ook onlosmakelijk met de *Waffen-SS* verbonden. Deze zullen daarom in een apart historiografisch hoofdstuk worden behandeld en vooral het beeld van de betrokkenheid van de *Waffen-SS* hierbij. Hierbij gaat het niet om een overzicht van de misdaden zelf, het gaat om de betrokkenheid van het *Heer* en de *Waffen-SS* en het verschil tussen beide soorten eenheden ten aanzien van oorlogsmisdaden.

⁶ Weinberg, 'Rollen- und Selbstverständnis des Offizierskorps der Wehrmacht im NS-Staat', 69.

⁷ Heinz Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS* (München 2008) 404.

⁸ Panzermeyer, *Grenadiere* (Zweibrücken 2006) III, Charles Messenger, *Hitler's Gladiator. The life and times of Oberstgruppenführer and Panzergeneral-Oberst der Waffen-SS Sepp Dietrich* (London, Oxford, Maclean, New York 1988) 203-204.

De eigen analyse naar de *Waffen-SS* heeft de gevechten in Normandië centraal staan. De keuze daarvoor is gemaakt omdat een studie naar het Oostfront teveel verstoringen zou opleveren voor een genuanceerd beeld, omdat dat een veel brutere oorlog was waarbij fatsoensnormen en het oorlogsrecht aan de kant werden geschoven. Elke partij aan het Oostfront kan hierdoor gemakkelijk als ‘fout’ worden bestempeld. Normandië is een geschikter onderzoeksobject omdat het aan het Westfront lag en plaatsvond in de tweede helft van de oorlog op een moment dat de Duitsers steeds meer moeite kregen met stand houden, waardoor de ware aard van troepen meer naar voren kon komen. Omdat de gehele campagne in Normandië te groot is om in een masterscriptie te analyseren, zal de analyse zich, waar mogelijk, toespitsen op twee casussen.

Deze casussen zijn *Operatie Lüttich*, een offensief van de Duitsers, en de geallieerde *Operatie Tractable*, waarbij de Duitsers in het defensief werden gedwongen. Die laatste casus kan ook worden gezien als de gevechten rond de *Kessel von Falaise*. Er is een aantal redenen voor de keuze voor deze casussen. Om te beginnen is het nuttig zowel een offensieve als een defensieve operatie te beoordelen, om te zien of dat verschil maakte. Een tweede reden is dat bij deze operatie een aantal goed vergelijkbare eenheden betrokken was, waardoor het onderzoek naar het verschil tussen *Waffen-SS* en *Heer* goed uit te voeren is.

Welke eenheden staan centraal? Ten eerste de *1. SS-Panzerdivision Leibstandarte Adolf Hitler*, een elite-eenheid die de naam heeft zeer fanatiek te zijn geweest en daarmee een goed onderzoeksobject vormt. De *2. SS-Panzerdivision Das Reich* was ook een ‘oude’ *Waffen-SS*-divisie, maar dan geen elitedivisie als de *Leibstandarte* waardoor aan manschappen minder hoge eisen werden gesteld. De vraag is of dat nog verschil geeft in motivatie en werkwijze. De derde te onderzoeken SS-divisie is de *12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend*. Dit was een vrij nieuwe divisie toen het werd ingezet in Normandië, vooral bestaande uit gerekruteerden uit de *Hitlerjugend* en dit moest ook een elite-eenheid worden. Hier waren veel jongeren bij van soms maar 16 of 17 jaar oud op het moment van rekrutering, wat de vraag oproept of dit ook echt een elite-eenheid was en of de indoctrinatie van de *Hitlerjugend* een rol speelde bij hun fanatisme. Hoewel deze divisie niet betrokken was bij *Lüttich*, speelde het wel een belangrijke rol bij de *Kessel von Falaise*. Daarnaast maakt de andere manier van werven haar tot een goede aanvulling als onderzoeksobject.

Van de divisies van het *Heer* waren vooral de *2.* en *116. Panzerdivisionen* betrokken bij beide operaties. Daarnaast komen ook de *9. Panzerdivision* en de *Panzer-Lehr* aan bod, hoewel minder uitgebreid. Deze eenheden zijn vooral geselecteerd op hun betrokkenheid, maar ook omdat het eveneens *Panzer*-divisies waren. De *Panzer-Lehr* was net als de *SS*-

Leibstandarte een elite-eenheid. Deze *Panzerdivision* bestond grotendeels uit voormalig instructeurs, waarmee zij goed vergelijkingsmateriaal biedt voor de elite-eenheden van de *Waffen-SS*. Zij was echter bij eerdere slagen in Normandië behoorlijk verzwakt en daarna teruggetrokken. Een klein deel hiervan bleef wel actief als onderdeel van de *SS*-divisie *Das Reich* en daarom is onderzoek hiernaar lastiger.

Dan nog een opmerking over de aanduiding van deze divisies. In deze scriptie zullen alleen divisies centraal staan. Daarom kan bijvoorbeeld ‘2. *Panzerdivision*’ worden aangegeven als ‘2. *Panzer*’, ‘*Hitlerjugend*’ in plaats van de ‘12. *SS-Panzerdivision Hitlerjugend*’ en ‘*SS*’ slaat op de *Waffen-SS*, tenzij anders aangegeven.

Op wat voor een soort primaire bronnen zal de analyse worden gebaseerd? Om te beginnen was het mogelijk een week bronnenonderzoek te doen in het *Militärarchiv* van het *Bundesarchiv* in Freiburg. Veel oorlogsdagboeken en rapporten over de strijd in Normandië waren hier in te zien, maar zeker niet alle aangezien veel documenten zoek zijn geraakt of zijn vernietigd toen de Duitsers in de *Kessel von Falaise* vastzaten.⁹ Ook zijn in de chaotische laatste dagen sommige gegevens niet bijgehouden. De archiefstukken in Freiburg zijn vooral oorlogsdagboeken, briefwisselingen en rapporten van de hogere officieren. Voor de visie van de gewone soldaat moest dus meer af worden gegaan op memoires.

Deze hebben vanzelfsprekend het nadeel dat zij vaak na de oorlog zijn geschreven, wat gevolgen kan hebben voor hun betrouwbaarheid. Zo konden schrijvers er baat bij hebben hun eenheid en zichzelf positief neer te zetten; natuurlijk geeft niemand toe een groot aanhanger van Adolf Hitler te zijn geweest of dat hij graag gevangenen doodschoot. Historicus Gerhard Weinberg wijst er bijvoorbeeld op dat in de vele memoires die na de oorlog uitkwamen, een soort nieuwe dolkstootlegende naar voren kwam, met dit keer Hitler die de oorlog op een verkeerde wijze had geleid en een *SS* die misdaden had gepleegd. Het *Heer* zou niets te maken hebben gehad met massamoorden op bijvoorbeeld krijgsgevangenen en doodsvonnissen die werden ondertekend door officieren.¹⁰ Omdat memoires wel de enige toegankelijke bronnen vormen over de gewone soldaat, kunnen deze niet zomaar opzij worden geschoven. Informatie hieruit zal wel kritisch worden bekeken en worden vergeleken met andere bronnen, om mogelijke vertekening van de conclusie te voorkomen.

Secundaire literatuur is in ruime mate aanwezig en wordt ook op grote schaal gebruikt. Niet alleen voor de beschrijving van de historiografie, maar ook om primaire bronnen te

⁹ Dit bevestigt *Major Daleiden*: MA MSG 2/12427, Major G. Daleiden, Berichtüber den Ausbruch aus dem Kessel von Falaise.

¹⁰ Gerhard L. Weinberg, ‘Rollen- und Selbstverständnis des Offizierskorps der *Wehrmacht* im NS-Staat’ in: Rolf-Dieter Müller en Hans-Erich Volkmann, *Die Wehrmacht. Mythos und Realität* (München 1999) 66-74, 73.

kunnen controleren. Boeken die zijn geschreven door betrokkenen maar ook een studie moeten zijn, worden behandeld als secundaire bron, hoewel hier soms primaire informatie uit gefilterd wordt.¹¹

Het eerste deel van de scriptie is van algemene aard, het tweede deel zal zich vooral op Normandië richten. Na een – deels op secundaire literatuur gebaseerd - hoofdstuk over Normandië en de beide slagen, volgt de analyse die vooral op primaire bronnen is gebaseerd. De onderdelen over de selectie van eenheden en bevelhebbers, de verschillen in handelingsvrijheid en over de wijze van optreden, worden per casus/operatie behandeld. Op de andere onderdelen van de analyse bestaat een dermate grote overlap tussen beide operaties, dat zij tegelijkertijd worden behandeld in dezelfde paragraaf. Hierbij bleek het ook noodzakelijk om algemenere bronnen over het Westfront te gebruiken. De scriptie eindigt met een conclusie waarin de deelvragen en, tot slot, de hoofdvragen zullen worden beantwoord en de hypothese zal worden getoetst. Waren de Waffen-SS en het Heer werkelijk zo verschillend?

¹¹ Paul Hausser, *Soldaten wie andere auch. Der Weg der Waffen-SS* (Osnabrück 1966) 7-8, Heinz Günther Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen. Die Geschichte der 116. Panzer-Division-Windhund-Division 1944-1945* (Aachen 2010), Hubert Meyer, *The 12th SS. The history of the Hitler Youth Panzer Division* (Mechanicsburg 2005).

Deel 1: Algemene ontwikkelingen en het debat

Hoofdstuk 1

Kort overzicht van de geschiedenis van de *Waffen-SS* en het *Heer*

Voordat de analyse over de *Waffen-SS* in Normandië gaat beginnen, heeft dit hoofdstuk tot doel een inleiding te geven op de *Waffen-SS*, waarbij ook de eerste vergelijkingen met het *Heer* gemaakt zullen worden.

Het *Heer* was de landmacht van Duitsland in het Nazi-tijdperk. Het was in 1934 voortgekomen uit de *Reichswehr* als onderdeel van de *Wehrmacht*. De *Waffen-SS* kwam op zijn beurt voort uit de *Schutzstaffel* (SS) (gevormd in 1925) en zou zich in de loop van de tijd ontwikkelen tot een (informeel) onderdeel van de *Wehrmacht*. De SS onder leiding van Heinrich Himmler was ontstaan als onderdeel van de in 1920 opgerichte *Sturmabteilung* (SA), die verantwoordelijk was voor de bescherming van Nazi-kopstukken, met Adolf Hitler vanzelfsprekend als de belangrijkste. Leden zwoeren dan ook persoonlijke loyaliteit hem. Het regiment dat verantwoordelijk was voor diens bescherming, was de *Leibstandarte-SS Adolf Hitler*. Op 24 september 1934 werden de *SS-Verfügungstruppe* (SS-VT) gevormd als militaire tak van de SS. Hieronder gingen ook de *Leibstandarte* vallen, naast de *Totenkopfverbände* en de (andere) eenheden die zich bezighielden met de bewaking van concentratiekampen en met zuiveringen. Onderzoeker Albert Seaton beschrijft de SS-VT als volledig bewapende en onafhankelijke politieke troepen.¹² Door haar militaire karakter kwamen de SS-VT regelmatig in het vaarwater van het *Heer*, hetgeen wederzijds jaloezie veroorzaakte. Aangezien het *Heer* een stuk krachtiger was en Hitler het zich niet kon permitteren deze steun te verliezen, beval de *Führer* in 1938 dat de SS-VT geen onderdeel zouden uitmaken van zowel de politie als de krijgsmacht. Uit een bevel dat Hitler van februari 1935 gaf, blijkt echter wel dat de SS-VT een militaire organisatie moesten zijn, die in tijd van oorlog onder de *Wehrmacht* zouden vallen en zich dan aan militaire wetten rond bijvoorbeeld rekrutering moesten houden. Zo werden de volledige SS-VT, zonder alle *Totenkopf*-bataljons (want hiervan werden er maar vier ingezet), in aanloop naar de militaire actie van Sudetenland geplaatst onder commando van het *Heer*. Tekenend voor de verschillende visies op de SS-VT is de opvatting van het *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW), dat na de operatie meldde dat het *Heer*, de *Luftwaffe*

¹² Albert Seaton, *The German Army 1933-45* (London 1982) 52.

en de *Polizei* de operatie hadden uitgevoerd. Hitler vulde dat in zijn persbericht aan met de SS en SA, die het succes hadden gebracht.¹³

In de opbouwfase van de militaire tak van de SS vonden dus meteen de eerste spanningen met het *Heer* plaats. Mede dankzij de steun van Hitler kon de SS vrij gemakkelijk middelen krijgen voor de opbouw, iets waar het *Heer* veel meer moeite mee had. Historicus Bernd Wegner noemt dit daarom een *Kleinkrieg*, die vanaf 1934 vier jaar duurde. De SS had namelijk de steun van Hitler en Himmler, terwijl het *Heer* alleen de eigen *Reichswehrminister* had om voor haar belangen op te komen.¹⁴ De houding van het OKW werd versterkt door diens antipathie ten opzichte van dit soort eenheden en de speciale taken die deze kregen toebedeeld, zoals het uitvoeren van zuiveringen.¹⁵ Wel moet erop worden gewezen dat zeker aan het begin van de oorlog, Hitler ook in de gewone *Heer*-soldaat veel vertrouwen had. Percy Schramm beschrijft hoe Hitler trots op hen was: de Duitse soldaten hadden minder rust nodig na een mars, waren beter uitgerust en werden beter bevoorradt dan de tegenstander, waardoor zij ook goed waren tegen een tegenstander met een numerieke meerderheid. In de tweede helft van de oorlog veranderde de houding van de gemiddelde soldaat wel, volgens Schramm, doordat de mannen niet meer geloofden in de overwinning; waarom zou iemand zijn leven wagen door iets riskants te kunnen doen, wanneer objectief vastgesteld kon worden dat de oorlog niet gewonnen kon worden?¹⁶ Het is duidelijk onjuist om te denken dat Hitler alleen de *Waffen-SS* belangrijk vond.

In de zomer van 1939, na de succesvolle operatie in Tsjechië, werd de training van de gevechtseenheden van de SS geïntensiveerd. Bij de invasie van Polen zou de SS goed genoeg zijn om ingezet te kunnen worden voor ‘speciale taken’, wat in dit geval sloeg op missies die net wat lastiger of anders waren dan normaal. Althans, zo omschrijft historicus Rupert Butler het, terwijl zijn vakgenoot Stein er juist op wijst dat er volgens het *Heer* veel slachtoffers bij de SS waren door slecht leiderschap. Binnen de SS zelf werd dit verklaard door het verplicht

¹³ Roger Manvell, Heinrich Fraenkel, *Heinrich Himmler* (London, Melbourne, Toronto, Cape Town, Auckland 1965) 98-99, James J. Weingartner, *Hitler's guard. The story of the Leibstandarte SS Adolf Hitler 1933-1945* (Carbondale, Edwardsville, London, Amsterdam 1974) 20-21, Rupert Butler, *The black angels. A history of the Waffen-SS* (New York 1979) 35, George H. Stein, *The Waffen SS. Hitler's elite guard at war 1939-1945* (New York, London 1966) 9- 24. De beschrijving van het ontstaan van de *Waffen-SS* verschilt tussen verschillende bronnen. Het gaat dan vooral om welke eenheden en namen elkaar opvolgden. Een voorbeeld hiervan is Stein die de *Leibstandarte* als onderdeel van de SS-VT zag, terwijl Rupert Butler de *Leibstandarte* als een onderdeel hiernaast zag. Ik ben uitgegaan van de meest logische.

¹⁴ Bernd Wegner, ‘Anmerkungen zur Geschichte der *Waffen-SS* aus organisations- und funktionsgeschichtlicher Sicht’ in: Rolf-Dieter Müller en Hans-Erich Volkmann, *Die Wehrmacht. Mythos und Realität* (München 1999) 405-419, 411.

¹⁵ Stein, *The Waffen SS*, 35-36.

¹⁶ Percy Ernst Schramm, *Hitler als militärischer Führer. Erkenntnisse und Erfahrungen aus dem Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* (Frankfurt am Main, Bonn 1962) 41-42.

uit moeten voeren van lastige opdrachten zonder goede steun en organisatie.¹⁷ Op grote schaal werden zij niet ingezet – het bleef beperkt tot 18.000 man – maar na de strijd gaf Hitler wel permissie het aantal divisies uit te breiden.¹⁸ Het *Heer* had na Polen veel kritiek op de activiteiten van de *Totenkopf*-eenheden, die zuiveringen uitvoerden. Himmler beloofde hierna in het vervolg het ‘etnisch beleid’ met zo min mogelijk bloedvergieten te laten verlopen.¹⁹

In oktober 1939 werd de naam ‘*Waffen-SS*’ officieel; eerder werd het wel in de wandeling gebruikt, maar nu kwam de naam *SS-Verfügungstruppe* te vervallen. Verschillende eenheden vielen nu onder de vlag van de *Waffen-SS*: de *Verfügungs-Division*, de *Leibstandarte*, *Totenkopf*-eenheden, *Polizei* en *Junkerschulen* (officiersopleidingen). De *Wehrmacht* had wel de eis dat, hoewel de *Totenkopf* deel uitmaakte van de *Waffen-SS*, de *Waffen-SS* niet gevuld zouden worden met voormalig concentratiekampbewakers. De *Wehrmacht* wilde de *Waffen-SS* wel behouden als gevechtseenheid. Buiten de gevechtssituaties had de *Wehrmacht* geen invloed op de *Waffen-SS*: deze bleef staan onder direct bevel van Hitler.²⁰ Overigens had ook Himmler hier, zei het beperkt, invloed op; hoewel de *Waffen-SS* door hem was opgezet, nam deze steeds meer afstand.²¹ Dit wordt echter tegengesproken door Albert Seaton, die stelt dat de *SS*-divisies wel de verantwoording van Himmler waren.²²

Bij de aanval op de Lage Landen en Frankrijk werd de *Waffen-SS* voor het eerst ingezet als een volledige divisie onder leiding van eigen officieren. Dit zorgde ervoor dat de leden zich moesten houden aan militaire regels, zoals het groeten naar militaire rang in plaats van *SS*-rang. Zij werden wel tegemoet gekomen met de concessie dat hun werd toegestaan te groeten met de Hitler-groet en dat zij een aantal andere militaire tradities niet hoefden na te leven. De manier van vechten werd nauwelijks aangepast en werd nog steeds gekenmerkt door het nemen van risico’s om successen af te dwingen, ook als deze aanpak veel slachtoffers opleverde.²³ Commandanten van het *Heer* hadden vaak weinig vertrouwen in de nieuw gecreëerde *SS*-eenheden: zij moesten zich nog bewijzen. Wat het *Heer* betrof, werd hun

¹⁷ Butler, *The black angels*, Stein, *The Waffen SS*, 28.

¹⁸ Butler, *The black angels*, 36-51, Stein, *The Waffen SS*, 20-29, Rupert Butler, *Hitler’s death’s head division. SS-Totenkopf Division* (Barnsley 2004) 38-39.

¹⁹ Stein, *The Waffen SS*, 30-31, Generaloberst Halder, *Kriegstagebuch 1*, Hans-Adolf Jacobsen ed. (Stuttgart 1963) 183.

²⁰ Butler, *The black angels*, 50-54, Stein, *The Waffen SS*, 32-34, 48-50, Gerald Reitlinger, *The SS. Alibi of a nation 1922-1945* (London, Melbourne 1981) 87, 154, 191, 194.

²¹ Manvell, *Heinrich Himmler*, 125, Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 404.

²² Seaton, *The German Army 1933-45*, 233.

²³ Butler, *The black angels*, 54-67, Stein, *The Waffen SS*, 55-57.

imago en het vertrouwen in hen als capabele militaire eenheid zeker niet versterkt door het feit dat zij vaak, ondanks de eis van de *Wehrmacht*, waren samengesteld uit voormalig concentratiekamp-bewakers.²⁴

Spanningen met de *Wehrmacht* bleven ook bestaan nu de oorlog zich verplaatste naar het westen. Na de val van Frankrijk was het opvallend dat bij beschrijvingen van de gevechten de rol van de *Waffen-SS* vaak werd weggelaten. Dat was waarschijnlijk het geval omdat de *Waffen-SS* een relatief kleine rol had gespeeld, er werden immers maar 3,5 divisies van ingezet. Hoewel de *Waffen-SS* geen eigen militaire traditie had, had zij toch waarde. SS-eenheden waren namelijk wel vaak volledig gemotoriseerd; dat was iets bijzonders aangezien maar weinig Duitse infanteriedivisies dat waren. ‘[...] *this was surely the reason, many argued, why inexperienced hotheads had been allowed to threaten the outcome of whole campaigns*’, aldus Rupert Butler. Dat waardeoordeel wordt bevestigd door Stein: ‘[...] *SS casualties need not have been so great had professional prudence replaced blind bellicosity.*’ Dit was vooral het geval bij eenheden die werden geleid door onervaren officieren.²⁵

Ondertussen bleven conflicten tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* bestaan, onder andere over de toekenning van voldoende wapens.²⁶ Dat hield de *Waffen-SS* niet tegen om van hun betrokkenheid bij de strijd op de Balkan een succes te maken, ondanks dat de soldaten nog maar weinig ervaring hadden. Wel is er een incident bekend waarbij op dit strijdtoneel een conflict ontstond met het *Heer*. De *Waffen-SS* had nog maar weinig ervaring met het snel vervoeren van troepen, wat jaloezie veroorzaakte toen eenheden van het *Heer* hun zaken beter voor elkaar bleken te hebben. De *Waffen-SS* had bijvoorbeeld problemen wanneer een truck het begaf. Frustratie toen een *Heer*-kolonne haar inhaalde, bracht een SS-eenheid zover om mijnen op de weg te leggen om zo het passeren van de *Heer*-kolonne te voorkomen.²⁷

In de oorlog tegen de Sovjet-Unie speelde de *Waffen-SS* een grote rol. Zo groot, dat Hitler in het najaar van 1942 de Eerste, Tweede en Derde SS-divisies om liet zetten in *Panzerdivisionen*, waarbij wel vast moest worden gehouden aan het elitekarakter van de eenheden. In januari van 1943 werden zij zelfs *Panzerkorpsen*, wat het mogelijk maakte meerdere SS-divisies tegelijkertijd zelfstandig te laten opereren onder SS-bevel, in plaats van onder *Wehrmacht*-bevel. De successen die hiermee werden behaald, gaven Himmler de mogelijkheid toestemming van de *Wehrmacht* te krijgen voor het creëren van meer

²⁴ Stein, *The Waffen SS*, 57.

²⁵ Butler, *The black angels*, 84, Stein, *The Waffen SS*, 89-92.

²⁶ Stein, *The Waffen SS*, 50-55.

²⁷ *Ibidem* 114-115.

Panzerdivisionen tot een totaal van twaalf, om later datzelfde jaar het aantal SS-korpsen verder uit te breiden.²⁸

In 1943 veranderde de houding van Hitler ten opzichte van het *Heer* en de *Waffen-SS*. De defensieve slagen aan het Oostfront bracht het *Heer* zover te verzoeken om het front in te korten om zo de verdediging beter mogelijk te maken. Hitler die nooit terrein wilde vrijgeven, kreeg daardoor meer vertrouwen in de *Waffen-SS*, die braaf door Hitler bevolen tegenaanvallen uitvoerde.²⁹ De *Waffen-SS* werd door Hitler vaak ingezet op de plaatsen waar de dreiging op dat moment het grootst was en kreeg zo volop kansen zichzelf de bewijzen. Deze wijze van inzet bleef bestaan tot het einde van de oorlog. De oorsprong hiervan was, dat Hitler vanaf halverwege 1943, toen op praktisch alle fronten de Duitsers in het defensief waren gedwongen, afstand nam van de mobiele tactieken en koos voor een vaste verdediging. In een poging dan toch de vijand van het initiatief te beroven, werden lokaal tegenaanvallen uitgevoerd. Deze aanvallen moesten worden uitgevoerd door betrouwbare goed getrainde eenheden en dus door de *Waffen-SS*. Het gevolg was dat deze eenheden de rest van de oorlog regelmatig tussen verschillende fronten werden overgeplaatst, heel af en toe een korte rustpauze kregen waarin zij opnieuw werden uitgerust, en bijna altijd in tactische offensieven vochten.³⁰

Deze visie op de *Waffen-SS* was ook aanwezig bij Himmler, die haar zag als een veel betere, trouwere en standvastigere eenheid dan de *Wehrmacht*. Halverwege de oorlog schreef hij, volgens zijn lijfarts, dat de kracht van de *Wehrmacht* overal was gebroken, maar dat de *Waffen-SS* als een rots in de branding overeind bleef.³¹ Een echte concurrent voor de *Wehrmacht* kon de *Waffen-SS* nooit worden; als Himmler dat had geprobeerd, had hij meteen de *Wehrmacht* tegen zich gekregen en was het onmogelijk geworden de *Waffen-SS* verder te ontwikkelen.³²

In het kader van ‘wie het laatst lacht, lacht het best’, zou na de oorlog de SS als misdadige organisatie worden bestempeld tijdens het proces in Neurenberg, terwijl het *Heer* als normaal krijgsmachtonderdeel werd gezien. Onderscheid binnen de SS werd niet gemaakt, dus ook de *Waffen-SS* werd gezien als een misdadige organisatie. Hoewel het een duidelijke concurrent van het *Heer* lijkt te zijn geweest en het *Heer* zich ook wel bedreigd voelde in de status, was het de *Waffen-SS* die na de oorlog de concurrentiestrijd duidelijk verloor.

²⁸ Robert Lewis Koehl, *The Black Corps. The structure and power struggles of the Nazi SS* (Madison 1983) 209-211.

²⁹ Stein, *The Waffen SS*, 206-208.

³⁰ Ibidem 208-209, 212-213.

³¹ Kersten, *Totenkopf und Treue*, 300.

³² Bernd Wegner, *Hitlers Politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933-1945* (Paderborn 1983) 308-309.

Daarmee kwam een einde aan de *Waffen-SS*. Te zien dat deze gewapende tak van de SS via een aantal omwegen tot stand is gekomen: zij was bij de oprichting immers niet direct bedoeld om ingezet te worden als onderdeel van de *Wehrmacht*. Een vrij hecht verband met de gewone SS en diens eenheden die zuiveringen uitvoerden, bleef bestaan. Dat veroorzaakte spanningen bij de *Wehrmacht*, evenals het feit dat de *Waffen-SS* zich ontwikkelde tot een concurrent van het *Heer*. Hoe de ontwikkeling van de opbouw van een SS-leger verliep, is het onderwerp van het tweede hoofdstuk. Hierin ligt de focus meer gedetailleerd op de praktische opbouw: hoe soldaten werden gerekruteerd en getraind en hoe zij vervolgend werden geleid.

Hoofdstuk 2

De Waffen-SS: de opbouw van een nieuw leger

Tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* is een verschil te zien in de wijze van rekrutering, de aansturing door officieren, het soort manschappen dat werd aangetrokken en in de manier waarop deze werden getraind. Om goed te kunnen plaatsen wat voor een eenheid de *Waffen-SS* nu was, krijgen deze onderwerpen een eigen paragraaf. Hoe kon de SS zich met de gewapende tak omvormen van een soort alternatieve politie tot een informeel krijgsmachtsonderdeel?

Wijze van rekrutering

In feite zijn er drie periodes te onderscheiden wat betreft de rekrutering voor de *Waffen-SS*. In de eerste periode, die liep tot december 1940, was het vrij gemakkelijk mensen rekruteren. Zoals later zal worden beschreven, kwam dat doordat het doorschuiven van manschappen uit andere SS-takken en was in Duitsland ook voldoende mankracht beschikbaar. De daaropvolgende periode liep tot juli 1944 en hierin werd het aantal rekruten voor de *Waffen-SS* flink beperkt tot maximaal 1.1 procent van het *Heer*. Hierop volgend, vanaf juli 1944, kon weer voluit worden gerekruteerd, iets dat mede te danken was aan het feit dat Himmler bevelhebber was van het *Ersatzheer*, de mankrachtpool waar vanuit verliezen bij eenheden werden aangevuld.³³ Dit overzicht geeft op grote lijnen de verschillende periodes van rekrutering weer en laat zien dat het voor de *Waffen-SS* niet altijd even makkelijk was om voldoende rekruten te vinden. Hoe zijn de verschillende periodes te verklaren?

Om te beginnen: de periode voor de oorlog. Voor de opbouw in vreedstijd van de *Verfügungstruppe* werden veel strengere eisen gesteld aan de manschappen dan voor het *Heer*. Eisen waren gebaseerd op fysieke en raciale standaarden en tot 1936 moesten de manschappen zelfs perfect zijn: iets (onbenulligs) als een gevulde tand was reden voor afkeuring. Ondanks die eisen, waren er geen problemen om voldoende manschappen te vinden omdat het idee van een elite-eenheid aantrekkelijk was voor bijvoorbeeld leden van de *Hitlerjugend*, terwijl de belofte van een carrière talentvolle jongeren ook aansprak.³⁴

De omvang van de eenheden bleef echter beperkt, maar na de geslaagde campagne tegen Polen gaf Hitler permissie het aantal divisies uit te breiden. Dit was lastig omdat de

³³ Reitlinger, *The SS*, 152.

³⁴ Stein, *The Waffen SS*, 10-11.

rekrutering van de *Waffen-SS* moest worden ingepast in de rekruteringsprocedure van de *Wehrmacht*. Die werkte als volgt: alle mannen die de leeftijd hadden bereikt waarop ze militair konden worden, werden geregistreerd bij het lokale *Wehrbezirkskommando* (rekruteringskantoor) en daar werd bepaald bij welk krijgsmachtonderdeel zij zouden worden ingedeeld. In 1940 werd 66% van de rekruten ingedeeld bij het *Heer*, 9% bij de *Kriegsmarine* en 25% procent voor de *Luftwaffe*. De *Waffen-SS* was (formeel) geen onderdeel van de *Wehrmacht* en was zo klein dat het geen onderdeel uitmaakte van dit schema en dus bij de rekrutering afhankelijk was van de goodwill van de *Wehrmacht*.³⁵

Na het bevel van Hitler om voldoende manschappen te vinden voor het oprichten van nieuwe divisies, moest op een andere manier gerekruteerd worden. Het OKW kon dat niet weigeren. Een oplossing was om de *Totenkopfverbände* en politieorganisatie ‘leeg te eten’ door hier manschappen uit te halen, en vervolgens voor deze organisaties weer nieuwe mensen te rekruteren.³⁶ Voor die eenheden kon namelijk een stuk gemakkelijker worden gerekruteerd. Een andere methode was om jongeren al te rekruteren wanneer zij nog te jong waren om zich bij het *Wehrbezirkskommando* te registreren, waarmee de SS de *Wehrmacht* net een stapje voor was. Vanzelfsprekend probeerde het OKW met elke mogelijkheid dat het had, daar een stokje voor te steken.³⁷ Kort gezegd, wist de (Waffen-)SS mensen te rekruteren middels een goede campagne en het zo ver mogelijk oprekken van gemaakte afspraken met de *Wehrmacht*. Vanzelfsprekend leverde deze methode geen vrienden op. Ook vond rekrutering niet plaats op een zuiver vrijwillige basis. Toen er bijvoorbeeld in januari 1940 weinig aanmeldingen waren voor de *Totenkopfstandarten*, werden hiervoor mensen uit de gewone SS die een dienstplichtige leeftijd hadden gerekruteerd. Aangevuld met *Volksdeutsche*, zette de SS hiermee een grote mankrachtpool op.³⁸

Op 15 augustus 1940 gaf Himmler het bevel tot de oprichting van het SS-*Führungshauptamt*. Deze organisatie zou het hoofdkwartier van de *Waffen-SS* zijn, waarmee het militaire leiderschap en de training werden losgekoppeld van de *Allgemeine-SS*, om zo de militaire functie en het karakter te benadrukken.³⁹ Ook kon de wijze van rekruteren tegen het licht worden gehouden. Dat werd gedaan door SS-*Brigadeführer* Gottlob Berger. Die kwam met plannen om een rekruteringsnetwerk voor de SS op te zetten, om zo de *Waffen-SS* op het gebied van rekrutering dezelfde status te geven als de drie krijgsmachtonderdelen. Over een

³⁵ Stein, *The Waffen SS*, 20-29, 34-35 Butler, *The black angels*, 36-51, Butler, *Hitler's death's head division*, 38-39.

³⁶ Butler, *The black angels*, 36-51, Stein, *The Waffen SS*, 20-29, Butler, *Hitler's death's head division*, 38-39.

³⁷ Stein, *The Waffen SS*, 35-36.

³⁸ *Ibidem* 43-47.

³⁹ *Ibidem* 105-106.

aantal van zijn voorstellen ontstond felle discussie met de *Wehrmacht*; bijvoorbeeld over de vraag of de *Waffen-SS* net als de *Wehrmacht Ersatzbataillone* mocht hebben om verliezen meteen aan te kunnen vullen uit een reserve-mankrachtspool. De uiteindelijke beslissing over deze kwestie werd uitgesteld tot na de oorlog. De kritiek van de *Wehrmacht* was namelijk dat manschappen die in de *Waffen-SS* zouden dienen, dezelfde zouden zijn die bijvoorbeeld voor de *Totenkopfverbände* gerekruteerd konden worden. De *Wehrmacht* wilde zeker niet bijdragen aan rekrutering voor dat soort SS-organisaties. Deze principiële discussie was wel deels theoretisch, aangezien al tijdens de oorlog de *Wehrmacht* er weinig aan kon doen dat de manschappen van de *Totenkopfverbände* werden ingezet in gevechtseenheden en daarmee dus aangestuurd werden door het *Heer*.⁴⁰

Naarmate er steeds meer manschappen nodig waren om verliezen aan te vullen en het aantal divisies uit te breiden, moesten nieuwe bronnen van mankracht worden bedacht of gebruikt. Eén daarvan was het rekruteren van Germanen. ‘Germanen’, in de zin dat deze mannen geen etnische Duitsers hoefden te zijn, hoewel een Noord-Europese afkomst wel vereist was. Al vanaf 1938 stond Himmler de rekrutering van hen toe, maar pas na de veroveringen van 1940 en verder kon dit op grote schaal gebeuren. Er werd toen zelfs zoveel gerekruteerd, dat de afspraken hierover met het OKW werden geschonden en het OKW nog meer probeerde de rekrutering van de SS te frustreren. Dat had ook te maken met het feit dat de *Waffen-SS* steeds meer werd gezien als een bedreiging voor de eigen positie.⁴¹

Altijd al was er gerekruteerd in België, Nederland, Noorwegen, Denemarken en – voor een iets minder lange tijd – ook in Frankrijk. Himmler had twee redenen om dit verder uit te breiden. Ten eerste kon de SS geen gebruik maken van de mankrachtspool van de *Wehrmacht* en moest zij daarom op een andere manier aan rekruten komen. Himmlers tweede reden was dat manschappen met noords bloed moesten worden aangetrokken om hen aan Duitsland te binden en daarmee de mankracht aan de tegenstanders te ontzeggen en te voorkomen dat in de toekomst ooit nog moest worden gevochten tegen mensen met noords bloed.⁴² Vooral deze

⁴⁰ Zoals vastgesteld in een rapport aan Himmler van 10 februari 1940. Namelijk 1) dat er een duidelijke overeenkomst moest komen tussen de *SS-Ergänzungsstellen* en de militaire mankracht- en rekruteringsinstituten, 2) dat het OKW toestemming zou geven voor een reserve mankrachtspool voor de *Waffen-SS* in vredetijd. Daarmee kon dan afscheid worden genomen van de probleem dat na de campagne in Polen bijvoorbeeld personeel uit de *Totenkopfverbände*; 3) het OKW moest de dienst in de *Totenkopfstandarten* als militaire dienst erkennen; 4) de term *Waffen-SS* moest alle gewapende eenheden van de SS omvatten; en 5) dat het OKW de SS moest toestaan mensen uit de jaren 1909-1912 te rekruteren. Stein, *The Waffen SS*, 38-41, Koehl, *The Black Corps*, 196-197.

⁴¹ Stein, *The Waffen SS*, 93-101.

⁴² Butler, *The black angels*, 180-181, Stein, *The Waffen SS*, 137-150.

tweede reden zou gezien kunnen worden als het goedpraten van deze werkwijze, omdat Himmler ook wel wist dat sommige oude manschappen het niet op prijs stelden dat de *Waffen-SS* zo heterogeen werd. Dat dit laatste zo was, blijkt uit het feit dat veel niet-Duitsers in de *Waffen-SS* door hun officieren eerder als kanonnenvoer werden ingezet of op andere manieren werden mishandeld, dan dat dat gebeurde met Duitsers.⁴³

Vanaf 1943 waren de bestaande rekruteringsmiddelen niet meer afdoende om de verliezen van de *Waffen-SS* aan te vullen en nieuwe divisies op te richten. Dat leidde ertoe dat voor het eerst op grote schaal moest worden geworven onder Duitsers. Zo werden rekruten gevonden bij de *Reichsarbeitsdienst*, maar ook veel SS-bestuurders en politieagenten kwamen in de loop van de oorlog bij de *Waffen-SS* terecht.⁴⁴

Ook de *Hitlerjugend* was een bron van manschappen. Op 16 februari 1943 waren afgevaardigden van de *Hitlerjugend* en van de SS samengekomen om afspraken te maken over het oprichten van een speciale SS-divisie voor de *Hitlerjugend*. Vanaf dat moment werden zeventien jaar oude vrijwilligers geworven. Opgemerkt moet worden dat zij niet altijd vrijwilligers waren; sommigen werden onder druk gezet zich aan te melden. Het was de bedoeling dat zij goed getraind zouden worden zodat niet hun enige kracht hun enthousiasme zou zijn.⁴⁵ De gemiddelde (!) leeftijd in de *12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend* zou maar achttien jaar zijn op het moment dat het voor het eerst werd ingezet in Normandië. Daarnaast werden trainingsstandaarden losgelaten, waardoor bijvoorbeeld ook gewone soldaten zich bij de *Waffen-SS* konden aansluiten. Ook dit riep weerstand op bij de oude *Waffen-SS*-manschappen, die trots waren op hun elitepositie.⁴⁶ Opvallend is wel dat de *Hitlerjugend*-divisie een elitedivisie moest worden, en dat dat met jonge manschappen bereikt moest worden. Hun jonge leeftijd bracht soms problemen: zo zouden de rekruten in de trainingsfase regelmatig disputeren hebben en wangedrag tentoonspreiden.⁴⁷

Als laatste bron voor rekrutering werd het *Heer* gebruikt. Later zal dit uitgebreider aan bod komen, maar nu kan wel al gezegd worden dat bij het oprichten van nieuwe divisies in sommige gevallen manschappen uit het *Heer* geen andere keuzen hadden dan in de *Waffen-SS* te dienen. Dit zou vanaf 1944 het geval zijn geweest.⁴⁸

⁴³ Butler, *The black angels*, 184-185, Stein, *The Waffen SS*, 152-156, 159.

⁴⁴ Koehl, *The Black Corps*, 158, Stein, *The Waffen SS*, 204-205.

⁴⁵ Luther, *Blood and Honor*, 12, 26-33.

⁴⁶ Butler, *The black angels*, 158-159

⁴⁷ Luther, *Blood and Honor*, 60-63.

⁴⁸ Wegner, 'Anmerkungen zur Geschichte der *Waffen-SS* aus organisations- und fuktionsgeschichtlicher Sicht', 418.

Zoals eerder gezegd, waren de *Wehrmacht* en het *Heer* niet zo gecharmeerd van de wervingspraktijken van de *Waffen-SS*. Wilhelm Keitel, *Chef des Oberkommandos der Wehrmacht*, ergerde zich hier bijvoorbeeld aan. Begin 1942, toen de verliezen aan het Oostfront opliepen, maakte hij zich zorgen over de gevechtskracht van de *Wehrmacht* en dan vooral over die van het *Heer*. De *Waffen-SS* trok de elite van de Duitse jeugd naar zich toe ‘*durch offene und geheime, legale und illegale Mittel der Propaganda und des indirekten Druckes die wertvollsten Kräfte der Jugend in ihre Reigen zu locken und damit dem Heer die besten Elemente, die berufen waren, hier die künftige Führer- und Unterführerschicht zu werden, zu etziehen.*’⁴⁹ Friedrich Westphal, stafchef onder bevelhebbers als Rommel en Kesselring, beschrijft hoe het *Heer* in de loop van de oorlog steeds meer moeite kreeg met het werven van de hoogst gekwalificeerde jongeren, omdat dezen al door de *Waffen-SS* en *Luftwaffe* werden gerekruteerd.⁵⁰ Samengevat kan worden vastgesteld dat naarmate de behoefte aan mankracht groter werd, door bijvoorbeeld de aanval op de Sovjet-Unie, en tegelijkertijd de beschikbare mankracht verminderde, het aantal conflicten hierover tussen alle krijgsmachtsonderdelen en de *Waffen-SS* toenam.

Officieren

Bij de steeds verder groeiende *Waffen-SS* waren niet alleen voldoende manschappen nodig, maar ook officieren. Hiervoor voldoende geschikte kandidaten aantrekken ging niet geheel zonder problemen, aangezien de gevechtswaardigheden van de officieren aan het begin van de oorlog erg tegenvielen. Himmler had er een prioriteit van gemaakt om een officierskorps van de *Verfügungstruppe* te vormen dat net zo capabel was als dat van de *Wehrmacht*. Het aantal officieren dat zo kon worden opgeleid was door het *Oberkommando* beperkt, maar deze limiet werd overschreden. Ondanks dat groeide de *Waffen-SS* in haar geheel tijdens de oorlog sneller dan het aantal officieren.⁵¹ Heinrich Eberbach, die als *General der Panzertruppen*, van het *Heer* dus, onder andere in Normandië vocht, bevestigt het gemis van een officierskorps:

‘Bei allen SS-Divisionen machte sich der Mangel an einem langjährig ausgebildeten Offizier-Korps geltend. Es fehlte deshalb das gute Zusammenspiel der Waffen. Bei den *Heeres-Infanterie-Divisionen* lagen die Verhältnisse teilweise auch nicht besser. Dagegen verfügten die *Heeres-Panzer-Divisionen*

⁴⁹ Wilhelm Keitel, *Generalfeldmarschall Keitel. Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW*, Walter Görnitz ed. (Schnellbach 1998) 376-377.

⁵⁰ Westphal, *Heer in Fesseln*, 89.

⁵¹ Stein, *The Waffen SS*, 12.

nich über gute Offizier-Korps. Sie waren aber materiell schlechter ausgestattet wie die SS-Panzer-Divisionen.⁵²

Het probleem van te weinig goede officieren had gevolgen. Zo ving de *Sicherheitsdienst* in 1942 signalen op van binnen de *Waffen-SS* dat manschappen gemakkelijk opgeofferd werden door het gebrek aan goede officieren.⁵³ Max Hastings draagt een mogelijke verklaring aan voor de officieren die wel loyaal waren, maar niet altijd even goed. Volgens hem is het belangrijk te beseffen dat veel onderofficieren en officieren op regimentsniveau veel te danken hadden aan de *Waffen-SS*. Vaak waren zij afkomstig uit de lagere middenklasse of arbeidersklasse en in het oude Duitse leger hadden zij daarom nooit kans gehad op promotie. In het Duitsland van Hitler hadden zij die kansen wel. Velen werden wel afgewezen voor de ‘normale eenheden’. Dat zij wel in de *Waffen-SS* mochten dienen maakte hen loyaal.⁵⁴ De officieren van de *Waffen-SS* waren dus regelmatig mensen die om hun afkomst geen officier bij het *Heer* konden worden, maar velen van hen waren ook simpelweg niet goed genoeg.

Een andere oorzaak voor het gemis van voldoende bevelhebbers was, volgens historicus Gerald Reitlinger, dat Hitler de *Waffen-SS* te laat onbeperkt liet groeien. Hierdoor konden officieren niet langzaamaan meer ervaring opdoen en zich zo ontwikkelen tot een goede bevelhebber, maar werden zij meteen in het diepe gegooid. Er waren ook nauwelijks echt goede bevelhebbers in de *Waffen-SS* die meer dan één divisie konden aansturen. De besten die er waren, kwamen grotendeels uit de oude *Reichswehr* en maar twee van hen werd het bevel over een leger toevertrouwd. Na de slagen in Normandië werd de situatie er niet beter op; steeds meer bevelhebbers van de *Waffen-SS* waren geïndoctrineerde fanatieke Nazi's die niet altijd even goed waren als militair leider. Ook was het nu te laat om alsnog een goed officierskorps te creëren.⁵⁵ In de tweede helft van de oorlog werd de *Waffen-SS* wel een stuk beter geleid dan eerder. Inmiddels vochten net zoveel oude SS-officieren binnen het *Heer*, als *Heer*-officieren voor de *Waffen-SS*. Zo waren er ook veel officieren in de *Waffen-SS* die alleen maar militair waren; politieke overtuiging en idealisme speelden nauwelijks een rol. Historicus Koehl wijst erop dat deze officieren in de loop van 1944 verdwenen, terwijl politieke gemotiveerde soldaten wel zichtbaar bleven. Daarmee bevestigt hij het statement van Reitlingen.⁵⁶

⁵² MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

⁵³ Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 404.

⁵⁴ Hastings, *Das Reich*, 8.

⁵⁵ Reitlinger, *The SS*, 84-87.

⁵⁶ Koehl, *The Black Corps*, 216-218.

In de tweede helft van de oorlog begon de *Waffen-SS* op het gebied van leiding steeds meer op het *Heer* te lijken, doordat er steeds meer uitwisseling was. Dat zien we bij bijvoorbeeld de *SS-Panzerdivision Hitlerjugend*, die moeite had met het vinden van voldoende officieren. Dit probleem werd toen deels ondervangen door vijftig officieren uit het *Heer* over te plaatsen.⁵⁷ Tevens werd het kader uit andere *Waffen-SS*-eenheden gehaald en kregen de meest veelbelovende manschappen direct een onderofficierstraining te geven.⁵⁸ Het tekort aan officieren en onderofficieren bleef bij deze divisie echter bestaan (op het moment dat het in juni 1944 in Normandië werd ingezet had zij een tekort van respectievelijk 144 en 2192 man), wat volgens historicus Craig Luther zeker gevolgen had voor de inzetbaarheid en gevechtscapaciteiten.⁵⁹

Training

Met het vele uitwisselen van manschappen in de tweede helft van de oorlog, lijkt het erop dat de manschappen van de *Waffen-SS* en het *Heer* steeds meer op elkaar gingen lijken. Op het gebied van training is nog wel een duidelijker verschil te zien, zeker wanneer wordt gekeken naar de gewone manschappen.

Waffen-SS-eenheden kregen in de periode voor de oorlog wel al een militair karakter, maar er was een aantal duidelijke verschillen in de training in vergelijking met het *Heer*. Zo was conditietraining bij het *Heer* een ontspannende activiteit die in de vrije tijd kon worden ondernomen, terwijl het binnen de *SS* een onderdeel van de training was. Het is opvallend dat dit soort training niet alleen voor de gewone manschappen was, ook officieren en onderofficieren moesten eraan geloven. Dat zorgde, volgens Stein, voor een hoge mate van kameraadschap en onderling respect bij de manschappen, maar ook tussen de manschappen en de officieren. Dat werd verder benadrukt door politieke en ideologische indoctrinatie.⁶⁰ Deze wijze van training van de *Waffen-SS* was ontwikkeld door de uiteindelijke *Obergruppenführer* Felix Steiner. Deze was als bevelhebber van het *Deutschland*-regiment van het *SS-VT* verantwoordelijk voor een aantal vernieuwingen in de training, strategie en tactiek. In plaats van drillen en marcheren in formatie, legde hij de nadruk op fysieke fitheid en individueel initiatief, zodat rekruten leerden zich in het slagveld vlot aan te passen en snel te bewegen. Hierdoor konden zij sneller optreden en was er minder kans dat de strijd zou eindigen in een

⁵⁷ Meyer, *The 12th SS* 1, 15.

⁵⁸ Luther, *Blood and Honor*, 57-59.

⁵⁹ *Ibidem* 57-58.

⁶⁰ Stein, *The Waffen SS*, 12-15.

patstelling zoals in de Eerste Wereldoorlog was gebeurd. Zijn focus op gevechtssporten zou ook helpen bij de gevechten op korte afstand en had, volgens onderzoeker Gregory Mattson, ook zeker effect bij de gevechten aan het Oostfront.⁶¹

Ideologische training had altijd een prominente plaats gehad in het programma. Maar naarmate meer werd gerekruteerd uit verschillende culturen, werd de uniforme ideologische indoctrinatie losgelaten om zo nog steeds verschillende etnische en nationale groepen aan te kunnen spreken. Een voorbeeld daarvan is dat bij moslimrekruten niet werd gehamerd op de dominantie van het Arische ras. Over het algemeen bleef de raciale en politieke indoctrinatie wel bestaan, maar dan dus aangepast aan de rekruten.⁶² In het kader van de integratie in de *Waffen-SS*, werden manschappen in training overal in Europa ingezet voor ‘politie-activiteiten’ wanneer zij ‘toevallig’ in de buurt waren van de plaats waar deze moesten plaatsvinden.⁶³ Dat was praktisch omdat ze manschappen beschikbaar waren bij incidenten, maar had officieel als doel de rekruten kennis te laten maken met gevechtssituaties en daarmee hun integratie in gevechtseenheden te vergemakkelijken.

Conclusie

De *Waffen-SS* veranderde van de organisatie van voor de oorlog, waarin het een echte elite-eenheid moest zijn met zeer hoge standaarden voor perfectie, in een eenheid die in de oorlog steeds meer verschillende mensen ging aannemen. Hoewel de manschappen misschien steeds minder bijzonder werden, werden de officieren wel steeds beter, doordat zij steeds meer ervaring hadden, al dan niet opgedaan in bijvoorbeeld het *Heer*. Uiteindelijk geeft dit het beeld dat de organisatie steeds meer heterogeen werd, hetgeen wordt bevestigd door historicus Bernd Wegner. Hij ziet drie ontwikkelingen die daarop wijzen: ten eerste de multinationaliteit van de manschappen, ten tweede het afstand nemen van het principe van vrijwilligheid en ten derde de sinds 1944 ontstane verbinding met het *Heer*. Wegner concludeert dat de *Waffen-SS* als gevechtseenheid niet ontzettend verschilde van het *Heer*.⁶⁴ Is dat ook de conclusie die uit de bestudering van de overige literatuur naar voren komt? Het volgende hoofdstuk geeft antwoord op deze vraag.

⁶¹ Gregory L. Mattson, *SS-Das Reich. The history of the Second SS Division 1939-45* (Staplehurst 2002) 29-32, Wegner, *Hitlers Politische Soldaten*, 175-177, Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 412-413, Luther, *Blood and Honor*, 64-71.

⁶² Stein, *The Waffen SS*, 144-145.

⁶³ Ibidem 47-48.

⁶⁴ Wegner, ‘Anmerkungen zur Geschichte der *Waffen-SS* aus organisations- und funktionsgeschichtlicher Sicht’, 415-416.

Hoofdstuk 3

De historiografie van de Waffen-SS

Na de voorgaande min of meer beschrijvende hoofdstukken wordt in dit hoofdstuk dieper ingegaan op het beeld van de *Waffen-SS* in de literatuur. Eerst volgt een analyse van de literatuur waarin de focus (vrijwel) geheel op de *Waffen-SS* is gericht. Vervolgens richt een analyse zich op de het beeld van de *Waffen-SS* in overige militair-historische literatuur, waarin een minder genuanceerd beeld te verwachten is.

Literatuur met de Waffen-SS als middelpunt

Het meeste genuanceerde beeld over de *Waffen-SS* kan verwacht worden in de studies waarin deze eenheden daadwerkelijk centraal staan. Eerst richt de aandacht van de analyse zich op *Waffen-SS* en het nationaal-socialistisch gedachtegoed. Het tweede deel van de analyse richt zich op de *Waffen-SS* als militaire eenheid.

De Waffen-SS en het nationaal-socialistisch gedachtegoed

In hoeverre was de *Waffen-SS* ideologisch verbonden met het nationaal-socialisme en hield het zich actief bezig met het nastreven van dit gedachtegoed? Verbondenheid met de SS en met bijvoorbeeld de *Totenkopfverbände* geeft het idee dat de *Waffen-SS* hecht verbonden was met het nationaal-socialisme en zeker geen gewoon krijgsmachtonderdeel was. Volgens Rupert Butler zorgde het opnemen van de *Totenkopfverbände* ('*this corps of thugs*') ervoor dat de naam van de *Waffen-SS* voor altijd werd aangetast: de moed van veel van de gewone *Waffen-SS*'ers werd besmeurd door het geweld van de mannen van Theodor Eicke. Dat was een man die betrokken was bij de concentratiekampen, de Nacht van de Lange Messen en diverse misdaden in het door de Duitsers veroverde gebied, maar die later toch leiding gaf aan een divisie van de *Waffen-SS*.⁶⁵ Dat Butler alleen de misdaden die in het veroverd gebied werden begaan door de *Totenkopf* een besmeuring van de naam noemt, lijkt wat onlogisch: twintig pagina's verder in zijn boek beschrijft hij namelijk soortgelijke oorlogsmisdaden die zijn begaan door de *Leibstandarte*⁶⁶, maar blijkbaar is dat minder een besmeuring. Het waren dus niet alleen de *Totenkopfverbände* die zich hier schuldig aan maakten.

In het najaar van 1939 zouden deze *Totenkopfverbände* worden ondergebracht in de *SS-Division Totenkopf*, waarmee zij echt een onderdeel werden van de gevechtseenheden van

⁶⁵ Butler, *The black angels*, 56-57.

⁶⁶ *Ibidem* 77-80.

de *Waffen-SS*, in tegenstelling tot eerder, toen zij ondanks dat zij onderdeel waren van de gewapende SS, werden ingezet bij bijvoorbeeld zuiveringen in plaats van bij militaire operaties. ‘*Under that [SS] name, it was to stand for everything that was most detested in the Waffen-SS*’, aldus Butler.⁶⁷ Roger Manvell en Heinrich Fraenkel bevestigen de wreedheid van deze eenheden.⁶⁸ Ook op een andere manier bestond een band met de concentratiekampbewakers: uit deze groep werd namelijk ook geworven voor de andere *Waffen-SS*-divisies. Paul Hausser beschrijft in zijn geschiedenis van de *Waffen-SS* ook zijn eigen visie hierop als voormalig *Waffen-SS*’er. Hij hoorde pas over deze hechte band aan het einde van de oorlog en beschrijft dat als ‘*Verrat an der kämpfende Truppe*’. Deze visie wordt door veel verdedigers van de *Waffen-SS* overgenomen. De reden dat deze link bestond, was dat zo kon worden geworven zonder tussenkomst van de *Wehrmacht*.⁶⁹ Butler noemt nog een derde band: soldaten van de *Waffen-SS* die gewond waren geraakt, werden regelmatig ingezet bij de kampbewaking. Totaal zou dat bij 30.000 tot 35.000 *Waffen-SS*-manschappen zijn gebeurd.⁷⁰ Dit wordt bevestigd door Stein.⁷¹ Volgens Butler kunnen misdaden zoals door de *Einsatzgruppen* in Rusland begaan, niet worden losgekoppeld van de *Waffen-SS*, omdat alle gewapende SS-eenheden onder de *Waffen-SS* vielen en ook manschappen werden uitgewisseld.⁷²

Die band tussen de SS en de nationaal-socialistische ideologie is duidelijk: Himmler had altijd al de bedoeling gehad de organisatie neer te zetten als een ideologische en vastberaden organisatie die een kruistocht zou beginnen tegen de wereldwijde joods-communistische samenzwering. Het verdraaien van de geschiedenis met dit doel werd echter opgegeven in 1938, maar had wel bijgedragen aan het niet-menselijke beeld dat bij sommige *Waffen-SS*’ers over de vijand bestond. ‘*As politics become war in the totalitarian state, so war was to become Armageddon*’, vat Weingartner het treffend samen.⁷³ Verichte de *Waffen-SS* de gruweldaden inderdaad als verlengstuk van het totalitaire regime? Volgens Bernd Wegner wel: hij stelt dat de *Waffen-SS* altijd als ideologisch verbonden aan het nationaal-socialisme moet worden gezien. Ten eerste door het militaire karakter van de politiek, ten tweede haalde zij haar legitimatie van de nationaal-socialistische beweging en ten derde omdat het een

⁶⁷ Butler, *The black angels*, 88.

⁶⁸ Manvell, *Heinrich Himmler*, 96.

⁶⁹ Hausser, *Soldaten wie andere auch*, 72-75, Stein, *The Waffen SS*, 257, Panzermeyer, *Grenadiere*, 413.

⁷⁰ Butler, *The black angels*, 88.

⁷¹ Stein, *The Waffen SS*, 24.

⁷² Butler, *The black angels*, 115-117.

⁷³ Weingartner, *Hitler's guard*, 145.

professioneel SS-leger was, dat bestond omdat de *Wehrmacht* geen directe band met de partij had.⁷⁴ Deze hechte verbondenheid had nadelen: militair gezien oordeelt Kurt Meyer, *Obergruppenführer* in de *Waffen-SS*, de oprichting van de *Waffen-SS* als een fout; er zou maar één gewapende macht in een staat moeten zijn. Wanneer dat niet zo is, dan wordt de staat ernstig verzwakt.⁷⁵

De organisatie was misschien wel ideologisch verbonden, maar bij de rekruten was dat niet altijd het geval. Weingartner wijst erop dat niet alle van de *Leibstandarte* voor de oorlog zich identificeerden met de nationaal-socialistische ideologie, ondanks de zeer hechte band van het regiment met Hitler. Het prestige van de eenheid door de naam, symbolen en het uniform was vaak motivatie genoeg, terwijl het publieke beeld er één was van een elite-eenheid.⁷⁶ Ideologisch fanatisme vond wel af en toe plaats, wat volgens Weingartner erop wijst dat het indoctrinatie-programma toch een serieus onderdeel was van de training. Indertijd bestond de kritiek hierop vooral uit het idee dat de indoctrinatie de militaire professionaliteit in de weg stond.⁷⁷ Volgens Max Hastings kan worden aangenomen dat bijna alle officieren in de 2. *SS-Division Das Reich* betrokken waren bij het nationaal-socialisme en anti-semitisme, en dat zij zich onconditioneel overgaven aan Hitler. Wel wijst hij erop dat deze steun aan Hitler regelmatig was als dank voor hun bereikte positie.⁷⁸

Het beeld van ideologisch geïndoctrineerde manschappen raakte de *Waffen-SS* ook niet meer kwijt. Historicus Michael Reynolds beschrijft hoe soldaten van de *Waffen-SS* in de publieke opinie vlak na de oorlog als volledig gelijk aan de misdadigers van de concentratiekampen werden gezien. Het was niet alleen het publiek dat dat deed, ook door de machthebbers van na de oorlog werden militairen van de *Waffen-SS* bijna automatisch als misdadigers gezien. Vanaf de rang van majoor was iemand altijd een misdadiger, althans, dat was de gedachte van de geallieerde overwinnaars. Mensen die zich niet vrijwillig hadden aangemeld voor de *Waffen-SS*, ontlieden deze stempel, tenzij zij minimaal onderofficier waren: dan werden zij alsnog als misdadiger behandeld. Deze verschillende niveaus van denazificatie zorgden ervoor dat veel soldaten na de oorlog werden gestraft en vast bleven zitten.⁷⁹

⁷⁴ Wegner, *Hitlers Politische Soldaten*, 319-321.

⁷⁵ Panzermeyer, *Grenadiere*, 415.

⁷⁶ Weingartner, *Hitler's guard*, 27-28.

⁷⁷ Ibidem 28.

⁷⁸ Hastings, *Das Reich*, 14.

⁷⁹ Reynolds, *Sons of the Reich*, 321-322.

De Waffen-SS als militaire eenheid

Als de *Waffen-SS* officieel politiek geïnspireerd was, was het dan wel een goede militaire eenheid? Himmler had de bedoeling met zijn organisatie een concurrent voor het *Heer* te worden. Dat wilde hij bereiken door de steun van Hitler voor dit project te krijgen. Himmler probeerde bijvoorbeeld Hitler te imponeren tijdens diens bezoek aan een training van de SS-VT door daar een grootschalige aanval te simuleren waarbij met scherp werd geschoten. Naar verluidt was Hitler hier zo van onder de indruk, vooral omdat de mannen zo goed waren dát met scherp kon worden geschoten, dat kort daarna bevelen kwamen om de SS-VT te voorzien van voldoende uitrusting om daadwerkelijk een gevechtseenheid te kunnen vormen.

Rupert Butler ziet de oorlog als iets waar Himmler heel blij mee was, omdat de SS daarmee sterker kon worden en daarmee ook Himmlers macht en prestige.⁸⁰ Himmlers bedoeling zou zijn geweest om *Feldherr* te worden. De *Wehrmacht* hoefde van hem niet bij de *Waffen-SS* ingelijfd te worden, want zij moest exclusief blijven met een eigen identiteit, maar de *Wehrmacht* moest wel ondergeschikt worden aan en gecontroleerd worden door de *Waffen-SS*. Himmler zelf zou dan aan leiding van de gevechtstak van de SS blijven staan. Vooral de aanslag en putsch van 20 juli 1944 zou de SS een sterkere positie dan het *Heer* hebben gegeven bij Hitler.⁸¹ Lukte het Himmler inderdaad om *Feldherr* te worden?

Voorop gesteld moet worden wat de reden was voor de oprichting van een militaire tak van de SS. Het was niet alleen omdat Himmler zijn macht wilde vergroten, het had ook de bedoeling de SS respect en status te geven, dat nodig was om in het binnenland een veiligheidstaak op zich te kunnen nemen. De *Waffen-SS* moest dus aan het front vechten om aan het thuisfront de veiligheid van de staat te kunnen handhaven.⁸² Dat was ook de bedoeling geweest van Hitler, die de *Waffen-SS* vooral beschouwde als *Staatstruppen-Polizei* voor het binnenland.⁸³

Verrassend is het dus niet dat de SS en de partij hun band met de *Waffen-SS* wilden aantrekken, terwijl het *Heer* de *Waffen-SS* juist zag als militaire organisatie die duidelijk anders was dan de overige SS-takken en daarom de nadruk legde op het verschil met de partij.⁸⁴ Ook zou Himmler met de *Waffen-SS* een nationaal-socialistische revolutie in het militaire circuit teweeg hebben willen brengen. In de praktijk lukte dat niet en kwam de *Waffen-SS* nooit boven de tien procent van gevechtskracht van het *Heer* en lukte het SS-

⁸⁰ Butler, *The black angels*, 37-39.

⁸¹ Seaton, *The German Army 1933-45*, 232-234.

⁸² Stein, *The Waffen SS*, 16.

⁸³ *Ibidem* 100-101.

⁸⁴ Hausser, *Soldaten wie andere auch*, 8-9.

officieren ook niet om zich in het *Oberkommando der Wehrmacht* te werken.⁸⁵ Himmler was, volgens Heinz Höhne, in de opbouwfase van de *Waffen-SS* erg voorzichtig om niet over te komen als een bedreiging voor het *Heer*. Bijvoorbeeld door te voorkomen dat militaire rangen en titels werden gebruikt, in de hoop dat het *Heer* verdere expansie niet zou blokkeren.⁸⁶

Terug naar het doel van status vergroten voor de SS aan het thuisfront. Een logische verwachting hierbij is dat de *Waffen-SS* vooral werd ingezet voor moeilijke taken, zodat in propaganda een positief beeld neergezet kon worden. Dit doel werd deels bereikt, hoewel in de historiografie de *Waffen-SS* genuanceerd wordt beschreven. Stein beschrijft soldaten van de *Waffen-SS* als zeer vastberaden, om daarmee termen als ‘fanatici’ en ‘zeer moedige soldaten’ te ontlopen. Die vastberadenheid kon gebaseerd zijn op ideologische overtuiging, maar ook op het feit dat het geselecteerde manschappen waren, die goed getraind, geleid en bewapend werden.⁸⁷ Volgens historicus James Weingartner probeerde Himmler wel de *Waffen-SS*-soldaten ideologisch te motiveren, maar had dat weinig invloed op de soldaat in het veld. Die zou namelijk meer pragmatisch en algemeen gemotiveerd zijn geweest. Daarmee wordt bedoeld dat manschappen niet zozeer voor een einddoel vochten. Zij waren meer gemotiveerd door hun trots op hun lidmaatschap van een meedogenloze en fatalistische organisatie en door persoonlijke loyaliteit aan kameraden en charismatische bevelhebbers.⁸⁸ Opvallend hierbij is de dat de bevelhebbers zo belangrijk waren. Een verklaring daarvoor is dat zij in de *Waffen-SS* vaak zeer betrokken waren bij hun manschappen, dat was niet iets exclusiefs van de *Waffen-SS*, maar kwam hier wel vaker voor.

Is de fanatisme van de eenheden inderdaad toe te schrijven aan de charismatische bevelhebbers? Volgens Kurt Meyer wel: de leiding in de *Waffen-SS* was vaak gebaseerd op voorbeeld; de leider moest het goede voorbeeld zijn, als zowel mens als soldaat.⁸⁹ De officieren waren dan wel hard en meedogenloos, maar wisten toch een goede persoonlijke band met hun manschappen te creëren, ook omdat zij zelf bijna altijd voorop gingen in de strijd.⁹⁰ Of dat altijd verstandig was, is de vraag: ‘*It was not simply that SS troops were ruthless fighters, but that their commanders, even the most scientious of them, seemed to take for granted that the death rate would always be high.*’ Dit was het meest duidelijke verschil tussen de *Waffen-SS* en de *Wehrmacht*, volgens Butler.⁹¹ Het gevolg was ook dat de *Waffen-*

⁸⁵ Stein, *The Waffen SS*, 17.

⁸⁶ Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 416.

⁸⁷ Stein, *The Waffen SS*, 130.

⁸⁸ Weingartner, *Hitler's guard*, 107.

⁸⁹ Panzermeyer, *Grenadiere*, 413-414.

⁹⁰ Stein, *The Waffen SS*, 292.

⁹¹ Butler, *The black angels*, 62. Butler bij de conclusie van de strijd in Nederland 1940.

SS daadwerkelijk meer verliezen leed, onder zowel manschappen als officieren, omdat die laatste hetzelfde offer wilde brengen en risico wilden nemen als hun manschappen. Het nadeel daar weer van was dat de vervanging vaak minder goed was getraind en werd geleid.⁹²

De grote verliezen van de *Waffen-SS* zijn op verschillende manieren te verklaren; volgens Butler kwam dit doordat *Waffen-SS* zich nooit terugtrok. Daarmee werd het bevel van Hitler opgevolgd, maar het enige resultaat was dat er meer verliezen werden geleden.⁹³ Een andere verklaring is dat er een ongeschreven wet binnen de SS was dat moest worden doorgevochten tot de dood, met als enige alternatief zelfmoord.⁹⁴ Kurt Meyer ontkende dat in zijn proces, hoewel volgens de aanklagers wel een bevel aan Meyers eenheid was gegeven waarin zelfmoord in plaats van overgave werd verplicht. Volgens Meyer was dat echter absurd en zou dat ook het moreel van de troepen ernstig ondermijnen. Er zouden dan ook geen richtlijnen zijn geweest voor hoe te handelen in geval van mogelijke gevangenschap.⁹⁵ Anthony Beevor geeft meer uitleg over de ongeschreven regel, door in te gaan op hoe *Waffen-SS'ers* moesten worden behandeld wanneer zij zich overgaven of deserteerden. Hitler keurde in alle gevallen af dat manschappen zich overgaven, maar voor de *Waffen-SS* was hij strenger dan voor andere eenheden: Hitler had vastgelegd dat *Waffen-SS'ers* die ongewond in de handen van de vijand vielen, schuldig waren aan hoogverraad. Dit had tot gevolg dat de Britten en Canadezen inderdaad maar heel weinig SS'ers levend in handen konden krijgen toen zij in Normandië vochten.⁹⁶ Een derde verklaring voor de hoge verliezen is dat de *Waffen-SS* steeds werd ingezet op plaatsen waar de gevechten het hevigst waren. De *Waffen-SS* leed veel meer verliezen dan het *Heer*, bijvoorbeeld bij de gevechten in Normandië. Bernd Wegner wil niet zeggen of dat lag aan het feit dat de *Waffen-SS* steeds groter werd of dat zij juist werden ingezet op plaatsen waar de strijd heftig zou zijn, maar concludeert wel dat *Waffen-SS'ers* niet militairen waren die alleen geschikt waren voor de ideologische *Ostkrieg*.⁹⁷

Bruce Quarrie verzet zich tegen het beeld dat de *Waffen-SS* veel verliezen leed door hun agressiviteit en slechte leiderschap en voert daarvoor een waslijst aan argumenten aan. Dat er meer slachtoffers vielen heeft volgens hem ten eerste ook te maken met het feit dat de *Waffen-SS* een semi-elite eenheid was die semi-permanent aan het front aanwezig was. Ten

⁹² Butler, *The black angels*, 81-82.

⁹³ Ibidem 121.

⁹⁴ Butler, *The black angels*, 111, Colonel C.P. Stacy, *Official history of the Canadian Army in the Second World War III, The victory campaign. The operations in north-west Europe 1944-1945* (Ottawa 1966) 249.

⁹⁵ Panzermeyer, *Grenadiere*, 360.

⁹⁶ Beevor, *D-Day*, 340-341.

⁹⁷ Wegner, 'Anmerkungen zur Geschichte der *Waffen-SS* aus organisations- und fuktionsgeschichtlicher Sicht', 414.

tweede zou de harde manier van aanvallen juist het aantal slachtoffers beperken. Een derde reden is dat het leiderschap zo slecht niet kon zijn als eenheden constant werden ingezet op de plaatsen waar het meest gevaar dreigde. Ten vierde zou het er bijna op lijken dat het *Heer* regelmatig de *Waffen-SS* opofferde om de eigen manschappen te kunnen sparen, bijvoorbeeld door de *Waffen-SS* de lastigste en meest risicovolle taken te geven. Een vijfde factor was dat de *Waffen-SS* vaak weinig handelingsvrijheid had doordat eenheden werden opgesplitst om over verschillende andere onderdelen te kunnen worden verdeeld. Na deze waslijst berekend Quarrie ook dat er helemaal niet zoveel slachtoffers vielen bij de *Waffen-SS*; 253.000 *Waffen-SS* manschappen werden gedood of vermist, wat maar een kwart van de totale kracht was. Het *Heer* verloor 3.280.000 manschappen en dat was meer dan een derde.⁹⁸ Na de aanval op Polen, waren dit inderdaad de argumenten waarmee de *Waffen-SS* zich verdedigde toen Hitler zich opwond over het hoge aantal slachtoffers.⁹⁹

Kritiek is er op de wijze waarop de *Waffen-SS*'ers werden getraind. Tijdens de oorlog in Rusland, bijvoorbeeld, werd duidelijk dat soldaten die eigenlijk waren getraind voor kampbewaking en politietaken, door hun onervarenheid en verkeerde voorbereiding, slechte soldaten bij gevechtsoperaties waren. Daarmee toonden zij de zwakte van de *Waffen-SS* aan. 'What could a thug, adept at directing concentration-camp guards detachments, know of the brutal realities of the battlefield? Reservists [...] were good in the SS for little beyond disciplining and bullying defenseless prisoners', aldus Butler.¹⁰⁰ In dit geval is slechte training terug te voeren naar een verkeerde manier van rekruteren. Zoals later zal worden beschreven werden de *Waffen-SS*-eenheden over het algemeen wel als goede gevechtseenheden gezien.

Eerder is de manier van training, zoals aangepast door de uiteindelijke *Obergruppenführer* Felix Steiner, al behandeld. Deze liet de *Waffen-SS*'ers, veel meer dan bij *Heer* soldaten het geval was, fysiek fit zijn en leerden hen initiatief nemen zodat zij snel en flexibel konden opereren. Zijn focus op gevechtssporten zou ook helpen bij de gevechten op korte afstand en had, volgens onderzoeker Gregory Mattson, ook zeker effect bij de gevechten aan het Oostfront. Aangevuld met goede kameraadschap maakte dit de *Waffen-SS* tot een

⁹⁸ Quarrie, *Hitler's samurai*, 93.

⁹⁹ Rupert Butler, *SS-Leibstandarte. The history of the First SS Division 1933-45* (St. Paul 2001) 50-52.

¹⁰⁰ Butler, *The black angels*, 112.

goede gevechtseenheid.¹⁰¹ Craig Luther is nog stelliger en beschrijft de *Waffen-SS* als een ‘*professional fighting force of superior quality*’, dat het was dankzij de goede training.¹⁰²

In de historiografie wordt de *Waffen-SS* al met al neergezet als een zeer goede gevechtseenheid. Rupert Butler is bijvoorbeeld van mening dat de invasie van Polen voor eens en altijd liet zien dat ‘*the men of the armed SS were among the most brave as well as heartless fighting units that any military machine had ever produced.*’¹⁰³ In zijn boek blijft hij dat herhalen.¹⁰⁴ Stein bevestigt dat, met als aanmerking dat het pas later in de oorlog echt een toegevoegde waarde had: ‘[...] *the military significance of the Waffen SS is to be found not so much in its accomplishments during the years of German victory as in its victories during the years of German defeat.*’¹⁰⁵ De *Waffen-SS* vocht niet op een andere manier dan het *Heer* en de grote verliezen laten ook zien dat zij niet meer waardevol waren dan een gewone soldaat. Zij onderscheidden zich vooral door hun idealisme, wat in lastige omstandigheden waarschijnlijk meer naar voren kwam.¹⁰⁶

Een duidelijke verklaring hiervoor geeft Stein eerder in zijn boek. Volgens hem was het keerpunt waarna de *Waffen-SS* echt ging groeien en een goede militaire eenheid was, 1942 en niet 1943. Dat dit keerpunt toen pas plaatsvond, was omdat Hitler vóór die tijd de *Waffen-SS* vooral als politieorganisatie zag die voor status en gezag bij gevechtstaken werd ingezet. In de winter van 1941-1942 liet de *Waffen-SS* in Rusland zien hoe goed het getraind was en hoe vasthoudend het bleef strijden in de moeilijke omstandigheden. Dat soort eenheden kon Hitler wel gebruiken, waarna de *Waffen-SS* dus verder mocht groeien.¹⁰⁷ Volgens Weingartner had de *Leibstandarte* de reputatie van toegewijde en meedogenloze strijders verdiend door het optreden in gevechtsoperaties, maar hij wijst er wel op dat deze reputatie ook was gebaseerd op brute moordpartijen. Het waren daarmee wel degelijk soldaten die anders waren dan de gewone soldaat, maar dat kwam vooral doordat zij tot een eliteorganisatie behoorden met een vrijbuitergeest, met soldaten zonder morele beperkingen, die alles wilden doen om de wil van de *Führer* uit te voeren. Doorslaggevend was dat echter niet, omdat uiteindelijk massa en

¹⁰¹ Mattson, *SS-Das Reich*, 29-32, Wegner, *Hitlers Politische Soldaten*, 175-177, Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 412-413.

¹⁰² Luther, *Blood and Honor*, 94.

¹⁰³ Butler, *The black angels*, 39. Dit zou kunnen worden gezien als een schets in tijdsbeeld, maar uit de context is duidelijk op de maken dat dit de visie van Butler zelf is.

¹⁰⁴ *Ibidem* 42-46.

¹⁰⁵ Stein, *The Waffen SS*, 288.

¹⁰⁶ *Ibidem* 238, 290.

¹⁰⁷ *Ibidem* 197-200.

wapentuig de doorslag gaven.¹⁰⁸ De militairen van de *Waffen-SS* vochten goed: goed getrainde officieren, in combinatie met de zeer gemotiveerde, gedisciplineerde soldaten, verbonden door kameraadschap, zorgden ervoor dat de *Waffen-SS* een hele goede gevechtseenheid werd.¹⁰⁹

Historicus Brian Reid wijst er op dat de Duitsers over het algemeen beter waren in gecoördineerde operaties met verschillende eenheden dan dat de geallieerden waren. De *Waffen-SS* was hier echter minder goed in dan het *Heer*.¹¹⁰ Daar is een simpele verklaring voor: voor het *Heer* was het gemakkelijker operaties te coördineren met andere takken van het *Heer*, bijvoorbeeld een infanterie-eenheid die afspraken maakte met een artillerie-eenheid. Ook met overleg met andere onderdelen van de *Wehrmacht* had het *Heer* minder moeite. De *Waffen-SS* had daar als relatieve buitenstaander meer problemen mee. Onder andere door deze coördinatieproblemen, was het *Heer* niet altijd even blij met de aanwezigheid van *Waffen-SS*-eenheden. Sommigen waren hier wel blij mee, maar anderen keken met afgunst naar de *Waffen-SS* die vaak eerste rekruten en materieel konden uitkiezen. Weer anderen waren zeer kritisch omdat de *Waffen-SS*'ers weinig discipline zouden te hebben, te ruig waren en zo een systematische manier van vechten onmogelijk maakten.¹¹¹

Bernd Wegner is van mening dat de *Waffen-SS* zowel in functie als in traditionele zin, niet als militair gedefinieerd kan worden.¹¹² Aannemelijk is daarom dat het *Heer* niet direct stond te springen om ermee samen te werken. Heinz Höhne meldt dat niet alle officieren van het *Heer* bereid waren de *Waffen-SS* te ondersteunen, omdat de *Waffen-SS* steeds meer op de voorgrond trad en dat door Hitler werd bevorderd. Dit zorgde voor rivaliteit en jijd, wat invloed had op de houding tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* onderling.¹¹³ Soldaten van de *Waffen-SS* werden aan het begin van de oorlog daardoor nog wat spottend bekeken door de hun *Wehrmacht*-collega's, maar al snel verdienden de *SS*'ers respect van vriend en vijand.¹¹⁴

Stein wijst erop dat de *Wehrmacht* vaak kritisch was ten opzichte van de *Waffen-SS* en dat successen die door de *Waffen-SS* onder leiding van het *Heer* werden behaald, vaak zuiver

¹⁰⁸ Weingartner, *Hitler's guard*, 146.

¹⁰⁹ Michael Reynolds, *Sons of the Reich. II SS Panzer Corps, Normandy, Arnhem, the Ardennes and on the Eastern Front* (Barnsley 2002) 324-325.

¹¹⁰ Brian A. Reid, *No holding back. Operation Totalize, Normandy, august 1944* (Toronto 2005) 372.

¹¹¹ Stephen E. Ambrose, *Citizen Soldiers. The U.S. Army from the Normandy beaches to the Bulge to the surrender of Germany* (New York 1997) 188-189.

¹¹² Wegner, *Hitlers Politische Soldaten*, 17.

¹¹³ Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 433-434.

¹¹⁴ Reynolds, *Sons of the Reich*, 324.

werden toegeschreven aan de *Wehrmacht*.¹¹⁵ Ondanks deze spanningen kon in het veld vaak goed worden samengewerkt en wekten SS-soldaten op het *Heer* goede indruk. Stein nuanceert zijn eigen statement wel meteen; in de beginjaren was de *Waffen-SS* nu eenmaal goed getraind en waren de manschappen in zeer goede conditie. Negativiteit was hierdoor vooral gericht op slechte bevelhebbers, en niet op de manschappen.¹¹⁶ Onderzoeker John English concludeert juist dat de *Waffen-SS*'ers vaak normale militairen waren en dat zij meer op hun *Heer-collega*'s gingen lijken naarmate zij langer aan het front hadden gediend. Misstanden kwamen wel vaker voor bij de *Waffen-SS* dan bij andere eenheden. Dat werd deels veroorzaakt door hun verbintenis met de concentratiekampbewakers.¹¹⁷ Rupert Butler zet in zijn boek over de *Totenkopf-Division*, deze divisie neer als een zeer meedogenloze en gewelddadige eenheid, alom gehaat en één die vooral aan het begin voor de oorlog niet goed werd geleid, door mensen die totaal geen kennis hadden van strategie en tactiek.¹¹⁸ Niet alle SS-eenheden waren dus goed of werden gewaardeerd.

Max Hastings beschrijft dat in de *Waffen-SS* een code was van ridderlijkheid; strijders moesten dus met respect worden behandeld.¹¹⁹ Andere historici zien de *Waffen-SS* echt als elite-eenheden. Robert Lewis Koehl stelt dat de divisies zelf na hun omzetting tot *Panzerdivisionen* vanaf 1942 hun karakter van elitedivisies vast wisten te houden. 'Every one of these units became crack divisions, respected by their *Wehrmacht* comrades-in-arms and by the enemy.' Ook werd maar zeer beperkt geprobeerd hier politieke soldaten van te maken.¹²⁰ Anderen zien alleen specifieke divisies als elite; de *Hitlerjugend*-divisie bijvoorbeeld, onder andere door de hechte band met de *Leibstandarte*. '[...] the 12th SS fought with a skill and a pugnacity unexcelled by an unit of the *Wehrmacht* or *Waffen SS* deployed at the invasion front; its success in slowing the advance of the First Canadian Army toward Falaise in August 1944 ranks among the finest achievements of the German armed forces in the Second World War.'¹²¹ De redenen voor de defensieve overwinningen waren onder andere de kwaliteit van de wapens en de motivatie en discipline van de manschappen. Ook dankzij de *Auftragstaktik* waren zij veel beter dan de Britse en Canadese gepantserde eenheden die minder fel aanvielen en zich minder snel aan operaties konden aanpassen.¹²²

¹¹⁵ Stein, *The Waffen SS*, 215-216.

¹¹⁶ Ibidem 58-59.

¹¹⁷ John A. English, *Surrender invites death. Fighting the Waffen SS in Normandy* (Mechanicsburg 2011) 207.

¹¹⁸ Butler, *Hitler's death's head division*.

¹¹⁹ Hastings, *Das Reich*, 14.

¹²⁰ Koehl, *The Black Corps*, 210.

¹²¹ Luther, *Blood and Honor*, 186, 243-244.

¹²² Luther, *Blood and Honor*, 244.

Bernd Wegner schrijft over de vraag of de SS-eenheden inderdaad elite-eenheden waren:

‘Die *Waffen-SS* der zweiten Kriegshälfte – das waren eben nur zum kleineren Teil jene aus der Tradition der Vorkriegs-SS hervorgegangenen Elite-Panzerdivisionen, die das Rückgrat der in die strategische Defensive geratenen deutschen Front bildeten. Typischer für das Gesamtbild waren inzwischen Divisionen geworden, deren Ausrüstungs- und Ausbildungsstand mangelhaft, deren Kampfkraft allenfalls durchschnittlich war. Kurzum, spätestens mit der Neuaufstellungswelle des Jahre 1943 hatte die *Waffen-SS* aufgehört, eine militärische Elite per se zu sein.’¹²³

Overigens was de *Waffen-SS* ook in Normandië niet veel beter dan het *Heer*. Zo waren voor *Waffen-SS'ers* de twee maanden die volgden op de geallieerde invasie in Normandië zeer frustrerend. Volgens Stein waren zij gewend om bij een aanval op z'n minst een lokale overwinning te behalen, terwijl dat bij deze *Materialschlacht* niet mogelijk was.¹²⁴ In feite waren de eenheden in deze periode te zwak en hadden zij te weinig brandstof en munitie om goed te kunnen opereren. Bij het resultaat van gevechten maakte het dan ook weinig uit of het een eenheid van de *Waffen-SS* of het *Heer* betrof.¹²⁵ Dat betekende niet dat niet werd doorgevochten: ‘[...] *it would be false to suppose that the [SS] Das Reich was an enfeebled fighting unit in Normandy. The only redeeming merit of the SS was that they were among the most dogged, fanatical soldiers in the world*’, aldus Max Hastings.¹²⁶

Dat de *Waffen-SS* een reputatie had krijgsgevangenen te vermoorden wat ervoor zorgde dat vijanden langer bleven doorvechten, kon daar weinig verandering in brengen.¹²⁷ Hoewel tijdens de gevechten in Normandië de *Waffen-SS* er geen problemen mee zou hebben gehad Duitse soldaten die zich overgaven, dood te schieten,¹²⁸ ook het eigen moreel verslechterde onder deze omstandigheden. Het instortende front in Normandië had hetzelfde gevolg als het in Rusland had: de verbindingen verslechterden waardoor er geen post meer aankwam bij de troepen. Dit had invloed op het moreel van de *Waffen-SS'ers*.¹²⁹ In Normandië vonden daarom de eerste gevallen plaats van protest door de *Waffen-SS* tegen

¹²³ Wegner, ‘Anmerkungen zur Geschichte der *Waffen-SS* aus organisations- und funktionsgeschichtlicher Sicht’, 417

¹²⁴ Stein, *The Waffen SS*, 223.

¹²⁵ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, Lagemeldungen Panzergruppe Eberbach 14-08-1944.

¹²⁶ Hastings, *Das Reich*, 244.

¹²⁷ English, *Surrender invites death*, 154, 161.

¹²⁸ *Ibidem* 195.

¹²⁹ Hastings, *Das Reich*, 244.

bevelen van Hitler, omdat aanvallen niet voor mogelijk werden gehouden. Voor Hitler was dat een eerste deuk in het vertrouwen in de *Waffen-SS*.¹³⁰

Vastgesteld kan worden dat er niet echt consensus is bij historici die onderzoek hebben gedaan naar de *Waffen-SS*, over hoe goed de *Waffen-SS* werkelijk vocht en hoe de samenwerking met het *Heer* was. De ene historicus noemt de *Waffen-SS* een elite-eenheid, de andere ziet het al überhaupt niet als echte militaire eenheid. Een beeld dat wel vaak naar voren komt, is dat de inzet en fanatisme bij de *Waffen-SS* erg groot was. Rupert Butler vat dat treffend samen: ‘*When other armies slept, the Waffen-SS kept going.*’¹³¹ Opvallend is dat aan het einde van de oorlog, toen het moreel van de Duitse militairen inzakte, de *Waffen-SS* een belangrijker rol ging spelen, terwijl, zoals uit het hoofdstuk over de rekrutering blijkt, de selectie-eisen een stuk minder hoog werden. De kwaliteit van de training verbeterde wel, maar zou de samenwerking van de *Waffen-SS* met het *Heer* steeds beter kunnen zijn geworden door het steeds verder toenemende wederzijds respect nu alle gevechten steeds meer draaiden om het voortbestaan van Duitsland? De historiografie geeft in ieder geval de indruk dat *Heer*-soldaten aan het front hun SS-kameraden graag zagen komen, maar dat er evenwel spanningen waren achter het front, die alleen maar toenamen naarmate we hoger in de hiërarchie kijken. Is dat ook het beeld dat naar voren komt in de literatuur die zich niet specifiek op de *Waffen-SS* richt?

Overige militair-historische literatuur

Naast de beschrijving van de historiografie gebaseerd op studies naar de *Waffen-SS*, is het ook interessant om te zien of de studies die andere onderwerpen dan de *Waffen-SS* centraal hebben staan maar deze wel behandelen, ook een heel ander beeld neerzetten van deze eenheden. Een logische verwachting is dat het beeld dat in deze literatuur naar voren komt, veel minder genuanceerd is. Omdat de *Waffen-SS* maar kort aan bod komt, maakt de auteur een beslissing over hoe hij haar neerzet, maar vaak is die beslissing niet gebaseerd op grondig onderzoek. Voor een uitgebreide studie naar de historiografie is deze vakliteratuur dus een noodzakelijk onderdeel.

¹³⁰ Stein, *The Waffen SS*, 224.

¹³¹ Butler, *The black angels*, 94.

De eerste vraag die beantwoord zal worden is in hoeverre er in de literatuur verschil bestond tussen de soldaat van de *Waffen-SS* en die van het *Heer*. Historicus Stephen G. Fritz heeft in zijn studie naar de gewone Duitse soldaat bewust gekozen de *Waffen-SS* niet mee te behandelen. Hij is van mening dat de *Waffen-SS* elite-eenheden had die duidelijk anders waren dan de gewone *Heer*-eenheden.¹³² Later schrijft hij wel dat de gemiddelde *Heer*-soldaat waarschijnlijk veel meer het Nazi-regime aanhing dan vaak gedacht en dat deze *Heer*-soldaten Hitlers sterkste aanhangers vormden.¹³³ Het beeld dat uit de studie van Fritz naar voren komt, is dat weinig verschil bestond tussen *SS* en *Heer* in ideologische overtuiging of steun aan het regime, maar dat het verschil in de manier van vechten groot was. Historicus Robin Neillands bevestigt die suggestie. Hij beschrijft in zijn studie naar de gevechten in Normandië dat het Duitse leger absoluut het beste was en dat het goed in staat was de geallieerde opmars te vertragen. ‘*This was especially the case when the Allies were fighting SS divisions [...]. SS or Wehrmacht, the Germans were also good soldiers [...].*’¹³⁴ De *Waffen-SS* vocht dus misschien wel wat meer vastberaden.¹³⁵

In de officiële geschiedenis van de Canadezen over de campagne in West-Europa wordt geen onderscheid gemaakt tussen de *Heer*-soldaat en die van de *Waffen-SS*, wanneer de geallieerde en Duitse strijdkrachten worden vergeleken.¹³⁶ De officiële geschiedenis van de Britten over de campagne ziet een heel duidelijk verschil tussen het *Heer* en een ‘*rival military formations, fanatically obsessed by Nazi doctrine, trained in nazi brutality and commanded by Nazi officers*’, die door ‘*Heinrich Himmler and his fellow sadists*’ waren opgezet.¹³⁷ Hiermee wordt duidelijk bedoeld op de (Waffen-)SS.

Ian Kershaw, de auteur van ‘de’ biografie van Hitler en een goede onderzoeker, is ook genuanceerd over de *Waffen-SS*. Hij wijst er op dat de *Waffen-SS* bekend is door haar fanatisme en doordrongen was van de Nazi-waarden, maar het was zeker niet zo dat dit soort mensen alleen maar in de *Waffen-SS* te vinden was: zij zaten ook in conventionele eenheden.¹³⁸ Volgens historicus Mark Mazower moesten de eerste drie *Waffen-SS* divisies (*Leibstandarte Adolf Hitler*, *Das Reich* en *Totenkopf*), die nog waren samengesteld uit Germaanse rekruten, laten zien dat zij geschikt waren als militaire eenheid, maar waren zij

¹³² Stephen G. Fritz, *Frontsoldaten. The German soldier in World War II* (Lexington 1995) VIII.

¹³³ Ibidem 55.

¹³⁴ Robin Neillands, *The Battle of Normandy, 1944* (London 2003) 407.

¹³⁵ Mark J. Reardon, *Victory at Mortain. Stopping Hitler's Panzer counteroffensive* (Lawrence 2002).

¹³⁶ Stacy, *Official history of the Canadian Army in the Second World War III*, 274.

¹³⁷ Major L.F. Ellis, *Victory in the west I, The Battle of Normandy* (London 1962) 362.

¹³⁸ Ian Kershaw, *The End. The defiance and destruction of Hitler's Germany, 1944-1945* (London 2011) 70.

grotendeels verantwoordelijk voor de reputatie van brute fanatici.¹³⁹ Dat het fanatici waren bevestigd ook Ian Kershaw een aantal keer. Zo vochten alle soldaten volgens hem hardnekkig, maar waren het vooral de *Waffen-SS'ers* die fanatiek vochten.¹⁴⁰ Dat deden zij gedurende de gehele oorlog; ook in de laatste dagen vocht de *Waffen-SS* 'nog steeds' fel, was meedogenloos, en hadden *Waffen-SS'ers* een sterk moreel, gevechtskracht en steunde zij het regime.¹⁴¹ Met dat 'nog steeds' impliceert Kershaw dat de *Waffen-SS* dat altijd deed.

Er is maar één historicus die zich fel tegen het beeld van goede militairen afzet, maar het is de vraag of die serieus genomen moet worden. Stephen E. Ambrose, een grote naam in de Amerikaanse militaire historie en onder meer bekend van zijn boek *Band of Brothers*, stelt vast dat de aanname van veel andere historici dat de Duitse soldaat de beste soldaat was, onjuist is. '*Not even the Waffen-SS elite troops of 1944-45 were much, if any, better than ordinary Allied troops.*'¹⁴² Deze opmerking van Ambrose is niet verbazingwekkend; in al zijn boeken doet hij weinig anders dan geallieerde soldaten ophemelen. De manier waarop hij omgaat met kritiek op Amerikanen, zoals hij doet bij James Bacque¹⁴³, geeft niet de indruk dat Ambrose open staat voor andere visies dan zijn eigen. Ambrose noemt Max Hastings bij naam in zijn kritiek, dus een reactie van Hastings kon niet uitblijven. Zonder de naam van Ambrose te noemen, hoewel wel heel duidelijk is dat hij het over hem heeft, schrijft Hastings dat deze historicus veel teveel bezig is met het schrijven van een eerbetoon aan de Amerikaanse soldaat, in plaats van het schrijven van geschiedenis.¹⁴⁴ Hier hoeft weinig meer aan toegevoegd te worden.

Het beeld dat uit dit deel van de literatuur naar voren komt, is dat de *Waffen-SS* wel fanatieker vocht dan de collega's van het *Heer*, hoewel ook zij geen slechte soldaten waren. Ambrose moet maar even buiten beschouwing worden gelaten, aangezien hij de enige is met een andere visie en deze niet gebaseerd is op degelijk onderzoek. Het meest opvallende is dat de visie in de niet specifieke *Waffen-SS*-literatuur niet enorm afwijkt van die in studies naar de *Waffen-SS* naar voren komt en ook hier is deze visie niet eenduidig. Slechts op details komt uit deze paragraaf een iets kritischer beeld naar voren. Uit het volgende hoofdstuk zal een kritischer

¹³⁹ Mark Mazower, *Hitler's empire. Nazi rule in occupied Europe* (London 2008) 455-456.

¹⁴⁰ Kershaw, *The End*, 122.

¹⁴¹ Ibidem 314.

¹⁴² Stephen E. Ambrose, *D-Day. June 6, 1944. The battle for the Normandy beaches* (London 2002) 52.

¹⁴³ James Bacque, *Other losses. An investigation into the mass deaths of German prisoners at the hands of the French and Americans after World War II* (Bolton 2004) XXX-XXXII.

¹⁴⁴ Max Hastings, *Armageddon. The Battle for Germany 1944-45* (London 2004) XII.

beeld op de *Waffen-SS* naar voren komen, aangezien die specifiek gaat over oorlogsmisdaden en dat iets is dat voor veel mensen onlosmakelijk aan de *Waffen-SS* verbonden is.

Hoofdstuk 4

De Waffen-SS en oorlogsmisdaden

(*Waffen-*)SS en oorlogsmisdaden gaan voor veel mensen hand in hand. Hoewel al veel over oorlogsmisdaden geschreven is, moet er ook in deze scriptie aandacht aan worden besteed. Vooral om de vraag te kunnen beantwoorden of de *Waffen-SS* daadwerkelijk meer betrokken was bij oorlogsmisdaden dan het *Heer*. Er zijn veel soorten omstandigheden waarin oorlogsmisdaden voorkwamen. Een soldaat die tijdens gevechten een tegenstander die net zijn handen omhoogsteekt doodschiet, is heel anders dan een situatie waarin als wraak voor een actie van het verzet achter het front de gehele bevolking van een dorp wordt geëxecuteerd. In de gevechtssituaties is ook nog een belangrijk onderscheid te maken tussen het Oost- en Westfront, waarvan alleen de tweede zal worden behandeld in deze scriptie. Aan het Oostfront maakten beide partijen zich immers schuldig aan misdaden, waardoor beweegredenen als wraak een grotere rol speelden dan aan het Westfront.¹⁴⁵

Het doel van dit hoofdstuk is om de misdaden in perspectief te plaatsen. Het is absoluut niet de bedoeling de daden goed te praten, hoewel het daar misschien op kan lijken wanneer een vergelijking wordt gemaakt met het *Heer*. De bedoeling daarvan is niet een kinderachtige ‘ja, maar hij deed het ook’- rechtvaardiging van misdaden te geven, maar te bekijken of het bij de *Waffen-SS* inderdaad vaker voorkwam, wat te verwachten is gezien het beeld uit de historiografie van fanatieke soldaten die alles doen om hun missie uit te voeren.

SS-divisies die werden ingezet bij de bestrijding van verzetsgroepen in Frankrijk, gingen regelmatig buiten hun boekje. Bijvoorbeeld op 10 juni 1944, toen manschappen van het eerste bataljon van het *SS-Panzergrenadier-regiment ‘Das Reich’* 642 inwoners van het dorp Oradour-sur-Glane vermoordden, nadat een sluipschutter van het verzet een officier van het bataljon had gedood. In het rapport dat hierna werd opgesteld door het regiment, staat dat in elk huis munitie werd gevonden en dat het een militaire operatie was geweest waarbij 548 doden vielen bij de vijand, ten koste van twee eigen gewonden. Alle mannen waren verzetsstrijders en werden geëxecuteerd, vrouwen en kinderen werden in de kerk opgesloten waar ‘plotsklaps’ brand uitbrak toen de explosieven die in alle huizen en in de kerk waren verstopt, ontploften. De brand verspreidde zich zo snel dat de bevolking niet meer gered kon

¹⁴⁵ Butler, *The black angels*, 114-115. Een voorbeeld is het bevel van Sepp Dietrich van de *Leibstandarte* om alle Russische gevangenen gedurende drie dagen te executeren, als wraak voor de marteling en executie van *Waffen-SS'ers* door de Russen bij Tatanrog.

worden.¹⁴⁶ Wat dat betreft stond in het rapport een versie van het verhaal over de gebeurtenissen dat overduidelijk niet strookte met de werkelijkheid. In Tulle had dezelfde divisie na een moordpartij op Duitse militairen door het verzet, ook een deel van de bevolking gemarteld, opgehangen of naar concentratiekampen gestuurd, dus deze wijze van optreden was zeker geen uitzondering.¹⁴⁷

Een van de bekendste door *Waffen-SS'ers* gepleegde oorlogsmisdaden, was de moordpartij bij Malmédy. Op 17 december 1944 werden hier vierentachtig Amerikaanse krijgsgevangenen vermoord door soldaten van de *1. SS-Panzerdivision Leibstandarte Adolf Hitler*.¹⁴⁸ Er zou een lange lijst kunnen worden samengesteld, vol met soortgelijke executies, al dan niet op kleinere schaal¹⁴⁹, en daar zouden dan ook in Normandië gepleegde misdaden op staan. Zo werden Canadese en Britse krijgsgevangenen op 7 en 8 juli gedood door soldaten van de *12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend*.¹⁵⁰ Historicus Craig Luther beschrijft moordpartijen door deze divisie als typisch gedrag voor deze eenheid tijdens de eerste dagen van de strijd in Normandië. Hij beschrijft een grote hoeveelheid 'incidenten' waarbij krijgsgevangenen, meestal onbewapend, werden geëxecuteerd. Daar geeft Luther een aantal mogelijke verklaringen voor; om te beginnen dat bij executies vaak officieren en onderofficieren betrokken waren die regelmatig al de hele oorlog hadden gevochten en dus een wat meer brute houding hadden aangenomen. Een tweede reden zou zijn dat de divisie *Hitlerjugend* een elite-eenheid was van de *Waffen-SS*, wat een agressieve gevechtsstijl en compromisloze houding ten opzichte van de tegenstander teweegbracht. Een derde reden was de onmacht, frustratie en woede door zoveel eigen slachtoffers, vooral veroorzaakt door de luchtbombardementen op grote schaal, wat moorden gemakkelijk en zelfs prettig kon maken.¹⁵¹

Kurt Meyer van deze *12. SS* gaat in zijn boek uitgebreid in op oorlogsmisdaden door de geallieerden in Normandië. Meyer beschrijft hoe het bij de gevechten in Normandië onmogelijk was gewonden goed te vervoeren: op welke manier voertuigen ook gemerkt waren met een rood kruis, zij werden zeer regelmatig onder vuur genomen door geallieerde

¹⁴⁶ Stein, *The Waffen SS*, 276-277, Hastings, *Das Reich*, 181-202.

¹⁴⁷ Hastings, *Das Reich*, 126-142, Luther, *Blood and Honor*, 81-84.

¹⁴⁸ Weingartner, James J., *Crossroads of death. The story of the Malmédy massacre and trial* (Berkeley, Los Angeles, London 1979).

¹⁴⁹ Een voorbeeld is de moordpartij bij *Le Paradis* op 27 mei 1940 op Britse krijgsgevangenen, uitgevoerd door de vierde compagnie van het tweede *Totenkopf*-regiment onder leiding van *Obersturmführer* Fritz Knoechlein die in Neurenberg hiervoor ter dood werd veroordeeld. Een ander voorbeeld is een soortgelijke moordpartij uitgevoerd door het tweede bataljon van de *Leibstandarte* een dag later. Butler, *The black angels*, 69-74, 77-80, Stein, *The Waffen SS*, 76-78, 250-255.

¹⁵⁰ Stein, *The Waffen SS*, 277-278.

¹⁵¹ Luther, *Blood and Honor*, 181-188.

vliegtuigen.¹⁵² Opgemerkt moet worden dat Meyer zijn boek na de oorlog schreef en dit dus opgevat zou kunnen worden als een poging de misdaden van zijn eigen manschappen, in perspectief te plaatsen. Voor deze misdaden van zijn manschappen werd Meyer zelf ter dood werd veroordeeld, om na jaren gevangenschap toch nog vrij te komen omdat hij zelf niet direct betrokken was bij de moordpartijen. Het is echter onterecht om daarom de feiten die Meyer aankaart, van tafel te vegen: de misdaden van de geallieerden zijn even verkeerd als die van de Duitsers. Meyer beschrijft bijvoorbeeld hoe hij een aantal gedode Duitse soldaten vond, die overduidelijk niet in gevecht waren gesneuveld omdat zij allemaal door het hoofd waren geschoten. Hij gaat verder over martelingen door geallieerden, het vastbinden van een Duitse soldaat aan een tank om hem te gebruiken als menselijk schild. Ook zou Canadese militairen zijn bevolen geen gevangenen te maken.¹⁵³

Opvallend is de grote steun die Meyer, naar eigen zeggen, tijdens zijn proces krijgt van zijn voormalig vijanden, want, zoals een van hen hem vertelde, als Meyer veroordeeld zou worden voor misdaden van zijn manschappen, zou het Canadese leger geen generaals meer hebben als zij op eenzelfde manier werden behandeld.¹⁵⁴ Ook zijn voormalige tegenstanders wisten dus heel goed dat dit soort incidenten in oorlog helaas niet te voorkomen zijn.

Is het toeval dat het beeld bestaat dat oorlogsmisdaden vooral voorkwamen bij *Waffen-SS'ers*? Eigenlijk wel; volgens Mark Mazower gedroeg de *Wehrmacht* zit bij represailles soms precies hetzelfde als de SS en SD¹⁵⁵ en hij is niet de enige met deze visie. Craig Luther zegt in feite hetzelfde, maar dan in algemenere bewoordingen. Hij stelt namelijk dat oorlogsmisdaden en andere represailles op grote schaal voorkwamen bij veel soorten eenheden.¹⁵⁶ Dat is ook iets dat door een onderzoek van het *Allgemeine Wehrmachtamt* van het OKW van 2 augustus 1943 wordt bevestigd. Nu kan dit onderzoek natuurlijk niet als zeer betrouwbaar worden gezien, maar het helpt wel bij het in perspectief plaatsen van misdaden. Het OKW onderzocht 151 meldingen over oorlogsmisdaden en brutaliteiten en concludeerde dat in negentien gevallen de dader uit het *Heer* kwam en in drieënvijftig gevallen uit de *Waffen-SS*. In de overige negenenzeventig gevallen kon de eenheid van de dader niet worden achterhaald.¹⁵⁷ De *Waffen-SS* was kleiner dan het *Heer*, dus uit deze kleine streekproef blijkt

¹⁵² Panzermeyer, *Grenadiere*, 221.

¹⁵³ Ibidem 230-231.

¹⁵⁴ Ibidem 375-379.

¹⁵⁵ Mazower, *Hitler's empire*, 500-501.

¹⁵⁶ Luther, *Blood and Honor*, 188.

¹⁵⁷ Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 435-436.

wel dat hoewel zowel de *Waffen-SS* als soldaten van het *Heer* misdaden pleegden, de SS'ers zich er toch veel vaker aan schuldig maakten.

Hoe is dit verschil te verklaren? Volgens Stein is het opvallend dat soldaten van het *Heer* een bevel om krijgsgevangenen te doden waarschijnlijk niet zouden uitvoeren, terwijl soldaten van de *Waffen-SS* dat wel gemakkelijk en op vrij grote schaal deden. Dit was zeker geen standaardprocedure, maar het was, niet alleen aan het Oostfront, ook zeker geen uitzondering.¹⁵⁸ Zo worden de bergcontingenten van de *Waffen-SS* door Butler als slachtbrigades gezien, omdat deze op grote schaal zeer brutaal optraden tegen de bevolking bij hun jacht op partizanen.¹⁵⁹

Max Hastings maakt in zijn boek over de *2. SS-Panzerdivision Das Reich* wel een aantal op- en aanmerkingen. Zo wijst hij erop dat niet alle moordpartijen die de *Das Reich-Division* in Frankrijk beging, misdaden waren. Generaal Eisenhower had de Duitsers wel opgeroepen gevangen verzetsstrijders te behandelen naar de Conventie van Geneve, maar de Duitsers stonden volledig in hun recht wanneer zij verzetsstrijders executeerden.¹⁶⁰ Een andere aanmerking van Hastings is de houding van de Britse *Fieldmarshall* Montgomery; volgens Hastings had die in 1921 ervaring opgedaan met het bestrijden van guerrilla-strijders en had hij daardoor een duidelijke antipathie tegenover dit soort irreguliere strijders ontwikkeld. In een dergelijke strijd moest, volgens Montgomery, meedogenloos worden opgetreden. Hastings suggereert zelfs dat Montgomery een soort sympathie gevoeld zou kunnen hebben gevoeld voor de Duitsers die tegen Franse verzetsstrijders moesten vechten, terwijl Frankrijk een wapenstilstand met Duitsland had getekend.¹⁶¹ Hastings bevestigt daarmee dat de *Waffen-SS* inderdaad niet de enige gevechtseenheid was die hard optrad tegen verzetsstrijders.

Een ander punt van aandacht is dat niet alle eenheden van de *Waffen-SS* zich schuldig maakten aan misdaden. Zoals eerder besproken, ontstonden in de loop van de oorlog steeds meer divisies die niet waren samengesteld uit ideologisch geïnspireerde manschappen. De *9. SS-Panzer-division Hohenstaufen* was daar een voorbeeld van. Deze divisie was nooit betrokken bij oorlogsmisdaden, volgens onderzoeker Patrick Hook was dat omdat de divisie bestond uit jonge manschappen die hiermee hun dienstplicht vervulden en vaak tegen hun zin

¹⁵⁸ Stein, *The Waffen SS*, 92.

¹⁵⁹ Butler, *The black angels*, 186-187.

¹⁶⁰ Hastings, *Das Reich*, 252.

¹⁶¹ *Ibidem* 251-252.

bij de *Waffen-SS* terecht kwamen. Dat maakte hun motivatie anders, zij vochten meer voor het vaderland dan de ‘fanatici die op jonge leeftijd waren geïndoctrineerd’.¹⁶²

Wanneer misdaden wel door de *Waffen-SS* werden gepleegd, bestond daar tijdens de oorlog een rechtbank voor. Een eigen rechtbank van de *Waffen-SS* wel te verstaan, door Himmler opgericht om te voorkomen dat *Waffen-SS'ers* voor een gewone militaire rechtbank terecht moesten staan. De eigen rechtbanken spraken dan ook op een aangepaste manier recht.¹⁶³ Dit geeft de sterke indruk dat bij de oprichting van de *Waffen-SS* rekening werd gehouden met ‘incidenten’, of misschien zelfs dat misdaden aangemoedigd werden.

Het Internationale Militaire Tribunaal in Neurenberg noemde de *Waffen-SS* een criminele organisatie. Verdedigers van de *Waffen-SS* spreken dat tegen door te stellen dat dit oordeel was gegeven omdat de *Waffen-SS* onderdeel was van de SS, terwijl zij hier eigenlijk weinig mee te maken had.¹⁶⁴ Dat mocht niet baten; in feite werden alle (onder)officieren van de *Waffen-SS* na de oorlog gestraft door hen tenminste vier jaar vast te zetten. Officieel gebeurde dat om hun rol bij misdaden te kunnen onderzoeken, maar het grootste deel van de militairen (Stein noemt 99%) bleek geen persoonlijke schuld te hebben. Wel waren zij onderdeel geweest van een criminele organisatie, met als gevolg dat bepaalde burgerrechten en bijvoorbeeld het pensioen werden ontnomen.¹⁶⁵

Hoe moet nu over de *Waffen-SS* in relatie tot oorlogsmisdaden worden gesproken? Vast staat dat SS-strijders regelmatig betrokken waren bij misdaden, waarschijnlijk waren zij dat vaker dan andere strijders zoals *Heer*-soldaten, maar het is niet terecht de *Waffen-SS* als onlosmakelijk met misdaden verbonden te zien. Betrokkenheid bij zuiveringen is niet onderzocht, maar in gevechtssituaties was de *Waffen-SS* zeker geen genadeloze bende met soldaten die praktisch al haar gevangenen executeerde. Dat het wel gebeurde, kan verklaard worden vanuit de indoctrinatie van de training en de daarbij horende wijze waarop SS-strijders werden ingezet.

¹⁶² Patrick Hook, *Hohenstauffen 9th SS Panzer Division* (Hersham 2006) 90-91.

¹⁶³ Stein, *The Waffen SS*, 30, 272.

¹⁶⁴ *Ibidem* 250-251.

¹⁶⁵ *Ibidem* 251-252.

Deel 2: Normandië

Hoofdstuk 5

Uitgebreide inleiding met een schets van het verloop van strijd

Voordat operaties *Lüttich* en *Tractable* worden geanalyseerd, is het zaak de aanloop naar de slagen te beschrijven en ook de gebeurtenissen van de slagen zelf in te leiden. Met een schets van de strijd in Normandië en een beschrijving van de slagen, kan de lezer de analyse direct in perspectief plaatsen. Tegelijk is dit hoofdstuk de rechtvaardiging voor de keuze voor deze twee operaties voor de analyse.

De Duitsers wisten in 1944 dat de geallieerden een invasie aan het voorbereiden waren, een invasie die de strijd zou verplaatsen naar West-Europa, nadat de Duitsers waren verdreven uit Noord-Afrika en ook in Italië al werd gevochten. Op het moment dat de Duitsers hun maatregelen voor het tegengaan van een geallieerde invasie op de westkust van Europa planden, botsten twee verschillende strategische visies. *Generalfeldmarschall* Erwin Rommel, de *Desert Fox* die in Noord-Afrika al veel te maken had gehad met de geallieerde luchtmacht, was van mening dat de *Panzer*-eenheden dichtbij de kust moesten worden gestationeerd zodat zij snel konden worden ingezet en zo minder verliezen zouden lijden door luchtaanvallen. Centraal in deze strategie stond dat de geallieerden zo snel mogelijk terug in zee moesten worden gedreven. Hier tegenin ging de gedachte van *Generalfeldmarschall* Gerd von Rundstedt. Die wilde de *Panzer*-eenheden verder in het binnenland stationeren zodat zij niet konden worden beschoten door schepen en zo kon later een tegenaanval worden gedaan. Hitler kon niet kiezen tussen beide strategieën waardoor de defensieve strategie bleef hinken op twee gedachten. Hierdoor konden op het moment dat de invasie plaatsvond niet direct voldoende *Panzer*-eenheden worden ingezet en waren er ook niet voldoende beschikbaar voor een latere tegenaanval.¹⁶⁶

De geallieerden voerden hun landing op de kust van Normandië uit op 6 juni 1944, waarna moest blijken of de Duitsers in staat zouden zijn de aanval af te slaan. De geallieerden hadden in ieder geval voldoende ambitie. Zo moesten bruggen over de rivier de Orne direct worden ingenomen en bestond de hoop dat ook Caen de eerste dag nog zou vallen. De Duitse verdediging bleek echter een stuk taaier te zijn dan de geallieerden hadden verwacht, mede te danken aan het terrein dat een voordeel bood aan de verdediger, en aan de Duitsers die zeer

¹⁶⁶ Samuel W. Mitcham Jr., *Retreat to the Reich. The German defeat in France, 1944* (Mechanicsburg 2007) 10-11.

gemotiveerd waren de aanval af te slaan. Hierdoor kon pas op 25 juli *Operation Cobra* beginnen: een geallieerde operatie met het doel uit te breken uit het kleine bruggenhoofd om zo de Duitsers onder druk te zetten. Deze operatie bracht het front in beweging, waarmee de operaties die in deze scriptie besproken zullen worden, noodzakelijk werden.¹⁶⁷

Hitler maakte zich eind juli zorgen over de toestand in Frankrijk. De Amerikanen waren aan de zuidkant van het front doorgebroken, maar een Duitse terugtrekking was voor Hitler onacceptabel. Zijn plan was om naar het westen aan te vallen: met Operatie *Lüttich* zouden de Duitsers bij Avranches doorbreken en vervolgens doorstoten tot de kust. Alle Amerikanen die al verder het binnenland in waren getrokken zouden dan afgesneden zijn en Hitler hoopte dat daarmee zelfs het hele geallieerde bruggenhoofd kon worden geëlimineerd.¹⁶⁸ Duidelijk was dat in Berlijn en bij het OKW de situatie heel anders werd ingeschat dan dat de situatie werkelijk was. Aan het front werd de aanval vooral als een lokale en tactische aanval gezien, terwijl Hitler een strategisch doel in zijn hoofd had.¹⁶⁹ Tegelijk werd door lokale bevelhebbers gewaarschuwd dat het verschuiven van troepen de verdediging op andere plaatsen, bijvoorbeeld bij het gebied rond Caen, verzwakte en dat daarmee het hele front kwetsbaar werd. Om verzwakking zoveel mogelijk te voorkomen werd bijvoorbeeld de *116. Division* niet in haar geheel ingezet omdat onderdelen ervan nodig waren bij de verdediging; alleen een verkenningsbataljon zou bij de operatie betrokken worden.¹⁷⁰

Voor operatie *Lüttich* werden de *116.* en *2. Panzerdivisionen* ingezet, plus de *1.* en *2. SS-Panzerdivisionen*, aangevuld met de gemotoriseerde elementen van de *17. SS-Panzer Grenadier-Division*. Na de selectie van deze eenheden was het een heel ander verhaal deze daadwerkelijk ter plaatse te krijgen; luchtbombardementen vertraagden alle verplaatsingen en hadden tot gevolg dat verliezen werden geleden. Door deze problemen moest de operatie diverse malen worden uitgesteld, tot de *Oberbefehlshaber West (OB West)*, *Generalfeldmarschall Günther Von Kluge*, besloot op de avond van 6 augustus aan te vallen. Nog niet alle eenheden waren ter plaatse, maar langer wachten bracht ook risico's met zich

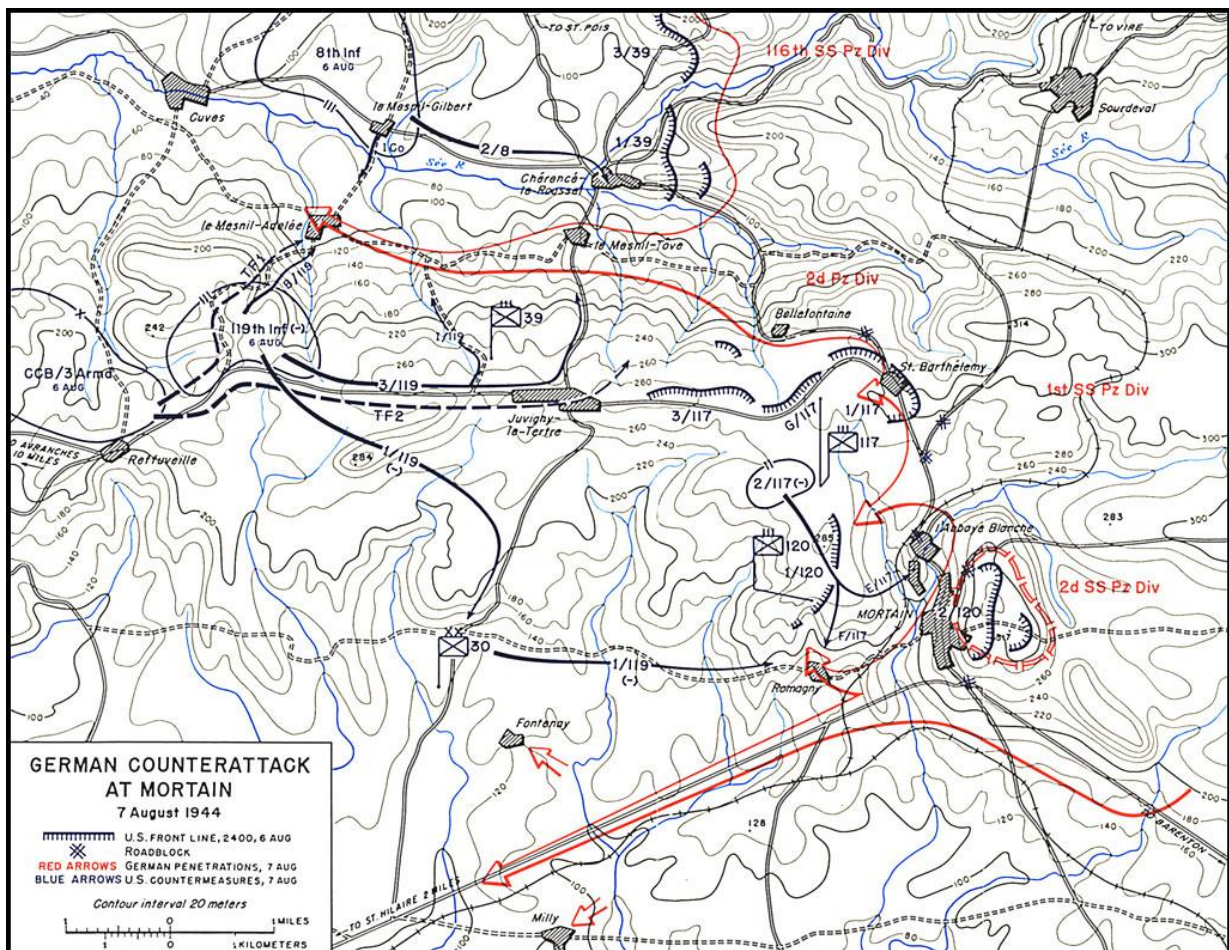
¹⁶⁷ Zie voor een overzicht van de gevechten in Normandië bijvoorbeeld: Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, Antony Beevor, *D-Day. The Battle for Normandy* (London 2009), Richard Hargreaves, *The Germans in Normandy* (Mechanicsburg 2008). De keuze voor Hargreaves zal voor lezers waarschijnlijk een verrassing zijn. De reden dat dit mijn inziens een goed overzichtswerk over Normandië is, is dat het een zeer nauwkeurige beschrijving geeft van de gevechten. Hargreaves is 'maar' een amateurhistoricus, maar doet uitgebreid bronnenonderzoek en weet heel goed de menselijke kant in het verhaal over de grote slagen te weven. Daarnaast legt hij de nadruk op de Duitse kant, wat voor deze scriptie relevant is.

¹⁶⁸ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 175-176.

¹⁶⁹ James Lucas en James Barker, *The Battle of Normandy. The Falaise Gap* (New York 1978) 73, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 111-113.

¹⁷⁰ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 74, MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B.

mee, aangezien de Amerikanen steeds verder oprukten en de Duitsers daarmee op andere plaatsen bedreigden. Langer wachten zou de operatie alleen maar moeilijker zou maken.¹⁷¹ Een voorbeeld van de problemen die bestonden, waren die van de *Leibstandarte*. Deze divisie verliet op 3 augustus het front om naar de posities van Operatie *Lüttich* te rijden, maar om daar op tijd aan te komen was het noodzakelijk overdag door te rijden, met alle risico's van geallieerde luchtaanvallen van dien. Hier moest een prijs voor worden betaald: de divisie verloor bij de verplaatsing 30% van haar sterkte.¹⁷² En zelfs met het overdag doorrijden kon een deel van de divisie niet op tijd aanwezig te zijn; er kon niet langer worden gewacht dus de bevelhebber van de aanval, Paul Hausser, besloot de aanval alvast te beginnen en de missende onderdelen van de *Leibstandarte* later in te zetten bij de tweede golf. Overigens kon, los van de geleden verliezen en opgelopen vertraging, zelfs toen niet de gehele divisie worden ingezet; ook de *Leibstandarte* moest onderdelen achterlaten voor het vasthouden van de weg tussen Caen en Falaise ter hoogte van Vire.¹⁷³

Bron: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USA/USA-E-Breakout/maps/USA-E-Breakout-X.jpg>, Geraadpleegd op 12-06-2012.

¹⁷¹ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 176-177, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 73, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 113.

¹⁷² Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 75, MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B.

¹⁷³ Weingartner, *Hitler's guard*, 109, MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B.

Terug naar de aanval zelf, die begon pas echt op 7 augustus om twee uur 's nachts. Zoals gezegd waren niet alle eenheden ter plaatse, wat concreet betekende dat maar de helft van de honderdvijftig tanks die voor de operatie waren gepland, ook daadwerkelijk ingezet kon worden. De planning was dat de *116. Panzerdivision* de vallei van de Sée zou volgen in de richting van Avranches, terwijl de *2. Panzerdivision*, aangevuld met een bataljon van de *Leibstandarte* en elementen van de *2. SS Panzerdivision*, richting Mortain oprukten en deze stad omsingelden. De tweede golf werd volgens de planning gevormd door de *17. SS Panzer-Grenadier-Division* en de *Panzer-Lehr*.¹⁷⁴

Bij de eerste fase van het Duitse offensief gaf laaghangende bewolking dekking tegen geallieerde vliegtuigen, maar zodra deze mist optrok, sloegen de vliegtuigen toe en leden de Duitsers verliezen. Dit zorgde ervoor dat bijvoorbeeld de *Leibstandarte* die zich in het centrum van de aanval bevond, niet meer dan negen kilometer op kon trekken tot de stad Le Mesnil-Tôve, nog steeds zo'n vijfendertig kilometer van de kust af. De tanks van de *2. Panzer* bereikten halverwege de ochtend St. Barthelemy, om daar in een hinderlaag te geraken en het eigenlijke doel van het dorp Juvigny niet te bereiken. Overigens schrijft *Generalleutnant* Lübke van de *2. Panzerdivision* dat niet Juvigny maar Brezy het doel was voor de eerste dag. Hoe dan ook, de aanval liep vertraging op bij het dorp St. Barthelemy doordat de Duitsers nadat zij zich uit het dorp hadden bevrijd, nog een geallieerde luchtaanval over zich heen kregen. De bronnen spreken elkaar wat tegen over de manier waarop de eenheden het dorp achter zich lieten; volgens diverse literatuurbronnen was er een felle strijd, maar anderen beschrijven een makkelijke verovering door de Duitsers. Volgens het verslag van *Heeresgruppe B* was Juvigny in ieder geval wel ingenomen.¹⁷⁵

Op de zuidoost-flank van de aanval wisten de *SS-Divisionen Das Reich* en *Götz von Berlichingen* successen te boeken. Zij bereikten Mortain, maar vanaf daar liet de Amerikaanse infanterie de Duitsers voor elke straat vechten. Ook hier eiste de geallieerde luchtmacht zijn tol; zodra de mist optrok schoot de *RAF* van de 250 pantservoertuigen die zij zagen, er

¹⁷⁴ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 76-77, Neillands, *The Battle of Normandy*, 339-340, RH 20/7-147, War Diary-Phonecall and Conversations, Army Group B, Tagesmeldungen 07-08-1944. Weingartner, *Hitler's guard*, 109, KTB OB West 08-08-1944, MA N 756- 166/a, MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*.

¹⁷⁵ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 177-178. James Lucas en James Barker beschrijven de inname van St Barthélemy anders; volgens hen werden de Amerikaanse verdedigers hier onder de voet gelopen waarna die uit de stad werden verdreven in chaos. Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 77, Dat beeld komt niet overeen met de visie van *Generalleutnant* Lübke die zelf bij deze slag betrokken was. Volgens hem vond er namelijk een zware strijd plaats. Franz Josef Strauß, *Die Geschichte der 2. (Wiener) Panzer-Division* (Eggolsheim 2005)170, Neillands, *The Battle of Normandy*, 342. Volgens Mitcham werd de stad zelf soepel ingenomen en vonden de felle gevechten buiten de stad plaats. Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 118-119. Dat zou een goede verklaring kunnen zijn voor de verschillen in de beschrijving van de gevechten. MA RH 19-IV/52, Tagesmeldungen *Heeresgruppe B*, Tagemeldung 08-08-1944.

negentig kapot en beschadigden zij er vijftig. Het was vooral de *116. Panzerdivision* die bij de aanval nauwelijks wist op te rukken. Over de redenen voor het gebrek aan terreinwinst is veel discussie en waren er al verwijten in 1944. Hierop wordt later teruggekomen in de analyse van deze slag.¹⁷⁶

De combinatie van Amerikaanse aanvallen op de grond en geallieerde luchtbombardementen liet de Duitse tegenaanval na de eerste dag vastlopen. De Duitsers zouden zoveel verliezen lijden dat terugtrekking noodzakelijk leek. Op 8 augustus probeerden de Amerikanen Mortain weer in te nemen, maar dit werd door de *17. SS* voorkomen. De daarop volgende nacht bracht de volgende stap van de geallieerden: zij zetten een groot artilleriebombardement in, aangevuld door bombardementen vanuit de lucht. Daarmee brachten zij de Duitse operatie compleet tot stilstand; de verliezen waren zo groot dat op 9 augustus de opmars niet kon voortgezet.¹⁷⁷ Eigenlijk wilde de *Befehlshaber West*, Günther von Kluge, de aanval afbreken door het gebrek aan succes, maar Hitler was vastbesloten het offensief voort te zetten. De *Führer* gaf het bevel de operatie te continueren met meer kracht, ondanks dat dat een verdere verzwakking van de rest van het front tot gevolg had. Hij was namelijk van mening dat de aanval te zwak was geweest en dus te vroeg was begonnen, en dat de *Leibstandarte* ook nog eens op een verkeerde manier was ingezet. Generaal Hans Eberbach moest met het *5. Armee* een nieuwe poging wagen, nu tijdelijk staande onder het commando van Sepp Dietrich van de *SS*.¹⁷⁸

Een nieuwe poging was echter niet realistisch en Von Kluge bleef van mening dat de troepen moesten worden teruggetrokken. Omdat hij ook wel wist dat Hitler dat nooit zou toestaan, verpakte hij dit in een verzoek aan Hitler om tijdelijk *Panzerdivisionen* die bij het offensief betrokken waren, in te zetten tegen de vijandelijke eenheden die ten oosten van het front naar het noordwesten optrokken. Met andere woorden: deze eenheden waren nodig bij het defensief. Pas na een paar dagen stond Hitler dit met tegenzin toe, zolang de aanval van Operatie *Lüttich* doorgang zou blijven vinden.¹⁷⁹

Von Kluge beval hierop Eberbach het *5. Panzerarmee* (zoals het *Panzergruppe West* nu heette) vanaf het front te leiden. Ondanks protest van eenheden aan het front moest de aanval worden hervat. De reden voor het protest was, dat een andere gevaarlijke ontwikkeling

¹⁷⁶ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 178-180, MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, Weingartner, *Hitler's guard*, 109, KTB OB West 08-08-1944, MA N 756- 166/a, MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*.

¹⁷⁷ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 181-182, , KTB OB West 08-08-1944, MA N 756- 166/a, MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*.

¹⁷⁸ Weingartner, *Hitler's guard*, 109, MA N 756- 166/a, KTB OB West 08-08-1944, MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*.

¹⁷⁹ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 78, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 133-134, KTB Oberkommando West 10-08-1944, MA RH 19IV/45.

gaande was. Het Amerikaanse *Third Army*, het leger dat uit Normandië was uitgebroken en moest worden afgesneden met *Lüttich*, was ver naar het zuidoosten doorgestoten en had een draai gemaakt naar het noorden waarmee een *Kesselslacht* dreigde voor de Duitse eenheden in Normandië. Voor Eberbach was dat voldoende reden om te proberen Hitler te overtuigen van de opgave van het offensief om zo front te stabiliseren. Hitler wilde hier echter niet van horen, hoewel de Duitse eenheden bleken te zwak te zijn voor een voorzetting van het offensief. Op 13 augustus kwam een einde aan de operatie, na een bevel van Von Kluge op eigen autoriteit.¹⁸⁰ Verrassend was dat niet; ter illustratie, de aanvallende eenheden van de 2. *Panzerdivision* hadden zestig procent van hun sterkte verloren bij de aanval.¹⁸¹ Een opgave van het offensief was dus echt noodzakelijk. Von Kluge hoopte nu door het offensief op te geven, het front zodanig in te kunnen korten dat het gemakkelijker met minder eenheden houdbaar was. Dat gaf dan weer ruimte om een reserve te kunnen creëren waarmee een tegenaanval bij Alençon kon worden uitgevoerd op de Amerikanen op de oostvleugel die bezig waren de Duitse eenheden in Normandië te omsingelen.¹⁸²

Hitler had het idee om met *Lüttich* een strategische aanval uit te voeren, maar de aanval was in werkelijkheid een tactische geweest. Deze moest plaatsmaken voor een strategische tegenaanval van Von Kluge, die daarmee een door de geallieerde uitgevoerde *Kesselslacht* wilde voorkomen. Het mislukken van het offensief had echter niets te maken met de Duitse planning, of het nu een strategische of tactische tegenaanval was. De doorslag werd gegeven door de geallieerde luchtaanvallen. Deze hadden een groot effect op het moreel van de Duitse troepen en hadden zelfs zo'n invloed op tankbemanningen dat die regelmatig uit hun tank wegvluchtten. De aanvallen door *Typhoon*-vliegtuigen op 7 augustus brachten bijvoorbeeld de opmars van de 2. *Panzerdivision* en *Leibstandarte* tot stoppen, wat maar aantoont dat een eenheid nog zo goed getraind kan zijn, bij de *Waffen-SS* hoort of niet, maar tegen een groot geallieerd overwicht in vuurkracht kon niemand iets beginnen.¹⁸³

Vanzelfsprekend stonden de andere delen van het front niet stil tijdens Operatie *Lüttich*, de druk op de Duitsers nam in deze periode alleen maar toe. Het was maar goed dat de verplaatsing van de 12. *SS-Panzerdivision Hitlerjugend*, die oorspronkelijk ook mee had

¹⁸⁰ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 185.

¹⁸¹ Strauß, *Die Geschichte der 2. Panzer*, 171.

¹⁸² Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 79-80, 83-91 Weingartner, *Hitler's guard*, 111, KTB Oberkommando West 13-08-1944, MA RH 19IV/45.

¹⁸³ Beevor, *D-Day*, 413.

moeten doen aan *Lüttich*, door Von Kluge was geannuleerd. Het was Hitler geweest die deze eenheid van de flank had willen halen, maar nu bleek zij hard nodig te zijn om de Canadese aanval af te stoppen in de omgeving van Caen.¹⁸⁴ Hier raakte zij wel verzwakt, maar ondanks dat, wisten de *Hitlerjugend*-soldaten met hun opgedane gevechtservaring en ideologische fanatisme goed stand te houden, toen de Canadezen samen met de Polen in het kader van Operatie *Totalize* van 8 tot 13 augustus een doorbraak probeerden te forceren. De Duitse infanterie van de *SS-Hitlerjugend*-divisie sloegen de aanval af met hulp van de *Tiger*-tanks van Michael Wittmann, die de geallieerde pantservoertuigen tot stoppen wisten te dwingen. Wittmann, de zeer succesvolle *Panzer*-commandant die in zijn carrière 138 tanks had weten te vernietigen, kwam hierbij op 8 augustus om het leven toen zijn tank werd vernietigd. De *12. SS* had het zo zwaar gekregen bij de verdediging, dat het na de gevechten tijdelijk werd afgelost door de *85. Division*, zodat het kon herstellen achter de linies.¹⁸⁵

Het was duidelijk dat de geallieerden bezig waren met een *Kesselslacht* en dat de Duitsers nooit in staat zouden zijn deze dreiging te neutraliseren. *Oberstgruppenführer* Sepp Dietrich, bevelhebber van het *1. SS-Panzerkorps*, was inmiddels bang geworden voor de *Kesselslacht* en wilde het liefste alle eenheden uit de *Kessel* terugtrekken en wel meteen: ‘*Wenn die Front der Panzerarmee und 7. Armee nicht sofort zurückgenommen und mit allen Mitteln versucht wird, [...] muß die Heeresgruppe die beiden Armeen abschreiben.*’¹⁸⁶ Daarmee was Dietrich een voorstander van het annuleren van de aanval van Eberbach, de aanval bij Alençon die door Von Kluge was bevolen. De bedoeling was om de eenheden die vrij waren gekomen door het inkorten van het front na de stopzetting van *Lüttich*, in te zetten bij een tegenaanval waarmee het omtrekkende Amerikaanse *Third Army* aan de oostflank moest worden gestopt. Hitler was echter wel enthousiast geworden en wilde zelfs deze aanval versterken door extra eenheden vrij te maken (de *9. SS*, *10. SS* en *21. Panzer*).¹⁸⁷

Uiteindelijk bleek deze operatie niet mogelijk te zijn door het snelle optrekken van de Amerikanen; zij hadden Alençon al bereikt voordat de Duitse tegenaanval hier was begonnen. Het hernieuwde plan was om alle eenheden in te zetten bij de verdediging van Argentan, opnieuw in een poging omsingeling te voorkomen. Duitse tegenaanvallen werden echter door

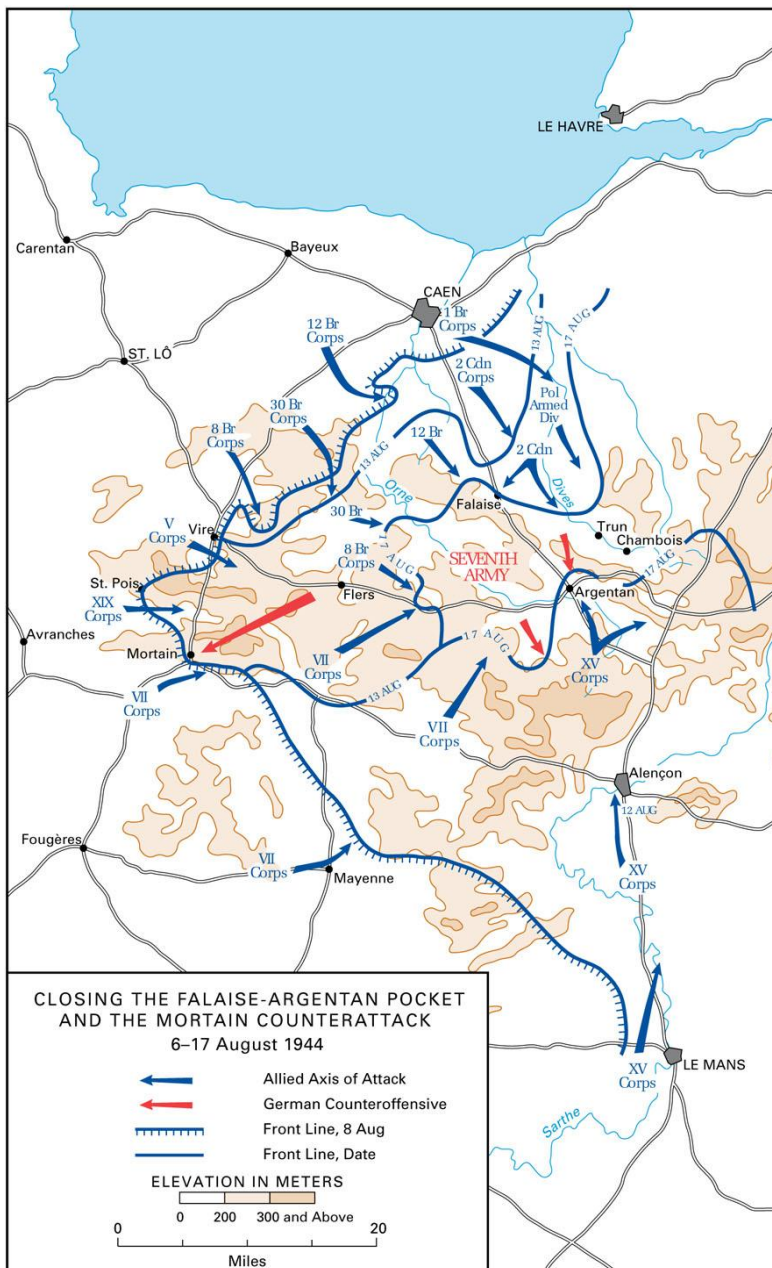
¹⁸⁴ Weingartner, *Hitler's guard*, 109-110, Luther, *Blood and Honor*, 232-234.

¹⁸⁵ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 101-113, Mitcham heeft het over 141 tanks. Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 123, KTB Oberkommando West 11-08-1944, MA RH 19IV/45, MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B., MA RS 3-12/40, Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision “Hitlerjugend“ während der Invasionskämpfe in Frankreich, Kurt Meyer.

¹⁸⁶ MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B, verklaring Sepp Dietrich op 13-08-1944.

¹⁸⁷ Weingartner, *Hitler's guard*, 111-112, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 92-100, 113-115.

de Amerikanen afgeslagen met behulp van luchtaanvallen, artilleriebombardementen en een dodelijk spervuur.¹⁸⁸

MAP 15

Bron: <http://www.history.army.mil/books/OpArt/us3.htm>, Geraadpleegd op 12-06-2012.

Aan de andere kant van de *Kessel* vielen de Canadezen in de ochtend van 14 augustus de Duitse verdediging ten noordwesten van Falaise aan als onderdeel van Operatie *Tractable*. Het *1. SS Panzer-Korps*, bestaande uit de *1.*, *12.* en *17. SS-Panzerdivisionen* en de *Panzer-Lehr Division*, moest deze aanval opvangen. Zij werd versterkt door de *21. Panzerdivision* die

¹⁸⁸ Weingartner, *Hitler's guard*, 111, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 83-91, KTB Oberkommando West 13-08-1944, MA RH 19IV/45.

op weg was naar de aanval van Eberbach en pas de volgende ochtend aanwezig kon zijn. De 12. SS bleef wel grotendeels alleen staan: het bevond zich, volgens de *Abendmeldung* aan de *Befehlshaber West*, in een gebied waar de oppermachtige vijand was doorgebroken, maar wist daar fel weerstand tegen te bieden.¹⁸⁹

De 85. *Division* kreeg bij het begin van de Canadese aanval een bombardement over zich heen en werd (mede hierdoor) verpletterd. Dit dwong de Duitsers van de 12. *SS-Panzerdivision Hitlerjugend* een groter stuk front te verdedigen. Zij hadden hierbij wel een voordeel, aangezien zij op de hoogte waren van de Canadese aanval van *Tractable* doordat deze plannen waren gevonden op het lichaam van een gedode Canadese officier. De soldaten van de *SS-Hitlerjugend* konden zich terugtrekken en zo het bombardement waarmee de aanval werd geopend, ontlopen. Ook wist de *Hitlerjugend* dat de aanval over de weg tussen Caen en Falaise een afleidingsaanval was; de Canadezen hoopten met deze afleiding de Duitsers te bewegen direct hun reserves in te zetten, terwijl de hoofdaanval ten oosten van de weg plaatsvond. De strijd draaide vooral om de strategisch belangrijke *Höhe 159*. De strijd om deze heuvel beschrijven James Lucas en James Barker als ongecoördineerde aanvallen van de Canadezen die werden ondersteund met enorme artilleriebarrages, maar ondanks dat wel werden afgeslagen door de *SS-Hitlerjugend*. Dat was mede dankzij de voorkennis van de 12. *Hitlerjugend*.¹⁹⁰

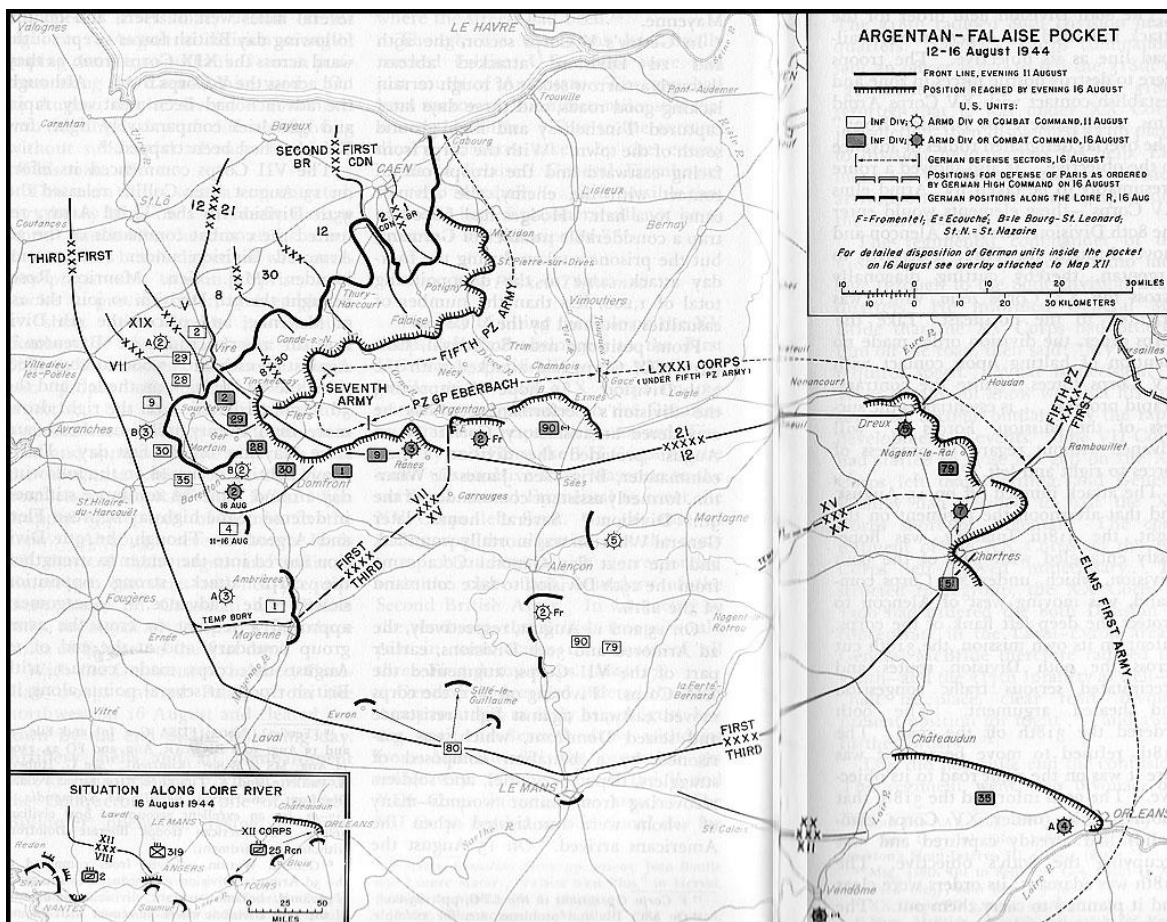
Uiteindelijk zou toch een doorbraak plaatsvinden bij *Höhe 159*, die ook een gat in de Duitse linies veroorzaakte waardoor de Canadezen door konden stoten tot in Falaise. Daar stuitten zij opnieuw op een zeer hardnekkige *Hitlerjugend*-verdediging. De Canadese opmars werd bij deze heuvel gestopt, maar de Duitsers moesten zich letterlijk doodvechten om dat voor elkaar te krijgen. Voor de strategische situatie van dat van groot belang, omdat zo een verdere doorbraak en daarmee een directe afsluiting van de *Kessel* in deze sector werd voorkomen.¹⁹¹ Eberbach kon ondertussen zijn taak aan de andere kant van de *Kessel* niet uitvoeren; deels doordat hem de 21. *Panzerdivision* was ontnomen omdat die aan de noordflank moest worden ingezet, maar ook doordat geallieerde luchtaanvallen de aanvoer van munitie en brandstof frustreerden waardoor er tekorten ontstonden. Hitler wilde lang de

¹⁸⁹ *Abendmeldung* 14-08-1944, MA N 756- 166/a, Neillands, *The Battle of Normandy*, 336-337.

¹⁹⁰ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 115-123, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 137, MA RS 3-12/40, *Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision "Hitlerjugend" während der Invasionskämpfe in Frankreich*, Kurt Meyer.

¹⁹¹ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 123-125.

tegenaanval van Eberbach door laten gaan, maar had uiteindelijk geen andere keuze dan de aanval op te schorten.¹⁹²

Bron: <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USA/USA-E-Breakout/maps/USA-E-Breakout-17.jpg>. Geraadpleegd: 31-05-2012

De algehele strategische situatie van de Duitsers bleef zeer slecht; aan alle kanten werd de *Kessel* aangevallen en daarmee snel verkleind. Het OKW opperde het plan om de 2. SS *Panzerkorps* op 17 augustus uit te laten breken richting het oosten (bij Trun), om daarna weer richting het westen in de *Kessel* te breken. Dat zou een doorbraak in de geallieerde omsingeling forceren. Het OKW zag de situatie blijkbaar veel te rooskleurig in, maar ook de korpsbevelhebber wilde de operatie door laten gaan. De opmars was echter nog niet begonnen, of duidelijk werd dat de Canadezen waren doorgebroken, waarna het *Panzerkorps* werd ingezet deze doorbraak te stoppen. De tijd tikte voor de Duitsers: op de 18^e was de opening van de *Kessel* nog maar zeven kilometer breed.¹⁹³

Dat kwam door een nieuw geallieerd offensief; in de nacht van 17 op 18 augustus begonnen de Polen als leiders van het *Second Canadian Army Corps* een aanval in de richting

¹⁹² Weingartner, *Hitler's guard*, 113-114, Luther, *Blood and Honor*, 234-236, KTB Oberkommando West 15-08-1944, MA RH 19IV/45.

¹⁹³ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 126-128, 133-134.

van Chambois. In de nacht braken de eerste vuurgevechten al uit, toen werd gestuit op Duitse colonnes die op weg waren naar Mont Ormel. De vertraging die hierdoor ontstond, zorgde ervoor dat de Polen meer bij Les Champeaux in de buurt kwamen dan bij Chambois. Hiermee sneden zij wel de weg tussen Trun en Chambois af. In dit heuvelachtige gebied wisten de Polen zich vervolgens perfect in te graven om zo de vluchtroute van de Duitsers uit de *Kessel* te kunnen observeren.¹⁹⁴

De 9. SS en 116. Panzer probeerden ondertussen Mont Ormel te bereiken omdat dit een strategisch belangrijke plaats was.¹⁹⁵ 18 augustus was daar een goede dag voor; het bleef een lange tijd bewolkt en mistig en dus konden geallieerde vliegtuigen maar beperkt opereren. Hoe groot de rol van geallieerde vliegtuigen bij de strijd om de *Kessel* was, kan goed geïllustreerd worden het totaal aan gevlogen missies tegen de *Kessel*. Tijdens deze slag waren dat er maar liefst 1471.¹⁹⁶ Het is zeker niet verbazingwekkend dat alle Duitse eenheden in de *Kessel* onder grote druk stonden. Het 1. SS-Panzerkorps en ook Panzergruppe Eberbach die bij Trun de verdediging moest verzorgen, moesten hun uiterste best doen de *Kessel* open te houden. Dat was tevergeefs: het 1. SS-Korps kon een doorbraak in haar sector niet voorkomen.¹⁹⁷

In de ochtend van de 19de had de Canadese korpscommandant namelijk besloten dat de *Kessel* gedicht moest worden middels een bezetting van St Lambert-sur-Dives. Er zijn weinig Duitse bronnen beschikbaar over de hier opvolgende slag, maar uit Canadese bronnen blijkt dat de Duitsers zich zeer fel verdedigden. Dat is geen verrassing, de Duitsers hadden er alle belang bij de *Kessel* zo lang mogelijk open te houden. De Polen wisten echter eerder de Amerikanen te bereiken bij Chambois dan de Canadezen wisten door te breken, wat betekende dat de *Kessel* daadwerkelijk gesloten werd.¹⁹⁸ Wat volgde was totale chaos. Door de sluiting van de *Kessel* kon de geallieerde artillerie praktisch elk Duitse voertuig of groep soldaten onder vuur nemen, terwijl de Duitse verbroken communicatielijnen tot gevolg hadden dat elke eenheid op eigen houtje opereerde.¹⁹⁹

Ondertussen speelde de 12. SS een belangrijke rol met haar strijd tegen de Polen die de *Kessel* hadden afgesloten, in de hoop een opening te forceren. De 2. SS-Division probeerde ondertussen Mont Ormel te bereiken. De Polen die zich daar hadden ingegraven konden de geallieerde artillerie aansturen en maakten daarmee alle bewegingen van de Duitsers in de

¹⁹⁴ Ibidem 129-132, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 149-150.

¹⁹⁵ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 135, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 149-150.

¹⁹⁶ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 138.

¹⁹⁷ KTB Oberkommando West 18-08-1944, MA RH 19IV/45.

¹⁹⁸ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 139-140.

¹⁹⁹ Ibidem 140-141.

Kessel lastig. Dit maakte het voor de Duitsers belangrijk de Polen van de heuvel af te krijgen. Het gebrek aan succes daarbij kwam vooral door de numerieke zwakte, in combinatie met de perfect te verdedigen positie in de heuvels. De Polen waren volledig geïsoleerd maar vastberaden door te vechten tot hun munitievoorraad volledig uitgeput was. Ondanks de Poolse zwakte bleven de Duitsers zich doodvechten tegen de Poolse verdediging. Ondertussen werden in praktisch de volledige *Kessel* Duitse eenheden aangevallen en stuk voor stuk vernietigd. De problemen voor de Duitsers werden verergerd doordat hun tanks vast stonden in colonnes en dus niet vrij konden bewegen om zich te verdedigen bij een aanval. Dat maakte de Duitsers zeer kwetsbaar bij penetraties van het front.²⁰⁰

De eenheden die niet bezig waren met de verdediging op essentiële plaatsen in de *Kessel*, deden pogingen uit te breken. Een eerste poging werd gedaan in de nacht van 19 naar 20 augustus, maar omdat dit snel gepland moest worden kon geen artilleriesteun worden afgesproken. Ook was Mont Ormel opnieuw een belangrijke, maar lastige plek in het offensief. Toch was de doorbraak uiteindelijk een succes en wisten verschillende Duitse eenheden de rivier de Dives over te steken. Vanzelfsprekend had dit zijn prijs; grote verliezen werden geleden en uiteindelijk zou maar een relatief klein deel van de soldaten uit de *Kessel* ontsnappen. Zo werd een tweede groep die een aantal uren later langs dezelfde route probeerde uit te breken vernietigd of zag zich gedwongen terug te keren. Kleine groepen bleven pogingen wagen, maar op de 21^e was dit afgelopen; de *Kessel* was nu voorgoed stevig gesloten en zonder zwakke plekken in de geallieerde omsingeling, hadden de Duitsers geen enkele kans. Ook een laatste poging door de 9. *SS-Division* met twee *Königstiger* mislukte,²⁰¹ waarmee de Duitsers hun eenheden in de *Kessel* konden afschrijven.

Waarschijnlijk wist minder dan de helft van de Duitse eenheden uit de *Kessel von Falaise* te ontsnappen, hoewel het ook daarna niet uit de problemen was omdat het Amerikaanse *XV-Corps* een grotere omtrekkende beweging maakte en de Seine ten noordwesten van Parijs al had bereikt op 21 augustus. Daarmee dreigde een nog grotere *Kesselslacht*. Uiteindelijk zagen de Duitsers zich gedwongen zich terug te trekken tot achter de Seine en werd Normandië daarmee definitief opgegeven.²⁰²

²⁰⁰ Ibidem 141-148, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 154-155.

²⁰¹ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 149-157, Michael Reynolds, *Sons of the Reich. II SS Panzer Corps, Normandy, Arnhem, the Ardennes and on the Eastern Front* (Barnsley 2002) 172-173, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 154-157.

²⁰² Weingartner, *Hitler's guard*, 114-117.

Uit deze uiteenzetting kan een aantal voorlopige aannames worden gedaan. Opvallend is namelijk dat Hitler en/of het OKW regelmatig aangaven welke divisies wanneer moesten worden ingezet en dat zij operaties voorstelden zonder altijd een goed beeld te hebben van de werkelijke situatie aan het front. Ook is het opvallend dat Hitler bij voorkeur SS-eenheden selecteerde, wanneer hij aangaf welke eenheden moesten worden ingezet. Gebaseerd op literatuur lijkt het alsof de *Waffen-SS* een hoofdrol speelde bij de slag, in vergelijking met het *Heer*. Iets anders dat opvallend is, is dat uit deze beschrijving van de slag niet direct af te leiden is of de *Waffen-SS* ook inderdaad een belangrijkere rol speelde in de strijd om de *Kessel*, of dat het meer succesvol was. Misschien was het dat *Waffen-SS'ers* geen kans hadden om uit te blinken door de geallieerde overmacht. Of dat werkelijk zo was, dat zal in de analyse worden vastgesteld.

Dit hoofdstuk had niet alleen tot doel de slagen in te leiden, maar diende ook de keuze voor de analyse van Operatie *Lüttich* en de verdediging bij *Tractable* te rechtvaardigen. De keuze is gemaakt omdat beide operaties zeer felle gevechten lieten zien. Felle gevechten laten de ware aard van eenheden bovenkomen en zijn daarmee interessant om te onderzoeken. Verder was *Lüttich* een offensieve operatie en bij het geallieerde offensief van *Tractable* moesten de Duitsers verdedigen. Het is goed om te onderzoeken of er nog verschil is tussen wijzen van opereren bij een offensief en een defensief. Zien we bij deze belangrijke gevechten om leven en dood ook verschil in motivatie tussen de soldaten van het *Heer* en de *Waffen-SS* of zijn er nog andere factoren die een rol speelden? Dat zijn de punten die nu in de nadere analyse van de slagen aan de orde zullen komen, om uiteindelijk de hoofdvraag te kunnen beantwoorden: was het verschil tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* groot?

Hoofdstuk 6

Verschillen in uitrusting, bevoorrading en aansturing

Na de beschrijving, is het nu tijd voor de analyse. Deze begint met twee wat algemenere paragrafen over de uitrusting en bevoorrading en over het verschil in aansturing tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*. De reden dat hierin beide operaties tegelijk worden behandeld, is dat er geen verschil tussen de operaties zit in beide onderwerpen omdat deze van algemene aard zijn. Deze onderwerpen komen als eerste omdat zij punten behandelen die in de latere analyse al bekend moeten zijn. Na deze onderwerpen komt de analyse van de reden voor de selectie van eenheden voor de operaties en het verschil in wijze van optreden en handelen. Bij deze onderwerpen is wel onderscheid te maken tussen beide operaties, dus dat wordt ook gedaan. Het laatste deel van het hoofdstuk gaat over het verschil in motivatie en fanatisme tussen soldaten van de *Waffen-SS* en het *Heer*, en ook bij deze onderwerpen is maar weinig verschil te maken tussen beide operaties. Sterker nog, veel gebruikte bronnen zijn algemeen van aard en, hoewel het zoveel mogelijk zal worden toegespitst op de strijd in Normandië, het bleek niet mogelijk of nuttig de analyse te beperken tot dit strijdtoneel.

Het verschil in uitrusting en bevoorrading

Over het verschil in uitrusting is weinig debat: over het algemeen kreeg de *Waffen-SS* betere wapens en andere middelen dan een gewone *Heer*-divisie. Deze voorkeursbehandeling had zij te danken aan Himmler, die zijn status en contacten gebruikte om de SS-divisies optimaal uit te rusten.²⁰³ Vooral in de tweede helft van de oorlog, toen de Duitsers steeds meer moeite kregen met het vinden van voldoende mankracht en het produceren van voldoende wapens, waren de *Waffen-SS*-divisies dankzij deze steun het sterkst en dus werden zij het minst geraakt door de problemen toen in de tweede helft van de oorlog een gebrek aan uitrusting ontstond.²⁰⁴

Volgens de leiding van het *Heer* was de net-opgerichte *SS-Panzerdivision Hitlerjugend* de best uitgeruste divisie aan het invasiefront. De eerste bevelhebber van de divisie, Fritz Witt, had om de beste uitrusting te pakken te krijgen, zijn contacten met Hitler en Arthur Axmann ingezet. Axmann, die nu *Reichjugendführer* was maar eerder in het *Heer* had gediend, sprak Hitler wel aan op de zorgen die het *Heer* had over de voorrang die de *Waffen-SS* kreeg: het *Heer* had natuurlijk een net zo goede uitrusting nodig. Het voorstel van

²⁰³ Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten* (Stuttgart 2003) 406.

²⁰⁴ R.W. Cooper, *The Nuremberg trial* (London, Aylesbury 1947) 487.

Axmann was dan ook om ook een elitedivisie voor het *Heer* te vormen met vrijwilligers en die dan net zo goed uit te rusten als de *SS-Hitlerjugend-Division*. Axmann ontdekte hierbij echter, dat Hitler alleen plannen had voor de vorming van elitedivisies als onderdeel van de *Waffen-SS*.²⁰⁵ Wist de *SS-Hitlerjugend* dankzij de betere uitrusting echt een goede eenheid te worden? Ja, Heinrich Eberbach, *General der Panzertruppe* en commandant van de *Panzergruppe Eberbach* die in Normandië vocht bij de besproken slagen, bevestigt de kwaliteit van de *Hitlerjugend-Division*.²⁰⁶

Opvallend is dat Eberbach van het *Heer* een *Waffen-SS*-divisie als beste eenheid in Normandië aanwijst, en Hauser van de *Waffen-SS* dat tegenspreekt: ‘*Meines Wissens verfügte die an der Invasionsfront im Westen (1944) eingesetzte Panzer-Lehrdivision des Heeres über eine Bewaffnung und Ausrüstung, die besser war als diejenige aller anderen Panzer-Divisionen des Heeres und der Waffen-SS.*’²⁰⁷ De *Panzer-Lehr* was een *Heer*-divisie die was ontstaan uit een opleidingseenheid en die daardoor goede manschappen had, maar ook een goede uitrusting aangezien zij daar ook een voorrangpositie in had. Hauser wijst er wel op dat de *Waffen-SS* afhankelijk was van de *Wehrmacht* voor de uitrusting. In theorie werd dus geen groot verschil gemaakt bij de uitrusting van eenheden tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*. Ook omdat voor elk soort eenheid de precieze wapenbehoeften was vastgelegd en hierbij geen verschil werd gemaakt tussen *Heer*-divisies en die van de *SS*.²⁰⁸ Zo kreeg een *Panzerdivision* kreeg altijd eenzelfde aantal wapens en uitrusting, onafhankelijk of het een divisie van het *Heer* of de *Waffen-SS* was. Mocht de *SS* dan wel een betere uitrusting hebben, dan had dat meer te maken met het feit dat veel van deze eenheden mobiel waren of *Panzer*-eenheden waren, die daarmee meer en betere uitrusting nodig hadden.

Het zal weinig verschil hebben uitgemaakt welke divisie dan precies het beste uitgerust was. Maar aangezien de *SS-Division Hitlerjugend* en de *Panzer-Lehr* allebei vrij recent voor de invasie gevormd waren, is het aannemelijk dat zij beide zo goed mogelijk waren uitgerust. Ook omdat beide elite-eenheden moesten zijn. In de bestudeerde bronnen over de aanloop naar en over de slagen zelf is echter geen indicatie te vinden dat een specifieke eenheid

²⁰⁵ Arthur Axmann, *Hitlerjugend. "Dass kann dich nicht das Ende sein"* (Koblenz 2011) 342-343.

²⁰⁶ MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

²⁰⁷ Hauser, *Soldaten wie andere auch*, 79-80.

²⁰⁸ *Ibidem* 79-80.

voorrang moest krijgen bij de bevoorrading.²⁰⁹ Geconcludeerd kan worden dat op deze gebieden de *Waffen-SS* geen of nauwelijks voorrang had boven het *Heer*.

Het verschil in aansturing tussen de Waffen-SS en het Heer door het OKW/Hitler

Praktisch alle verschillen die bestonden tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* waren uiteindelijk door het OKW en Hitler bevolen. Denk aan de functies die de eenheden kregen, of de omstandigheden waarop zij werden ingezet. De vraag die in deze paragraaf beantwoord zal worden, is of de verschillende eenheden ook daadwerkelijk op verschillende manieren door Hitler en/of het OKW werden aangestuurd. Deze paragraaf beperkt zich nog tot de algemene aansturing, later zal de hiermee verband houdende vrijheid van handelen voor de lokale bevelhebbers tijdens operaties worden behandeld.

Uit eerdere hoofdstukken kan al worden afgeleid dat de *Waffen-SS* lange tijd Hitlers favoriete krijgsmachtonderdeel was, hoewel zij formeel geen onderdeel was van de krijgsmacht. Hij zette de *Waffen-SS* graag in op de plaatsen waar de nood het hoogst was. Wanneer hij dus ergens versterkingen aan beloofde, dan waren dat ook vaak troepen van de *Waffen-SS*.²¹⁰ Na de aanslag op Hitler en de coup van 20 juli 1944 nam het wantrouwen van Hitler in het *Heer* en het *Oberkommando der Wehrmacht* alleen maar toe, waarmee de *Waffen-SS* nog meer favoriet werd.²¹¹ Dit wantrouwen was volgens Keitel, de Chef van het OKW, zo groot dat wanneer door iemand van de SS verdenkmakingen werden geuit in de richting van een officier van het *Heer*, deze bijna altijd door Hitler als waarheid werden aangenomen.²¹² Met alle gevolgen van dien; wanneer bij hoge *Heer*-officieren werden opgepakt, liet dat volgens Eberbach altijd gaten vallen en veroorzaakte dat onzekerheid aan het front en bij de bevelhebbers.²¹³

Het wantrouwen ten opzichte van vooral *Heer*-officieren was overigens niet terecht; volgens onderzoeker Georg Meyer zou er wanneer de coup zou zijn geslaagd, geen verschil zijn tussen de reactie van de *Waffen-SS* en die van het *Heer* in Normandië. De meeste militairen zouden een machtswisseling steunen, althans, zij zouden zich er niet tegen

²⁰⁹ MA RH 19-IV/52, Tagesmeldungen *Heeresgruppe B*, Meldung über Stand der Neuaufstellung, 4 augustus 1944, MA RH 19 IV/53, Dagrapporten *Heeresgruppe B*.

²¹⁰ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, bijvoorbeeld op 07-08-1944 in de vorm van de 10e SS-Panzerdivision, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 7*, Percy E. Schramm ed. (München 1982) 87, Hastings, *Das Reich*, 4.

²¹¹ Hans Speidel, *Invasion 1944. Ein Beitrag zu Rommels und des Reiches Schicksal* (Tübingen, Stuttgart 1950) 147.

²¹² Keitel, *Generalfeldmarschall Keitel*, 221.

²¹³ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach 4.

verzetten. Volgens Meyer blijkt dat de mannen van de *Waffen-SS*, '[...] *in erster Linie soldatisch denken* [...]'. Na de aanslag zou steun van de *Waffen-SS* aan Hitler wel groter zijn geworden, maar niet in een mate dat het *Heer* hierdoor werd beïnvloed in haar gevechtskracht.²¹⁴ Terence Prittie spreekt tegen dat ook de *Waffen-SS* een coup zou steunen. Hij stelt dat alleen het *Heer* zich niet zou verzetten tegen een machtswisseling waarbij bijvoorbeeld Rommel bevelhebber zou worden.²¹⁵

Eén van de officieren die werd gewantrouwd door Hitler was, volgens historicus Geoffrey Megargee, Von Kluge in de aanloop naar de beschreven operaties. Dit kwam vooral door de gebeurtenissen van 20 juli. Het wantrouwen ging zover dat Von Kluge niet op de hoogte werd gebracht van de geplande operaties, uit angst dat hij dit door zou spelen aan de vijand. Hem werd alleen verteld dat hij eenheden paraat en mobiel moest laten zijn, maar niet waar ze dan voor gebruikt zouden worden.²¹⁶ Het is dan ook niet verbazingwekkend dat Von Kluge wanneer hij onpopulaire mededelingen aan Hitler moest doen, de neiging had te benadrukken dat officieren van de *Waffen-SS* het met hem eens waren. Hij verschulde zich dus in de hoop steun van Hitler te kunnen krijgen.²¹⁷ Nu wordt Von Kluge ook weleens beschreven als een onzekere leider, bijvoorbeeld door Eberbach, dus dat zou ook een rol gespeeld kunnen hebben dat Von Kluge niet duidelijk durfde te zijn over de situatie of dat hij angstig was voor kritiek. De kritiek van Eberbach richt zich op Von Kluge omdat die niet in staat zou zijn geweest het gevoel van de soldaat en van het volk toe te passen in zijn bevelen, dat in tegenstelling tot iemand als Erwin Rommel. '*Nicht nur die SS-Führer, die in der Normandie allein schon genügt hätten, um eine solche Tat zum Scheitern zu bringen, sondern auch die Führer des Heeres- und Marine-Verbände hätten bei einem solchen Vorgehen von Kluge nicht mit getan.*' Von Kluge was misschien niet volledig op de hoogte, maar het instorten van het front zou wel zijn eigen schuld zijn geweest.²¹⁸ Of handelingsvrijheid, of het gebrek daaraan, hier een rol bij speelde, zal worden onderzocht in het volgende hoofdstuk.

²¹⁴ Georg Meyer, 'Auswirkungen des 20. Juli 1944 auf das innere Gefüge der Wehrmacht bis Kriegsende und auf das soldatische Selbstverständnis im Vorfeld des westdeutschen Verteidigungsbeitrages bis 1950/51', in: *Aufstand des Gewissens. Der militärische Widerstand gegen Hitler und das NS-Regime 1933-1945* (Herford, Bonn 1985) 475-477.

²¹⁵ Terence Prittie, *Germans against Hitler* (London 1964) 241.

²¹⁶ Geoffrey P. Megargee, *Inside Hitler's High Command* (Lawrence 2000) 216.

²¹⁷ Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 139.

²¹⁸ MA N 860/3, Brief aan onderzoeker Ritter von Schramm, 01-12-1953, niet ondertekend maar ik acht de kans groot dat het is geschreven door Eberbach. Uit de context is op te maken dat het iemand was die ook tijdens de oorlog al kritisch was op de operaties in Normandië en de invloed die Hitler daarop uitoefende. Ook zit het in een map waarin bijna alleen maar brieven van of aan Eberbach zitten. Nog een reden is dat er een andere brief zit van Eberbach aan de redactie van het tijdschrift *Revue*, met een soortgelijke boodschap en waarin hij het contact met Schramm aanhaalt. MA N 860/3, Brief Eberbach aan *Revue* 19-11-1953.

Wat ook nog moet worden opgemerkt is dat niet vast te stellen is dat Hitler de *Waffen-SS* na 20 juli blindelings vertrouwde en het *Heer* niet; ook de *Waffen-SS* moest trouw zijn en zeker niet proberen echt invloed uit te oefenen tegen de wil van Hitler in. Een illustratie daarvan is te vinden tijdens de strijd in de *Kessel*. Sepp Dietrich van de *Waffen-SS* werd na *Lüttich* door de commandant van de *272. Infanteriedivision* gevraagd, of die zijn goede contacten met Hitler kon gebruiken om te verzoeken dat de legers zich terug mochten trekken uit de *Kessel*. Dietrich zei hierop dat dat alleen verstandig zou zijn als hij direct zou willen worden geëxecuteerd, volgens zijn biograaf omdat iedereen die Hitler na 20 juli tegensprak, werd gezien als een verrader.²¹⁹ Als zelfs de voormalige bodyguard en aanhanger van het eerste uur niet bij Hitler zijn hart kon luchten, wie kon dit dan wel?

Als geen kritiek op Hitler of het beleid mocht worden geuit, dan kwam het voor de Duitsers zeker slecht uit dat wanneer Hitler of het OKW duidelijke bevelen gaven over hoe de strijd moest worden gevoerd, zij de stand van zaken aan het front vaak verkeerd inschatten. Op strategisch niveau leverde dat problemen op, maar aangezien de bemoeienis daar niet toe beperkt werd, moesten ook op operationeel en tactisch niveau bevelen worden uitgevoerd die niet realistisch waren. Eberbach klaagt daar ook over: ‘*Der Führung erfolgt weitgehend durch O.K.W. selbst. Da es die Lage nicht aus persönlicher Anschauung kennt und überaus optimistisch denkt, sind die Entschlüsse fast immer falsch oder kommen zu spät.*’²²⁰

De bevelen van Hitler waren regelmatig zeer onrealistisch. Een voorbeeld daarvan vond plaats op de ochtend van het begin van het geallieerde offensief *Tractable*, toen Hitler beval dat er een *Schwerpunktbildung* aan de zuidvleugel moest plaatsvinden om daarmee een tegenoffensief te kunnen beginnen. Duidelijk is en was dat daar simpelweg niet voldoende manschappen voor waren en dit de rest van het front kon verzwakken.²²¹ Volgens Eberbach werd zijn *Panzergruppe West* constant te groot ingeschat door het OKW. Bijkomend nadelen van de aansturing door het OKW, waren dat de verplichte vaste verdediging in het Westen niet gunstig was en dat het lastiger was om samen te werken met de *Luftwaffe* en *Kriegsmarine* omdat alles via Berlijn liep.²²²

Historicus Percy Schramm bevestigt dit beeld, maar stelt vast dat Hitler op de hoogte moet zijn geweest van de werkelijke omstandigheden aan het front. Hoe kon Hitler toch een ‘*illusionsstrategie*’ hebben bij het leiding geven; hij zou zelf toch ook in moeten zien dat zijn

²¹⁹ Messenger, *Hitler's Gladiator*, 139.

²²⁰ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 3.

²²¹ RH 19 IV/53, Führerbevel 14-08-1944 aan Heeresgruppe B.

²²² MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach 4

ideeën soms niet realistisch waren?²²³ Een goede illustratie van de soms onlogische inzet van troepen is te vinden bij de inzet van de *2. SS- Panzerdivision Das Reich*. Deze eenheid trok in juli 1943 door Frankrijk trok in jacht op verzetsstrijders, terwijl zij volgens Max Hastings een zeer belangrijke bijdrage had kunnen leveren op het slagveld van Normandië.²²⁴ Zelfs de *Waffen-SS*, en daarmee een eenheid die Hitler normaal gesproken graag inzette in ‘echte’ gevechtssituaties, werd dus op een zeer onlogische manier ingezet.

Wat kan nu geconcludeerd worden over de aansturing door Hitler en het OKW? Om te beginnen dat Hitler duidelijk een voorkeur had voor de *Waffen-SS-Divisionen*, hoewel dat zeker niet betekende dat Hitler hier per definitie méér vertrouwen in had. Vooral na 20 juli 1944 moesten alle eenheden en bevelhebbers op hun tellen passen om hun eigen positie of leven niet in gevaar te brengen. Een tweede conclusie is dat Hitlers aansturing vaak uitging van een onjuiste inschatting van de situatie aan het front of dat Hitler onrealistische verwachtingen had over operaties. Een heel duidelijk verschil in aansturing van het *Heer* en de *Waffen-SS* is echter niet te vinden. In het volgende hoofdstuk komen de gronden waarop een keuze voor eenheden en bevelhebbers werden gebaseerd aan de orde.

²²³ Schramm, *Hitler als militärischer Führer*, 44.

²²⁴ Hastings, *Das Reich*, 44.

Hoofdstuk 7

Redenen voor de selectie van eenheden

Operatie Lüttich

Voor Operatie *Lüttich* werden de 2. en 116. *Panzerdivisionen* ingezet, plus de 1. en 2. *SS-Panzerdivisionen*. Onder de 2. *SS*, vielen ook de restanten van de *Panzer-Lehr* en de gemotoriseerde elementen van de 17. *SS-Panzergranadierdivision*, waarmee zij samen het 47. *Panzerkorps* vormden.²²⁵ Waarop werd de keuze voor deze eenheden om de operatie uit te voeren gebaseerd? En waarop werden bevelhebbers op dezelfde manier geselecteerd?

Er kan een aantal redenen worden onderscheiden waarom deze eenheden werden geselecteerd. Om te beginnen moesten het *Panzerdivisionen* zijn: uit het *Kriegstagebuch* van het *Oberkommando der Wehrmacht* blijkt dat de eenheden hierop werden geselecteerd.²²⁶ De 17. *SS-Panzergranadierdivision* voldoet daar natuurlijk niet aan, maar aangezien alleen de gemotoriseerde elementen hiervan werden ingezet voldoet de divisie toch aan het selectie criterium. Een tweede selectie criterium was dat de eenheden direct beschikbaar moesten zijn of dat zij aan het front konden worden afgelost. Zo werd de 116. *Panzerdivision* simpelweg gekozen omdat zij beschikbaar kon worden gemaakt.²²⁷ Waarschijnlijk werd zij door de 84. *Infanterie-Division* vervangen aan het front, hoewel sommige bronnen er ook van spreken dat delen van de 84. werden ondergebracht bij de 116. bij de eerste fase van *Lüttich*.²²⁸ In het oorspronkelijke plan zou de 12. *SS-Panzerdivision Hitlerjugend* ook ingezet zijn bij *Lüttich*, maar dit werd door Von Kluge geannuleerd. Het was Hitler geweest die deze eenheid had willen inzetten bij het offensief, maar achteraf kan worden vastgesteld dat het maar goed was dat Von Kluge dat bevel niet had uitgevoerd: de eenheid bleek hard nodig te zijn om de Canadese aanval in de omgeving van Caen af te stoppen.²²⁹ De bedoeling was om ook de 9. en 11. *Panzer* en de 10. *SS-Panzer* in te zetten, maar dat bleek niet mogelijk omdat zij niet op tijd aanwezig konden zijn, of omdat zij ingezet moesten worden bij de verdediging

²²⁵ Wilhelm Tieke, *Im Feuersturm letzter Kriegsjahre. II. SS-Panzerkorps mit 9. und 10. SS-Division "Hohenstaufen" und "Frundsberg"* (Osnabrück 1978) 241, Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 176-177, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 73, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 113.

²²⁶ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 301.

²²⁷ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 176-177, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 73, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 113.

²²⁸ RH 20/7-147, War Diary-Phonecall and Conversations, Army Group B, bevel 05-08-1944., RH 20/7-147, War Diary-Phonecall and Conversations, Army Group B, absichten für den 06-08-1944.

²²⁹ Weingartner, *Hitler's guard*, 109-110, Luther, *Blood and Honor*, 232-234.

op andere plaatsen. Daarnaast moet worden opgemerkt dat geen van de divisies op volledige sterkte was.²³⁰

Dat laatste kan geïllustreerd worden met de *2. Panzerdivision*, hoewel over haar sterkte debat is. De divisie werd bij de voorbespreking van de operatie te zwak geacht om de operatie met succes uit te kunnen voeren; zij had namelijk nog maar 60% van de oorspronkelijke sterkte.²³¹ De *Befehlshaber West* Von Kluge spreekt dit juist tegen; volgens hem was de enige eenheid die de operatie kon uitvoeren met een enigszins normale slagkracht de *2. Panzerdivision*. Hierdoor konden haar successen zeker niet als maatstaf voor de inzet van de andere divisies worden genomen omdat zij minder sterk zouden zijn geweest.²³²

Een laatste selectiecriterium is vrij algemeen: de *Waffen-SS* werd als vliegende keeper ingezet in de laatste twee oorlogsjaren. Dit gebeurde vooral na bevelen van Hitler, maar ook Himmler was hier een voorstander van.²³³ Het is dus zeker niet verrassend dat *Waffen-SS*-divisies ook bij het offensief van *Lüttich* werden ingezet. Een nadeel van deze manier van inzetten was, dat de *Waffen-SS* vaak pas werd ontplooid wanneer ergens de nood het hoogst was, waardoor inzet vaak op het laatste moment plaatsvond en SS'ers geen tijd hadden zich specifiek voor de operatie voor te bereiden. Dit had bijvoorbeeld tot gevolg dat contacten met andere Duitse eenheden niet altijd werden gelegd waardoor de samenwerking niet optimaal was.²³⁴ Het is wel opvallend dat in het originele plan van de operatie de *Waffen-SS*-eenheden de belangrijkste rol moesten gaan spelen. De eenheden die niet van de SS waren en wel bij de daadwerkelijke aanval betrokken waren, de *Heer*-eenheden die alleen aanwezig waren om de flank te beveiligen niet meegerekend, waren de *2. Panzerdivision* en een klein deel van de *Panzer-Lehr*.²³⁵

In de praktijk werden de eenheden anders ingezet, waarbij ook *Heer*-eenheden de daadwerkelijke aanval zouden uitvoeren. De *116. Panzer* werd rechts van het aanvalsfront ingezet, daarnaast de *2. Panzer* en *2. SS-Panzer*. Die laatste was versterkt met een *Kampfgruppe* van de *17. SS Panzer-Grenadier-Division* en de eenheden van de *Leibstandarte* die al aanwezig waren. De *Leibstandarte* was dus vooral een reserve omdat zij niet op het juiste moment ter plaatse was.²³⁶ Daarmee komt het eerste probleem om de hoek kijken: na de selectie van deze eenheden was het een heel ander verhaal om hen ook daadwerkelijk ter

²³⁰ Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 114-116, KTB Oberkommando West 07-08-1944.

²³¹ Strauß, *Die Geschichte der 2. Panzer*, 170.

²³² MARH 19IV 226. Von Kluge in zijn afscheidbrief aan Hitler van 18-08-1944.

²³³ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 87, Hastings, *Das Reich*, 4.

²³⁴ English, *Surrender invites death*, 199.

²³⁵ MA RH 24-84/20. Verslag van operatie zoals besproken door officieren van de Generale Staf.

²³⁶ KTB Oberkommando West 06-08-1944, MA RH 19IV/45 .

plaatse te krijgen en dat leverde dan ook zeker problemen op.²³⁷ Op de 12^e werden overigens de *116. Panzer* en *Leibstandarte* weggehaald van het front; het *Kriegstagebuch* geeft niet aan waarom.²³⁸

Een vraag die nu nog beantwoord dient te worden, is wie de eenheden selecteerde. Het is niet mogelijk daar een eenduidig antwoord op te geven. Uit het *Kriegstagebuch van het Oberkommando West* blijkt dat eenheden niet werden geselecteerd door de *Oberbefehlshaber West*, maar dat de beslissing werd opgelegd vanuit het OKW/Hitler.²³⁹ Eberbach wijst ook op een situatie waarbij de *OB West* niet zelf kon beslissen; volgens hem was het *7. Armee* eigenlijk alleen als een bevelsstaf was opgezet in Normandië en niet als echte eenheid omdat het met alleen de *2. SS Panzerdivision* en *17. SS Panzergrenadier-Division* te zwak was voor de tegenaanval. Van de *Panzergruppe West* kreeg het *7. Armee* vervolgens de *Panzer-Lehr* en de *2. en 116. Panzerdivisionen*, om van het *Heeresgruppe de 9. Panzerdivision*, de *Leibstandarte* en later ook nog het *9. en 10. SS Panzerdivisionen* te krijgen. Deze constante uitbreidingen komen in deze beschrijving chaotisch over, laat staan wat voor een chaos het aan het front veroorzaakte. Door het constant toevoegen van eenheden in plaats van in één keer het *Armee* samen te stellen, waren de eenheden slecht op de hoogte van hun taak, met alle gevolgen van dien voor de uitvoering. De chaos die dit veroorzaakte was volgens Eberbach de schuld van het OKW, omdat de *OB West* niet zelfstandig kon beslissen over eenheden. Het OKW was dus niet goed genoeg op de hoogte geweest om het *Armee* op het juiste moment en op de goede manier samen te stellen.²⁴⁰

De selectie van de eenheden zou dus door het OKW en/of Hitler zijn gedaan. Toch zijn er bronnen die dit tegenspreken. Zo had het OKW wel het bevel en de richtlijnen voor de operatie opgesteld en had het daarmee opgelegd dat minstens vier *Panzer*-divisies ingezet moesten worden, maar volgens het *Kriegstagebuch* van het OKW was het uiteindelijk de *Oberbefehlshaber West* die de eenheden het bevel gaf zich naar de het operatiegebied te begeven. Dit kan geïnterpreteerd worden als dat de *Oberbefehlshaber* ook zelf de eenheden selecteerde.²⁴¹ Dit wordt bevestigd door *Generalmajor* Rudolf-Cristoph Freiherr von Gersdorff, stafchef van het *7. Armee*; volgens hem nam Von Kluge zelf initiatieven om

²³⁷ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 176-177, Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 73, Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 113.

²³⁸ KTB Oberkommando West 02-08-1944, MA RH 19IV/45.

²³⁹ KTB Oberkommando West 07-08-1944, MA RH 19IV/45.

²⁴⁰ MA RH 20-7/149, Bericht *7. Armee* 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 7.

²⁴¹ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 336-337.

bijvoorbeeld extra divisies in te zetten.²⁴² Van het toevoegen van eenheden door de *Befehlshaber West* aan een *Armee* zijn inderdaad voorbeelden te vinden, bijvoorbeeld vlak voor *Lüttich* op 2 augustus toen de 2. en 116. *Panzer Panzerdivisionen* aan het 7. *Armee* werden toegevoegd.²⁴³

Waarschijnlijk moet dit zo opgevat worden dat alle richtlijnen werden opgelegd vanuit het OKW, maar dat in de praktijk de plaatselijke bevelhebber wel handelingsvrijheid had om hier (kleine) wijzigingen in aan te brengen. Daarmee komt de analyse van deze paragraaf op het laatste punt: wie selecteerde de leiding en was dat nog een strategisch besluit om een leider te kiezen die de plannen zonder al teveel wijzigingen netjes opvolgde?

Hitler wilde dat het bevel voor operatie *Lüttich* bij *General der Panzertruppen* Eberbach zou liggen, iemand van het *Heer*.²⁴⁴ Eberbach:

‘Am 8. od. 9. August gab mir Feldmarschall v. Kluge telefonisch Befehl, dass ich die 5. Pz. Armee an SS-Oberstgruppenführer Sepp Dietrich abzugeben hätte. Der Angriff auf Avranches werde auf Befehl von Hitler wiederholt. Ich sei mit einem behelfsmäßig zusammengestellten Stabe zur Führung der hierfür vorgesehen Panzer-Divisionen der 7. Armee, SS-Oberstgruppenführer Hauser, unterstellt.’²⁴⁵

Er kwam dus een leidingwissel, vlak voor de operatie, waarmee Eberbach wel onder Hausser van de *Waffen-SS* werd geplaatst. Het had nadelen om het bevel aan Eberbach geven.

Eberbach beschrijft zelf hoe toen hij het bevel over het 7. *Armee* had gekregen, er spanningen waren tussen zijn eigen staf en de staf van het *Armee* en dat er wantrouwen aanwezig was.

‘*Ich glaube, dass für meine Absetzung als Armeeführer das Misstrauen gegen die*

Heeresgenerale nach dem 20. Juli maßgebend war.’ Dit is meteen een verklaring waarom

Eberbach onder de leiding zou blijven van *SS-Oberstgruppenführer* Hauser, die het *Armee* naast hem leidde. Ook zou het wantrouwen in *Heer*-officieren een rol kunnen hebben

gespeeld bij het verlies van het bevel van Eberbach na vier weken. Zijn opvolger werd toen *SS*’er Sepp Dietrich.²⁴⁶ Er waren dus wel degelijk spanningen tussen de *Waffen-SS* en het

Heer en ook is het duidelijk dat Hitler niet altijd evenveel vertrouwen had in bevelhebbers van

²⁴² Generalmajor Rudolf-Cristoph Freiherr von Gersdorff in: Rudolf-Christoph Frhr. V. Gersdorff, in: David Isby, (red.), *Fighting the breakout. The German Army in Normandy from ‘Cobra’ to the Falaise Gap* (London, Mechanicsburg 2004) 124.

²⁴³ MA RH 19-IV/52, Tagesmeldungen *Heeresgruppe B*, Befehl 02-08-1944.

²⁴⁴ KTB Oberkommando West 06/09-08-1944, MA RH 19IV/45, MA RH 21-5/52, Kriegstagebuch der Panzer Armeekommando 5, II Teil 09-08-1944 – 09-09-1944, 09-08-1944.

²⁴⁵ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 9-10.

²⁴⁶ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 10.

het *Heer*. Overigens moet hier worden opgemerkt dat Eberbach het offensief bij Avranches als onuitvoerbaar zag en hier ook kritiek op uitte; het zou dus best kunnen dat die houding invloed heeft gehad op de keuze voor de bevelhebber.²⁴⁷

Toch was Eberbach niet de enige die niet geloofde in het succes van dit offensief. Als Hausser van de *Waffen-SS* was, betekende dat ook dat hij een aanhanger van Hitler was en niet kritisch was op de operatie? Nee, zeker niet. Volgens Von Gersdorff was Hausser, ondanks dat hij van de SS was, een goede leider die er ook geen enkel probleem mee had om bijvoorbeeld met de militaire groet in plaats van met de Hitler-groet te worden begroet of om met diens militaire rang aangesproken te worden.²⁴⁸ Hausser was dus zeker geen fanatieke nazi die het *Heer* blind volgde. Hier bleef het ook niet bij wat betreft Haussers kritische houding; Von Gersdorff, een tegenstander en criticus van Hitler, beschrijft ook dat zijn mening grotendeels overeenkwam aan die van Hausser: beide hadden kritiek op het regime en op de onuitvoerbaarheid van de gegeven bevelen. Het gaat zelfs zover dat Von Gersdorff eerlijk durft te zijn over zijn verwijten aan het regime, hoewel Hausser hierop alleen kan zeggen dat hij als SS-officier trouw blijft aan Hitler.²⁴⁹

Wat kan nu de conclusie zijn? Om te beginnen blijkt dat het OKW en Hitler een flinke stempel op de selectie van eenheden drukten, maar dat de lokale bevelhebber, in dit geval Von Kluge, wel ruimte had om hier op details van af te wijken. Uiteindelijk zijn geen indicaties gevonden in het KTB van het *Oberkommando West* of in de andere bronnen, dat eenheden van de *Waffen-SS* anders dan eenheden van het *Heer* werden behandeld tijdens deze slag.²⁵⁰ Het is verder niet geheel duidelijk wie de bevelhebbers koos, maar waarschijnlijk waren dat opnieuw Hitler en het OKW. Dat past namelijk in het beeld dat naar voren komt uit de selectie van de eenheden en bijvoorbeeld dat Eberbach als bevelhebber van het offensief werd gekozen door Hitler. Komt een soortgelijk beeld naar voren bij de verdediging bij operatie *Tractable*?

Operatie Tractable

Deze paragraaf heeft een iets andere invalshoek dan de vorige paragraaf over de selectie van eenheden voor *Lüttich*. In tegenstelling tot die offensieve operatie was bij de verdediging

²⁴⁷ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 10.

²⁴⁸ Rudolf-Christoph Frhr. v. Gersdorff, *Soldat im Untergang* (Frankfurt/M, Berlin, Wien 1977) 153.

²⁴⁹ Ibidem 155-156.

²⁵⁰ MA RH 19IV/45, KTB Oberkommando West.

tegen *Tractable* immers minder keuze in eenheden om te selecteren; de beschikbare eenheden waren al in de *Kessel* aanwezig en zij konden alleen worden geselecteerd voor specifieke taken. De vraag richt zich hier dan ook op de selectie voor taken.

Directie indicaties dat bij deze selectie onderscheid werd gemaakt tussen *Waffen-SS* en *Heer*, zijn niet aanwezig. Eenheden werden geselecteerd op beschikbaarheid en dus kon het voorkomen dat eenheden van verschillende onderdelen samen moesten werken. Een voorbeeld daarvan is de verdediging van de linie Arrouges-Bouse-Heuvel 178-SW Maouche op 14 augustus, waarbij de *116. Panzer* en *Leibstandarte* samen moesten werken.²⁵¹ Ook *Gruppe Eberbach*, bestaande uit verschillende divisies, zou worden ingezet in een tegenoffensief bij Alençon en Carrouges. Dit gebeurde op bevel van Hitler, die ook het bevel gaf deze *Kampfgruppe* te versterken met drie divisies, te weten de *9. en 10. SS-Panzerdivisionen* en de *21. Panzerdivision*. Ook hierbij geen duidelijke indicatie dat hier bewust werd gekozen voor twee SS-divisies.²⁵² Uiteindelijk zou zij door een gebrek aan brandstof en eenheden gedwongen worden over te gaan tot een defensief, maar daarbij werd geen onderscheid gemaakt tussen het soort divisie.²⁵³ Voorbeelden hiervan zijn talloos; zo gaf Von Kluge in de avond van 14 augustus het bevel om de *21. Panzerdivision* en de *9., 2. en 10. SS-Panzerdivisionen* te gebruiken op het front op de belangrijkste plaatsen te versterken.²⁵⁴ Het *1. SS Panzerkorps* was juist te zwak om stand te houden en werd hierom ontzien.²⁵⁵

Eenheden werden normaal gesproken dus geselecteerd op sterkte, maar naarmate alle eenheden zwakker werden werd dit selectie criterium losgelaten. Zoals eerder gezegd, werd de *Waffen-SS* vaak ingezet op plekken waar de nood het hoogst was. In de praktijk van strijd in de *Kessel* ontkwamen *Heer*-eenheden er ook niet aan om op de zwakste plekken ingezet te worden en kon ook niet meer geselecteerd worden op sterkte. Ter illustratie: in een telefoongesprek met *Major D.G. Friedel* van het OKW van 13 augustus, bleek dat de *116. Panzer* nog maar 400 man en tien tanks had.²⁵⁶ Dat voorkwam echter niet dat aan deze eenheid een bijna onmogelijke opdracht werd gegeven, toen zij na een bevel van de *Heeresgruppe* van 16 augustus de eigen sector moest blijven bewaken, plus de beide flanken omdat het *2. SS-Panzerkorps* werd teruggetrokken.²⁵⁷

²⁵¹ MA N756/ 106/b, KTB OK West 14-08-1944.

²⁵² *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 344.

²⁵³ KTB Oberkommando West, 14-08-1944, MA RH 19IV/45.

²⁵⁴ MA RH 19 IV/53, Bevel Von Kluge 14-08-1944.

²⁵⁵ KTB Oberkommando West 14-08-1944, MA RH 19IV/45

²⁵⁶ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, verslag telefoongesprek 13-08-1944.

²⁵⁷ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 97-98.

De wijze van selecteren op sterkte kwam nog wel terug aan het begin van de strijd in de *Kessel*: eenheden die te zwak werden geacht om door te vechten werden teruggetrokken, of althans, niet ingezet op een plek die zij onmogelijk konden verdedigen.²⁵⁸ Later in de strijd is het opvallend dat vooral SS-divisies uit de *Kessel* werden teruggetrokken. Zo werd om onduidelijke redenen de *Leibstandarte* vlot uit de *Kessel* teruggetrokken om in Nantes in de nacht van de 20 op de 21 augustus per trein aan te komen.²⁵⁹ De vraag is wel of de *Leibstandarte* inderdaad zo vroeg werd teruggetrokken: verschillende bronnen spreken namelijk nog over taken van deze divisie in de allerlaatste fase van de strijd rond de *Kessel*.²⁶⁰ Dat de eenheid volledig werd teruggetrokken en dus ook niet meer werd ingezet aan de buitenkant van de *Kessel* is opvallend; uit het dagboek van de *Division Begleit Kompanie* van de *12. SS-Hitlerjugend* blijkt bijvoorbeeld dat soldaten van deze eenheid wel dachten dat de *Leibstandarte* van de buitenkant de *Kessel* aan zou vallen zodat van binnenuit kon worden uitgebroken.²⁶¹

De kans bestaat dat zij in de war waren omdat op 16 augustus de *2. SS-Panzerdivision Das Reich* uit de *Kessel* was gestuurd, om zo een eenheid te hebben die een tegenaanval uit kon voeren op het moment dat de *Kessel* net gesloten en dus zwak was.²⁶² Overigens spreekt een andere bron van het *2. SS-Panzerkorps* in plaats van de *2. SS-Panzerdivision*.²⁶³ Het meest waarschijnlijk is dat het om de divisie ging, omdat het korps deels bestond uit *Heer*-eenheden. Op de vraag of de *Leibstandarte* wel of niet werd teruggetrokken, kan een kort antwoord worden gegeven. Aangezien er nog getuigenissen zijn die de *Leibstandarte* noemen tijdens de laatste fase van de gevechten in de *Kessel*, is het waarschijnlijk dat maar een deel van deze divisie was teruggetrokken. Ook zouden getuigenissen over terugtrekking onjuist kunnen zijn, omdat zij gebaseerd waren op geruchten. Zo dachten sommige officieren van het *Heer* dat de *Waffen-SS* werd gered uit de *Kessel*, omdat deze eenheden gespaard moesten blijven van vernietiging of overgave, terwijl de *Heer*-eenheden dat blijkbaar niet waard waren.²⁶⁴ Het lijkt er sterk op dat dit soort verhalen geruchten waren.

‘In erbitterten Kämpfen konnten 40-50% der Eingeschlossenen aus dem Kessel nach Osten durchbrechen und von II. Ss-pz.Korps aufgenommen werden. Materielle Verluste

²⁵⁸ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 342-343, RH 19 IV/53, Fernschreiben Heeresgruppe B 20-08-1944.

²⁵⁹ MA RH 19-IX/87, KTB Heeresgruppe B, telefoongesprek stafchefs 1D en 1A Heeresgruppe B.

²⁶⁰ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 102.

²⁶¹ MA RS 3/12-1, Tagebuch der Division-Begleit-Kompanie 12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend., 20-08-1944.

²⁶² Beevor, *D-Day*, 465.

²⁶³ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 97-98.

²⁶⁴ Beevor, *D-Day*, 465.

*infolge äußerst starker Jabotätigkeit sehr hoch.*²⁶⁵ Zo wordt de situatie in de allerlaatste fase van de strijd om de *Kessel* beschreven in het *Kriegstagebuch* van het *Oberkommando West*. Een laatste interessant selectiemoment is hieruit af te leiden: als maar de helft van de eenheden naar het oosten konden uitbreken, werden eenheden die uit mochten breken bewust gekozen? En werden eenheden die ‘opgeofferd’ werden, ook geselecteerd? Had dat dan te maken met hun sterkte, of was het idee van *Heer*-officieren over dat SS-eenheden meer waard zouden zijn, de waarheid?

Waarschijnlijk was het wantrouwen van *Heer*-officieren onterecht: het was de bedoeling dat alle troepen uit de *Kessel* zouden worden teruggetrokken. Ongetwijfeld wist men in de hogere echelons ook dat dit niet realistisch was, maar de planning voor de dekking van de terugtrekking van alle eenheden was wel in de maak. De terugtrekking zou volgens de planning plaatsvinden in twee of drie nachten, beginnende in de nacht van 16 op 17 augustus en begon dus toen de *Kessel* bijna afgesloten was. De aftocht zou gedekt worden door *Panzergruppe Eberbach*, die uiteindelijk zelf ook moest uitbreken.²⁶⁶ Zo namen de *1. SS* en *2. SS. Panzerdivisionen* het voortouw bij de uitbraak nadat de *Kessel* was gesloten, maar *116. Panzerdivision* was bevolen hen te volgen en daarna de *Kessel* zo lang mogelijk open te houden om andere eenheden ook een kans te geven te ontsnappen. De divisie mocht zich aansluiten om ook uit te breken wanneer het bevel daarvoor werd gegeven door Hausser. Restanten van deze divisie zouden daar ook gedeeltelijk in slagen.²⁶⁷ Het is niet zo dat alle SS-divisies een voorrangpositie hadden bij het uitbreken. Zo moesten de restanten van de *Leibstandarte* samen met het overblijfsel van de *12. SS-Hitlerjugend* zich zelf een weg naar buiten vechten. Van die laatste eenheid, die als volledig uitgeruste divisie de strijd in was gegaan, waren op het moment van uitbreken nog maar tweehonderd man over.²⁶⁸

Net als bij Operatie *Lüttich* is geen indicatie te vinden in het *Kriegstagebuch* van het *Oberkommando West* dat eenheden van de *Waffen-SS* anders werden behandeld dan eenheden van het *Heer*.²⁶⁹ Beide soorten eenheden vochten in deze fase van de strijd dan ook fel en hierbij werden zij geselecteerd op sterkte in plaats van soort divisie. Toch komt op details een iets ander beeld naar voren bij deze slag dan bij *Lüttich*. Vooral bij het terugtrekken van de

²⁶⁵ KTB Oberkommando West 20-08-1944, MA RH 19IV/45, Blijkbaar was weinig meer bekend over de laatste fase in de strijd, waarschijnlijk verliep dit zo chaotisch dat in het KTB weinig meer te vermelden was.

²⁶⁶ RH 20/7-147, War Diary-Phonecall and Conversations, Army Group B, Abschrift van bevel Von Kluge aan Panzergruppe Eberbach, 16-08-1944.

²⁶⁷ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 102.

²⁶⁸ Weingartner, *Hitler's guard*, 114.

²⁶⁹ MA RH 19IV/45KTB Oberkommando West.

Waffen-SS-Divisies, aangezien de belangrijkste uit de *Kessel* konden ontsnappen. Twee redenen zijn daarvoor mogelijk: zij waren het sterkste en konden zich daardoor een weg naar buiten vechten, of hun werd toegestaan zich terug te trekken terwijl *Heer*-divisies daar minder mogelijkheden toe kregen. Een combinatie hiervan is waarschijnlijk; de *Waffen-SS*-eenheden waren inderdaad meer waard, Hitler zou bijvoorbeeld de *Leibstandarte* die naar hem was genoemd, nooit verloren laten gaan in een omsingeling. Dat de *Waffen-SS* vaak *Panzer*-divisies had en soldaten fanatieker waren zoals eerder uit de historiografie naar voren is gekomen, kan ook hebben geholpen: SS'ers waren hierdoor sterker en konden zich daardoor makkelijker door de geallieerde linies vechten. Nog een verklaring is mogelijk: de *Waffen-SS* zou meer vrijheid van handelen hebben gehad en daarmee meer ruimte om te ontsnappen.

Hoofdstuk 8

Het verschil in handelen en optreden

Na de vorige hoofdstukken kan vastgesteld worden dat het OKW veel invloed had op ontwikkelingen aan het front bij het offensief van *Lüttich* en de verdediging van de *Kessel von Falaise*. Het drukte zijn stempel op de wijze waarop werd besloten welke divisies waarvoor werden ingezet, maar op welke andere manieren oefende zij invloed uit op de gevechtshandelingen en beperkte zij daarmee de vrijheid van handelen van bevelhebbers ter plaatse? Het is interessant te zien of daarin een onderscheid werd gemaakt tussen het *Heer* en de *Waffen-SS*.

Verschillen in vrijheid van handelen bij Operatie Lüttich

Om te beginnen moet worden vastgesteld dat Operatie *Lüttich* werd uitgevoerd op bevel van het OKW en Hitler en ook dat de precieze werkwijze door hen was opgelegd. Dat blijkt uit diverse bevelen aan het *OB West*, waarin operaties werden opgelegd en naar een *Führer*-bevel moest worden gehandeld.²⁷⁰ De bevelhebber van de *116. Panzerdivision* Von Schwerin wijst op het probleem hierbij. Volgens hem was het OKW slecht op de hoogte van de stand van zaken aan het front: ‘*Es erscheint mir [hierdoor] möglich, daß die Befehle des O.K.W., die von der Heeresgruppe ausgeführt werden müssen, von der Entwicklung der Dinge überholt werden und einer Katastrophe zutreiben.*’ Von Schwerin wijst dus op 9 augustus al op het risico van een *Kesselslacht*, en geeft meteen aan wiens schuld dat zou zijn.²⁷¹

Von Kluge was wel degene die officieel de leiding had, maar door het OKW en Hitler werd constant over zijn schouder meegekeken. Zo had Hitler kritiek op Von Kluge omdat die de aanval was begonnen voordat alle eenheden aanwezig waren,²⁷² terwijl uit een eerdere paragraaf over deze operatie bleek dat het lastig was om alle eenheden ter plaatse te krijgen. Een gevolg van deze bemoeizucht was dat Von Kluge zich zwak voelde, ook gezien de gebeurtenissen van 20 juli met de aanslag op Hitler waarna Hitler het *Heer* minder vertrouwde, en dus probeerde de *Oberbefehlshaber West* zich te verschuilen achter zijn SS-ondergeschikten. Dit gebeurde bijvoorbeeld bij het doorsturen van een rapport over de situatie in *Normandië*. Deze was door *Generalfeldmarschall* Erwin Rommel geschreven vlak voordat

²⁷⁰ MA RH 19 IV/53, Bericht aan *Heeresgruppe B* van 11-08-1944, 20.05 uur, verslag telefoongesprek 12-08-1944 15.30 tussen Jodl en Von Kluge.

²⁷¹ MA RH 27-116/137, brief Von Schwerin aan Majoor Guderian, 09-08-1944.

²⁷² *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 338.

hij gewond raakte door een geallieerde luchtaanval. Het was een kritisch rapport: Rommels conclusie was dat de materiële overmacht te groot was, er veel verliezen werden geleden, te weinig bevoorrading kon plaatsvinden en dat, hoewel heroïsch werd gevochten, de ongelijke strijd zijn einde naderde en dat hieruit conclusies moesten worden getrokken. Toen Von Kluge dit rapport op 21 juli 1944 aan Hitler doorstuurde, meldde hij dat de conclusie van het rapport door zijn bevelhebbers en vooral die van de SS, werd gedeeld.²⁷³ Zich op deze manier verschuilen achter de *Waffen-SS* was geen incident: toen Von Kluge besloot dat het offensief moest worden stopgezet, verschool hij zich opnieuw achter zijn ondergeschikten: bij het doorgegeven aan het OKW maakte hij duidelijk dat hij dit deed na overleg met zijn bevelhebbers. Dat *SS-Obergruppenführer* Hausser dit beleid steunde en het voortzetten van de operatie niet meer voor mogelijk achtte, werd letterlijk genoemd.²⁷⁴ Het is duidelijk dat Von Kluge zich wilde verschuilen achter de *Waffen-SS*. Geconcludeerd kan dan ook worden dat de handelingsvrijheid van de *Befehlshaber West* werd beperkt door Hitler, of dat Von Kluge zich in ieder geval beperkt voelde.

Dat zou misschien acceptabel zijn wanneer in de bevelen rekening werd gehouden met de werkelijke situatie aan het front, maar het OKW en Hitler baseerden hun bevelen op een onrealistisch beeld. Dit is eerder beschreven, maar kan worden geïllustreerd. De operatie die door het OKW was opgelegd voor de tweede aanvalsgolf van 9 augustus, word door Freiherr von Gersdorff, toenmalig chefstaf van het 7. *Armee* en tegenstander van Hitler, beschreven als een operatie met een doel dat puur fantasie was, waarbij geen rekening werd gehouden met sterktes, machtsverhoudingen of de werkelijke situatie.²⁷⁵

Bij één situatie tijdens deze slag had het OKW wel gelijk en Von Kluge niet. De *Leibstandarte* werd bij deze operatie namelijk niet op de juiste manier ingezet en dat gooide de aanval in de war. Het probleem was dat het niet als geheel werd ingezet, wat het wel gewend was te doen. Hierdoor ontbrak op bepaalde momenten ondersteuning van bijvoorbeeld artillerie.²⁷⁶ De kritiek van Hitler op Von Kluge dat die de aanval te vroeg was begonnen toen nog niet alle eenheden ter plaatse waren, wordt hiermee ondersteund. Toch haalt dit de bovenstaande stelling niet onderuit, om twee redenen. Ten eerste was het niet mogelijk om te wachten met het offensief totdat alle eenheden ter plaatse waren. Zoals eerder beschreven in de algemene beschrijving van de slag, bracht lang wachten een groot risico met

²⁷³ Lucas en Barker, *The Battle of Normandy*, 46-28, Volledig afgedrukt in: Dieter Ose, *Entscheidung im Westen 1944. Der Oberbefehlshaber West und die Abwehr der alliierten Invasion* (Stuttgart 1982) 334-335.

²⁷⁴ *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* 7, 341.

²⁷⁵ Von Gersdorff in: *Fighting the breakout*, 136-137.

²⁷⁶ English, *Surrender invites death*, 156, 201-202.

zich mee omdat de flanken waren verzwakt om eenheden vrij te maken voor de aanval, en werd het Amerikaanse leger dat al langs de door de Duitsers beoogde doorbraakplek was getrokken, met de dag groter. Langer wachten zou de operatie ook in gevaar hebben gebracht. Een tweede reden is dat het niet inzetten van artillerie een bewuste keuze was, omdat zo de aanval een grotere verrassing kon zijn en ook omdat de aanval meteen in de nacht kon bevinden zonder vertraagd te worden door de artillerie. Door niet op deze ondersteuning te hoeven wachten, hadden de Duitsers een langere periode waarin kon worden geprofiteerd van dekking door de donkerte en hadden zij daarmee minder last van geallieerde vliegtuigen.²⁷⁷ Dat de *Leibstandarte* minder effectief kon optreden hierdoor ligt dus niet aan Von Kluge die de divisie niet in zijn geheel inzette, maar aan het feit dat deze manier van inzetten was vastgelegd was in de plannen voor de operatie.

Een laatste vraag die in deze paragraaf wordt behandeld, is of de bevelen dan wel altijd goed werden opgevolgd. Er is een incident te vinden van het weigeren van een bevel door *SS-Brigadeführer* Kraemer; die achtte de linie die hij moest verdedigen, onmogelijk houdbaar en voerde deze verdediging niet uit.²⁷⁸ Daarmee laat hij ook zien dat officieren van de *Waffen-SS* echt niet altijd hun manschappen inzetten voor onmogelijke opdrachten en dat zij ook weleens zuinig waren op hun ondergeschikten. Daarmee is het in ieder geval een incident dat de conclusie uit de literatuurstudie dat *Waffen-SS'ers* onmogelijke opdrachten toch uitvoeren, tegenspreekt.

Een ander incident over het weigeren van een bevel tijdens deze operatie, verdient ook nadere aandacht. Nadat de eerste fase van de aanval was geëindigd omdat de opmars was vastgelopen, werd meteen een nieuwe aanval gepland waarbij de problemen bij de eerste fase werden bekeken om herhaling te voorkomen. Hierbij werd ontdekt dat de commandant van de *116. Panzerdivision*, Von Schwerin, zijn geloof in de overwinning had verloren en daarmee de plannen had gefrustreerd. Dat had hij gedaan door zijn ondergeschikten niet in te lichten over de precieze plannen en ook had hij een tankbataljon niet ingezet.²⁷⁹ Hausser van de *SS* had Von Schwerin altijd beschermd tegen kritiek, maar hij had weinig andere keuze dan toestaan dat Von Funck (bevelhebber van het *XXXXVII Panzer-Korps*) Von Schwerin aan de kant schoof. Dat is al vermeldenswaardig, dat een *Waffen-SS'er* een *Heer*-officier steunde. Er kwam een tijdelijke opvolger, maar de definitieve opvolger werd niet vertrouwd door de

²⁷⁷ Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 118.

²⁷⁸ MA RH 21-5/52, Kriegstagebuch der Panzer Armeekommando 5, II Teil 09-08-1944 – 09-09-1944, 14-08-1944.

²⁷⁹ MA RH 20/7-398, AOK 7, Kriegstagebuch 6 Jun 1944-16 Aug 1944, 06-08-1944.

manschappen en dus mocht nadat Von Funck werd vervangen door Eberbach, Von Schwerin weer terugkomen.²⁸⁰ Opgemerkt moet worden dat Von Schwerin op 13 november bij de verdediging van Aken opnieuw in de fout ging met plichtsverzuim en daarvoor voor de krijgsraad moest komen.²⁸¹

Een weigering van een bevel door een *Heer*-officier dus, wat een bijdrage kan leveren aan de stelling dat *Heer*-officieren niet altijd even betrouwbaar waren. Er is echter een hoop onduidelijkheid over dit incident en de vraag is of het werkelijk een weigering was. Zo is historicus Anthony Beevor van mening dat dit een valse beschuldiging was, overigens zonder toe te lichten waarom of waar deze mening op is gebaseerd.²⁸²

Von Schwerin zelf schrijft hierover in een brief aan zijn ondergeschikten, dat Von Funck:

[...] ‘gegen Führung und kämpferische Haltung der Division von Anbeginn ihrer Unterstellung unter dann genannte Korps ans heftigste Vorwürfe erhoben worden sind, die von mir mit ständiger Heftigkeit beantwortet worden sind, - leider ohne irgendeinen Erfolg. Diese Differenzen haben anscheinend dazu geführt, daß von Seiten des Kommandierenden General meine Ablösung beantragt worden ist [...]. Ich selbst werde zunächst beim Oberbefehlshaber der Armee, Oberstgruppenführer Hauser, um Aufklärung bitten, welche Gründe zu meiner Ablösung geführt haben und welche Vorwürfe gegen mich erhoben werden.’²⁸³

In een brief aan *Major* Guderian, zijn voormalig stafchef, schreef Von Schwerin later dat hij aan de kant werd geschoven zonder opgave van reden.²⁸⁴ Guderian vatte op dat moment de twijfels over het optreden van de divisie op als een belediging.²⁸⁵

Als er dan onduidelijkheid was over waarom Von Funck aan de kant werd geschoven, kan dat dan iets te maken hebben met het feit dat het een *Heer*-divisie betrof waarvan de manschappen en officieren niet altijd even enthousiast waren over de aanval? En was het niet uitvoeren van bevelen dan, zoals Beevor zegt, inderdaad een valse beschuldiging? De beschuldiging aan het adres van Von Funck, was dat de divisie het bevel om *Höhe 276* in te nemen, niet had opgevolgd. Uit documenten uit het *Bundesarchiv* blijkt dat de reden dat het bevel niet was opgevolgd was, dat de eenheid die nacht nog helemaal niet in de buurt was van

²⁸⁰ Mitcham Jr., *Retreat to the Reich*, 121.

²⁸¹ MA RH 27-116/137, Abschrift van het Personalamt der *Heeres*, Führerhauptquartier aan Oberbefehlshaber *Heeresgruppe B* van 09-11-1944.

²⁸² Beevor, *D-Day*, 415.

²⁸³ MA RH 27-116/137, Brief Von Schwerin als bevelhebber *116. Panzerdivision* aan zijn ondergeschikten van 09-08-1944.

²⁸⁴ MA RH 27-116/137, Brief Von Schwerin aan Guderian, 09-09-1944

²⁸⁵ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 82.

de heuvel en het bevel niet uit kon voeren. Von Funck zou dan ook geen kwade opzet hebben gehad bij zijn beschuldiging aan het adres van Von Schwerin, hij was niet gewoon niet op de hoogte van de positie van de *116. Panzerdivision*.²⁸⁶

Er is echter nog een versie van het verhaal; volgens Heinz Günther Guderian, *Generalmajor* in de *116. Panzerdivision* in zijn geschiedenis van deze divisie, waren alle beschuldigingen onjuist. De *116. Panzerdivision* zou gewoon mee hebben gedaan aan de aanval en tanks van de divisie zouden zelfs in de spits van de aanval actief zijn geweest. Guderians verklaring voor het misverstand is dat deze tanks waarschijnlijk bij de aanval zijn vernietigd. Dat de divisie niet veel resultaat boekte met de aanval, verklaart hij door te wijzen op de kracht van de vijand. Het was zeker geen onwil van de divisie of de bevelhebber. Wel moet opgemerkt worden dat Guderian dat waarschijnlijk op zijn eigen ervaringen baseert, want hij geeft geen bronvermelding bij aan bij deze passage.²⁸⁷

Wat hier precies is gebeurd, is dus onduidelijk, maar de kans is het grootst dat het een misverstand was, dat is opgeblazen doordat bij Von Funck al twijfels waren over de wil van Von Schwerin om de operatie goed uit te voeren. Er zijn echter zeker geen aanwijzingen dat een conflict tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* hier een rol bij speelde, of dat dit typerend is voor de onbetrouwbaarheid van *Heer*-divisies.

Door het OKW en Hitler werd dus ook bij deze operatie de handelingvrijheid van de bevelhebbers ter plaatse beperkt. Von Kluge werd erdoor beschadigd en had hierna moeite goed leiding te geven als *Befehlshaber West*. Ook hielp deze bemoeienis het leger in Normandië meer van de regen in de drup dan dat het een positieve bijdrage leverde. Dit soort onhaalbare operaties moeten uitvoeren zorgde er uiteindelijk voor dat bevelhebbers van divisies bevelen naast zich neerlegden. Bij deze operatie was dat zowel iemand van de *Waffen-SS* als van het *Heer*. Daarmee bestaat dus weinig verschil tussen beide. Interessant is nu om te zien of dat bij het defensief tegen *Tractable* ook het geval was, aangezien daarbij het nut van de operatie buiten kijf stond.

²⁸⁶ MA RH 27-116/137, Meldung mit beigefügten Bericht über den Einsatz der 116. Panzer-Division im Bereich des XXXXVII Panzer-Korps und des LXXXIV. Armeekorps, 09-09-1944.

²⁸⁷ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 80-81.

Verschillen in wijze van optreden en vrijheid van handelen bij de verdediging bij Operatie Tractable

De problemen die bij *Lüttich* voorkwamen door de bemoeienis vanuit het OKW en de hierdoor beperkte handelingsvrijheid van de bevelhebbers ter plaatse, herhaalden zich bij de verdediging in de *Kessel von Falaise*. Op het hoogste strategische niveau begint dat: Von Kluge wilde de troepen terugtrekken uit Normandië, maar had niet de vrijheid daar zelf over te beslissen.²⁸⁸ De vraag rijst dan wat de *Befehlshaber West* wel mocht beslissen, als hij maar beperkte zeggenschap had over de strategische en operationele plannen in zijn gebied. Dit moet frustrerend zijn geweest omdat zijn ondergeschikten hem er wel op aankeken. Zo had Von Schwerin op 9 augustus al geschreven over het risico van een *Kesselslacht* door de slechte aansturing door het OKW, op 16 augustus deed hij dat nogmaals tegen Majoor Guderian. Hij ergerde zich eraan dat de *Generalfeldmarschall* (Von Kluge) daar niets aan deed en zo de *Heeresgruppe* in gevaar bracht. Hij wilde dat Sepp Dietrich zijn invloed op het OKW in zou zetten om een vernietiging van de *Heeresgruppe* te voorkomen, want ‘*Sepp scheint mir auch der einzige Mann zu sein, der noch im Stand eist, der Lage entsprechend zu handeln und zu befehlen. Alles andere ist in angstvolle Apathie vor dem O.K.W. versunken.*’²⁸⁹

De *Heer*-officier Von Schwerin wil dus de *Waffen-SS*'er Sepp Dietrich inzetten, omdat hij ook wel begrijpt dat Hitler mannen van de *Waffen-SS* meer vertrouwde en Dietrich helemaal een bijzondere positie had als Nazi van het eerste uur en voormalig bodyguard van de *Führer*. Het verschil tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* had ook zeker een rol op het verloop van de strijd, hoewel indirect. Volgens een beschrijving van Eberbach was het namelijk: ‘[...] *das Misstrauen gegen alle Heeres-Generale und dauerndes Umbesetzen maßgebender Stellen*’ dat de strijd niet goed afliep.²⁹⁰ Het was niet zozeer dat de *Waffen-SS* zo goed of betrouwbaar was, meer dat Hitler het *Heer* niet meer vertrouwde.

In het OKW viel dit onderscheid nog wel mee; zo stelde de stafchef van de *Heeresgruppe* op 16 augustus dat de *Führer*-bevelen niet meer uitvoerbaar waren en eiste hij handelingsvrijheid.²⁹¹ Dat werkte, want later die dag in een nieuw telefoongesprek werd toestemming door het OKW gegeven voor het niet langer uitvoeren van bevelen van Hitler

²⁸⁸ MA RH 23-5/53, Kriegstagebuch der Panzer Armeekommando 5, III Teil 09-08-1944 – 09-09-1944, Anlagen ausfertigung, verslag gesprek Von Kluge met Jodl, 15-08-1944.

²⁸⁹ MA RH 27-116/137, Von Schwerin in een brief aan Majoor Guderian, 16-08-1944.

²⁹⁰ MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

²⁹¹ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe* B. Telefoongesprek stafchef Panzergruppe en de Chef van de Generale Staf Oberkommando West.

door de *Leibstandarte* en *2. Panzerdivision*.²⁹² Opnieuw opvallend dat het om een *Heer*- en *Waffen-SS*-divisie gaat en dat het OKW dus toestemming geeft om bevelen van Hitler aan de kant te schuiven, zelfs al ging het hier om het zeer algemeen bevel betreffende het niet-terugtrekken.

Waren er tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* wel verschillen in hun werkwijze en zo ja, speelden die een rol bij de samenwerking? Waarschijnlijk moest de *Waffen-SS* wel op een andere manier worden aangestuurd dan het *Heer*. Zo werd op 15 augustus besproken wie de leiding moest krijgen over het *7. Armee* en over de vraag of Sepp Dietrich daar geschikt voor zou zijn. De stafchef van de *Heeresgruppe* was van mening dat Dietrich vooral niet weg mocht worden gehaald bij het *5. Panzerarmee*, omdat hij als enige de SS-eenheden goed kende.²⁹³ Dit duidt erop dat die kennis belangrijk was. Andersom kon een *Heer*-bevelhebber wel makkelijker worden vervangen door een SS-officier, zoals blijkt uit de situatie rond de afwezigheid van Von Kluge bij zijn hoofdkwartier. Op 15 augustus was Von Kluge namelijk een inspectietocht gaan maken langs het front, maar deze duurde veel langer dan gepland en Von Kluge kon ook geen contact houden met zijn hoofdkwartier omdat zijn communicatiewagen kapot was geschoten door geallieerde jachtvliegtuigen. Hausser kreeg toen van Hitler het bevel om het commando op zich te nemen zolang Von Kluge vermist was.²⁹⁴

De enige indicatie dat de *Waffen-SS* echt anders optrad bij gevechten dan het *Heer*, is maar zwak. De aanval van de Canadezen op 14 augustus in de omgeving van *Falaise*, werd, zoals eerder al beschreven, vooraf gegaan door een geallieerd luchtbombardement. Opvallend is dat de *85. Infanteriedivision* hierdoor ernstig werd verzwakt, terwijl de *12. SS Hitlerjugend* op de hoogte was van de aanval, zich terug kon trekken en dus een stuk beter aan de strijd kon beginnen.²⁹⁵ Of de *Hitlerjugend* deze informatie bewust niet deelde met de kameraden van de *Heer*-divisie, is niet bekend. Wel ging het om hetzelfde bombardement en dezelfde aanval, dus het is op zijn minst opvallend te noemen dat de *85. Infanteriedivision* hier niet op de hoogte van werd gebracht.

²⁹² MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, verslag telefoongesprek stafchef *Panzergruppe* en de Chef van de Generale Staf *Oberkommando West*.

²⁹³ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, verslag telefoongesprek tussen de Chef OKW en stafchef *Heeresgruppe* van 15 augustus.

²⁹⁴ RH 19 IV/53 15-08-1944

²⁹⁵ MA RS 3-12/40, Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision "Hitlerjugend" während der Invasionskämpfe in Frankreich, Kurt Meyer.

Wat kan nu geconcludeerd worden over de vrijheid van handelen? Om te beginnen kan worden vastgesteld dat uit het KTB van het *OK West* niet blijkt dat de samenwerking slecht was.²⁹⁶ Verder zien we dat net als bij *Lüttich* er bemoeienis was vanuit het OKW op de plannen ter plaatse. Dat dit keer *Führer*-bevelen opzij mochten worden geschoven, neemt dat niet weg. In deze operatie zijn geen gevallen bekend van het niet naleven van bevelen, wat verklaard zou kunnen worden doordat dit een defensieve operatie was waarbij het belang groter was. In tegenstelling tot het offensief van *Lüttich* was nu iedereen doordrongen van het nut van de operatie. Het zou dan aannemelijk zijn dat eenheden beter samenwerkten, maar de indicatie daarvoor is te zwak om er een conclusie aan te verbinden. Die conclusie kan misschien alsnog komen na het volgende hoofdstuk over het verschil in motivatie en fanatisme.

²⁹⁶ MA N756/ 106/b, KTB SS OK West.

Hoofdstuk 9

De verschillen in motivatie en fanatisme

Nadat in het vorige hoofdstuk onderzocht is in hoeverre de troepen van de *Waffen-SS* en het *Heer* handelingsvrijheid hadden en hoe zij werden geselecteerd en aangestuurd, gaat dit hoofdstuk het verschil onderzoeken op een aantal andere punten, namelijk (het beeld dat bestond over) de motivatie en fanatisme van *Waffen-SS'ers* en soldaten van het *Heer*. Er was te weinig bronmateriaal beschikbaar om dit te kunnen focussen op de twee casussen in Normandië. Het was geen optie deze onderwerpen niet te behandelen, dus de gebruikte bronnen voor dit hoofdstuk zijn van meer algemene aard, maar zijn voor zover dat mogelijk was, wel gerelateerd aan de gevechten in Normandië en de slagen die als casus worden behandeld. Vanzelfsprekend gaat het in alle gevallen om bronnen die geen vertekend beeld geven door een beschrijving van bijvoorbeeld het Oostfront.

Beeld van de geallieerden

Voordat de Duitsers zelf worden besproken, begint het onderzoek met de visie van de geallieerden. Maakten zij een onderscheid tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* bij hun visie op de tegenstander?

De Canadezen zagen duidelijk verschil tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* en verwachtten dan ook tegen die laatste een veel fellere strijd te moeten voeren.²⁹⁷ Ook de geallieerde *Supreme Commander* Dwight Eisenhower noemt SS-soldaten zeer fanatiek; hij verklaart dit doordat deze soldaten nooit mochten verzwakken omdat zij anders geëxecuteerd zouden worden.²⁹⁸ Datzelfde beeld komt ook naar voren in het Amerikaanse *Handbook on German Military Forces*, waarin soldaten van de *Waffen-SS* worden beschreven als de ruggengraat van de Duitse strijdkrachten, als soldaten die zich nooit mogen overgeven en geen morele regels hebben anders dan trouw aan de organisatie.²⁹⁹

Het beleid voor de omgang met eenheden van de *Waffen-SS* werd daar in sommige gevallen ook op aangepast. *Obersturmbannführer* Max Wünsche van de *SS-Hitlerjugend* ving nadat hij gevangen was genomen, een gesprek op van de Britse *Fieldmarshall* Sir Bernard

²⁹⁷ English, *Surrender invites death*, 164.

²⁹⁸ Eisenhower, Dwight D., *Crusade in Europe* (Melbourne, London, Toronto 1948). 307

²⁹⁹ *Handbook on German military forces*, U.S. War Department, 15 maart 1945, <http://www.ibiblio.org/hyperwar/Germany/HB/index.html>, geraadpleegd op 02-05-2012, 2.

Law Montgomery en een onbekende kapitein. Volgens Wünsche gaf Montgomery de opdracht dat Duitse gevangenen moesten worden behandeld naar de regels van de Conventie van Geneve, ‘*but not the SS. They will be treated as what they are: political vermin, political dirt.*’³⁰⁰

Het spreekt voor zich dat dit beeld dat bij de geallieerden leefde, niet altijd accuraat was. Het werd voor een groot deel opgeblazen door propaganda en, zoals onderzoeker Stephen M. Rusiecki het stelt, in gesprekken tussen soldaten onderling. Hierdoor ontstonden er veel indianenverhalen over de kracht en de werkwijze van de *Waffen-SS*.³⁰¹ Dat dit niet altijd terecht was, blijkt uit een brief van een Britse soldaat die tegen de *Waffen-SS* heeft gevochten, aan zijn voormalige tegenstander. Hubert Meyer citeert deze in het tijdschrift voor SS veteranen ‘*Der Freiwillige*’. De soldaat schreef dat er natuurlijk wel misdaden zijn begaan door *Waffen-SS*’ers, maar dat er ook heel veel positieve verhalen zijn. Als voorbeeld noemt hij artsen van de *Waffen-SS* die tijdens de Slag om Arnhem geallieerde gewonden opereerden terwijl ze zelf in gevangenschap zaten. Ook de behandeling van krijgsgevangenen was naar zijn mening goed.³⁰²

Nu is dit maar een zeer kort overzicht van de houding van de geallieerden en dit is ook zeker geen studie te noemen. Het doel is slechts een schets te geven en deze af te zetten tegen de visie van de Duitse soldaten zelf. En het is zeker iets om tegen af te zetten, aangezien blijkt dat veel indianenverhalen de ronde deden over de *Waffen-SS* en deze eenheden hierdoor extra werden gevreesd.

Motivatie van militairen

Komt het beeld dat de Duitsers hadden van zichzelf, overeen met het beeld dat de geallieerden in hun hoofd hadden zitten? Het beeld dat uit de historiografie naar voren komt, is dat soldaten van de *Waffen-SS* meer ideologisch gemotiveerd waren en daardoor fanatieker vochten. Was dat inderdaad zo, of was het verschil met soldaten van het *Heer* minder groot?

³⁰⁰ Max Wünsche in: Meyer, *The 12th SS* 2, 115.

³⁰¹ Stephen M. Rusiecki, *In final defense of the Reich. The destruction of the 6th SS Mountain Division “Nord”* (Annapolis 2010) 171.

³⁰² MA N 756-165/c, Hubert Meyer in: *Der freiwillige* 7,8 1985. Opgemerkt moet worden dat ik in het *Bundesarchiv* meerdere kopieën van artikelen van dit tijdschrift ben tegengekomen, maar dat er (vanzelfsprekend) weinig kritisch geluid waarneembaar is.

Volgens *Generalfeldmarschall* Wilhelm Keitel, chef van het *Oberkommando der Wehrmacht*, wilde Hitler een politiek geïnspireerde elite toen hij de *Waffen-SS* als gevechtseenheid op liet richten. Hij wist dat het *Heer* nooit zou accepteren dat het politiek geïnspireerd kon worden; door aparte eenheden op te richten kon de nationaal-socialistische visie toch bij gevechtseenheden aanwezig zijn. Voor Hitler was dat een bewuste keuze, waarbij hij zich niet liet beïnvloeden door het feit dat dit bij de *Wehrmacht* en bijvoorbeeld ook bij Keitel, wrok en verwerping van de *Waffen-SS* teweeg zou brengen.³⁰³

De politieke inspiratie kon op twee manieren ontstaan: soldaten waren al overtuigde aanhangers van het nationaal-socialisme wanneer zij zich meldden bij de *Waffen-SS*, of zij werden bij de training hiermee geïndoctrineerd. Zoals eerder gezegd werden op een gegeven moment de eisen verzwakt en was de rekrutering niet meer puur gebaseerd op vrijwilligheid. Dat is een eerste indicatie dat politieke inspiratie niet per definitie al aanwezig was bij rekruten van de *Waffen-SS*. Zeker omdat wanneer rekruten zich wel vrijwillig hadden gemeld, dat ‘vrijwillig’ soms tussen aanhalingstekens moet worden gezet. Zo melde Otto-Ernst Duscheleit zich ‘vrijwillig’ aan voor de *Waffen-SS*; in 1943 kreeg hij een wervingspraatje van een SS-officier te horen, dat eindigde met het verzoek of alle vrijwilligers voor de *Waffen-SS* naar voren wilden treden. Toen niemand dat deed, werd Duscheleit uitgemaakt voor landverrader en werd duidelijk dat iedereen die zich niet aanmeldde, zou worden ingezet in een strafbataljon. Voor Duscheleit was dat voldoende aanleiding om zich, tegen zijn zin in, aan te melden voor de *Waffen-SS*.³⁰⁴ Ook nadat hij duidelijk maakte dat hij gelovig was, was dat geen probleem voor de *Waffen-SS*: ‘*Bei uns kann jeder glaubem, was er will*’, aldus zijn *Untersturmführer*.³⁰⁵

Wanneer gesteld wordt dat bijvoorbeeld voor de *Hitlerjugend*-divisie alleen vrijwilligers werden geworven, moet dat statement dus ook niet heel serieus worden genomen. De bevelhebber van de divisie Kurt Meyer zegt hier wel over dat ondanks de lage leeftijd van deze manschappen, zij zich vrijwillig uit idealistische motieven meldden om zo in de voetsporen van hun vaders te treden. Ideologie speelde dus (meestal) geen rol.³⁰⁶ En tastte dat de kwaliteit van de troepen dan aan? Nee; volgens Arthur Axmann, *Reichsjugendführer*,

³⁰³ Keitel, *Generalfeldmarschall Keitel*, 377.

³⁰⁴ Otto-Ernst Duscheleit, *Von der Waffen-SS zum Friedensdienst. Mein weg aus schweigen und vergessen* (Frankfurt am Main 2006) 13-14.

³⁰⁵ Ibidem 18-19.

³⁰⁶ Panzermeyer, *Grenadiere*, 413.

was de *Hitlerjugend*-divisie ondanks dat, een voorbeeld van mannelijkheid, moed, inzetbereidheid, veroorzaakt door vertrouwen en kameraadschap.³⁰⁷

Werd de politieke overtuiging die Hitler graag zag dan wel door indoctrinatie tijdens de training bewerkstelligd? Nee; Herbert Maeger, die als soldaat in de *Leibstandarte* vocht, laat in zijn memoires zien dat deze politieke overtuiging in de praktijk niet of maar zeer beperkt bestond: hij stelt dat zijn medestrijders niet puur ideologisch waren geïnspireerd. De officieren waren vaak beroepsofficieren uit de *Reichswehr* afkomstig en de gewone soldaten waren meer de gewone beroepssoldaten dan mannen die werden geïnspireerd door politieke idealen. Zonder *Waffen-SS* waren zij ook soldaat geworden.³⁰⁸ De vraag is natuurlijk of het ontbreken van een nationaal-socialistische ideologie, ook de motivatie daadwerkelijk deed veranderen.

Er was een ontwikkeling in het denken waar te nemen, volgens Eberbach, *General der Panzertruppe* van het *Heer*, waren de troepen allemaal vol vertrouwen in de overwinning toen de invasie nog niet was begonnen.³⁰⁹ Toen voor de soldaten duidelijk werd dat deze overwinning niet mogelijk was, had dat voor alle troepen een gevolg voor het moreel:

‘Die Moral der deutschen Truppe erlitt im diese Zeit [Augustus 1944] im Westen einen Stoß, von dem sie sich nicht mehr erholte. Der Atlanticwall war von unserer Propaganda zu lange als uneinnehmbar, die Invasion als siechere Niederlage des Gegners bezeichnet worden. Man hatte dem Soldaten zu lange schon von neuen, entscheidenden Waffen, Massen neuer deutscher Flugzeuge und Unterseeboote gesprochen. Und statt dessen hatte er nun den Krieg des armen Mannes zu Führer gegen einen Feind, der an allen Überfluss hatte, der frisch war, während der deutsche Soldat nun schon 5 Jahre härtesten Krieg und dabei in den letzten 2 Jahren fast nu Rückschläge erlebt hatte. [...] Ein Blick auf den Front-Verlauf in der Normandie musste [dar hin] selbst in einfachen Soldaten Zweifel wachrufen, ob er vernünftig geführt werde. Er hatte keine Zeit zum Denken, aber sein Gefühl sagte ihm als erfahrenen Soldaten, dass dieser Krieg nicht mehr zu gewinnen war.’³¹⁰

Zo beschreef Eberbach die ontwikkeling. Hij sprak hier over alle soldaten, zonder dus onderscheid te maken tussen het *Heer* en de *Waffen-SS*. Daarin stond hij niet alleen, Kurt Meyer van de *SS Hitlerjugend* beschreef het hetzelfde; hij ziet begin augustus 1944 al dat het een uitzichtloze oorlog was en vroeg hij zich af waarom de strijd nog werd voortgezet.

³⁰⁷ Axmann, *Hitlerjugend*, 341.

³⁰⁸ Herbert Maeger, *Verlorene Ehre, verratene Treue. Zeitzeugenbericht eines Soldaten* (Rosenheim 2010) 27-28.

³⁰⁹ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach 3.

³¹⁰ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 17

Daarbij had hij het wel over het voortzetten van de strijd op strategisch niveau, want op tactisch niveau dacht niemand eraan om de wapens neer te leggen en het eigen leven te redden. De reden hiervoor was dat de plannen die de geallieerden met Duitsland hadden, nog meer als een verschrikking werden gezien. Ook was het uiteindelijk de plicht om door te vechten voor het vaderland.³¹¹ ‘*In den Reihen meiner Kameraden [van de 12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend] gibt es keinen Fanatismus, sie wollen leben, und wenn es eben geht, gesund in die Heimat zurückkehren*’, aldus Kurt Meyer.³¹² Dat was bij de *Waffen-SS* zo, maar ook bij het *Heer*. Na de uitbraak uit de *Kessel* sprak op 22 augustus *Oberst* Muller van de *116. Panzerdivision* in een dagbevel aan zijn divisie, zijn waardering uit voor de wijze waarop was gevochten. In een poging zijn manschappen moed in te spreken, legde hij de nadruk dat het nu ging om strijden voor het voortbestaan van het vaderland en dat andere redenen er eigenlijk niet meer toe deden.³¹³ Dit geeft de indruk militairen van het *Heer* en van de *Waffen-SS* doorvochten om dezelfde redenen.

Dat neemt niet weg dat er incidenten waren van plichtsverzuim. Zo deed de *OB West* op 16 augustus het bericht naar buiten komen dat steeds meer eenheden, en dan vooral de kleine, na geruchten over een naderende vijand zonder toestemming hun post verlieten. Hierbij werd echter geen melding gedaan over welke en/of wat voor een soort eenheden dat waren.³¹⁴ Eberbach beschrijft waarom soldaten minder fel gingen vechten na het mislukte offensief van *Lüttich* en de onverstandige bevelen van het OKW:

‘Er [de militair] fühlte sich betrogen. Er kämpfte nun nicht mehr aus glaube an den Sieg und vertrauen auf die Führung, sonder aus soldatischem Stolz und aus Angst vor der Niederlage. Aber nicht alle deutsche Soldaten hatten diese Pflicht auf treue, solchen Stolz. Zum ersten Mal liefen nun nicht nur Polen [oder] Elsässer über zum Feind, sonder auch Reichsdeutsche, Noch mehr aber kam das Absinken des guten soldatischen Geists in der “Waffen-Moral“ zum Ausdruck. Einzelne Panzer blieben stehen, Maschinen-Gewehre wurden weggeworfen, Geschütze wurden im Stich gelassen, Versprengte ohne Waffen waren zahlreich. [...] Auch die war diesen Erscheinungen nicht ausgenommen. Die Leibstandarte hat nie zuvor so schlecht gekämpft wie in dieser Zeit.’³¹⁵

³¹¹ Panzermeyer, *Grenadiere*, 289.

³¹² Ibidem 298.

³¹³ Guderian, *Das letzte Kriegsjahr im Westen*, 106.

³¹⁴ RH 19 IV/53, Abschrift OB West, 16-08-1944 20.50 uur.

³¹⁵ MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 17-18. Opgemerkt moet wel worden dat Eberbach dit na de oorlog schreef, op 1 februari 1946 om precies te zijn.

Opnieuw maakt hij hierin geen onderscheid tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*, terwijl heel duidelijk is dat Eberbach, hoewel hij zelf afkomstig was uit het *Heer*, niet alleen over *Heer*-soldaten spreekt omdat hij ook bevel voerde over SS-eenheden.

Kurt Meyer maakt nog wel een interessant onderscheid tussen de verschillende soldaten en hun reactie op de strijd en het verloop van de oorlog. Hij beschrijft hoe zijn manschappen van de *12. SS-Hitlerjugend*, in tegenstelling tot hemzelf ('*wir alten soldaten*'), niet meer terneergeslagen waren door alle vijandelijke artillerie en luchtaanvallen. Voor de oude soldaten was dit een hele andere manier van vechten, maar voor de jongeren was dit hun vuurdoop en was dit hoe zij het zich voorgesteld hadden.³¹⁶ Deze jongeren keken dus heel anders tegen gevechten aan, maar dit kwam niet direct door hun ideologische training bij de *Waffen-SS*.

Dit verklaart ook waarom Meyer zeer stellig is dat zijn manschappen doorvochten. Dankzij het gebrek aan angst en minder last van een afnemend moreel, was het makkelijk door te vechten: '*Wir werfen die Waffen nicht weg, weil wir noch immer glauben, für unsere Heimat kämpfen zu müssen.*'³¹⁷ Dat geeft het vermoeden dat de strijd ook zonder dat ideologie een grote rol speelde, fanatiek werd ingegaan. Ook in de laatste fase van de strijd in de *Kessel*, waren de troepen niet in paniek en gedroegen zij zich gedisciplineerd. Hierbij is geen indicatie dat er een verschil bestond tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*.³¹⁸

Als het nationaal-socialisme weinig invloed had op de motivatie van soldaten om te vechten, had het dan wel invloed op de manier waarop zij vochten? Herbert Maeger, soldaat van de *Leibstandarte*, beschrijft in zijn memoires dat het nationaal-socialisme wel invloed had op de training: het liet iedereen voor zichzelf net zo meedogenloos zijn, als dat zij voor de vijand waren. Dat laatste nam overigens niet weg dat wel werd voorgelicht over de Conventie van Genève, de Haagse akkoorden over de oorlog op het land en de internationale regels over de behandeling van krijgsgevangenen en de burgerbevolking.³¹⁹ Meedogenloosheid betekende dus niet per definitie dat de regels omtrent oorlogvoering niet nageleefd dienden te worden.

De *Waffen-SS* vecht dus niet voor hun ideologie, maar soldaten waren door de ideologische training wel erg zeker over hun eigen kracht. Het fanatisme zat zich volgens Maeger dan ook vooral in de eigen kracht:

³¹⁶ Panzermeyer, *Grenadiere*, 223.

³¹⁷ Ibidem 298.

³¹⁸ Ose, *Entscheidung im Westen 1944*, 253.

³¹⁹ Maeger, *Verlorene Ehre, verratene Treue*, 21-22.

‘Die Art von Disziplin, die so erzeugt wurde, zerstörte letzten Endes die individuelle Moral und damit die soldatische Ethik des deutschen Soldaten [...]. Sterben lernten sie, die Soldaten der Leibstandarte, aber für den Kampf wurden sie vorbereitet mit einer Mentalität, die im Effekt nichts anderes entwickelte als den selbstmörderischen Mechanismus von Robotern.’³²⁰

Soldaten werd geleerd hard voor zichzelf te zijn: ‘*Die Leibstandarte war nicht die Truppe, in der ein humanistisch gebildeter Mensch sich wohl fühlen konnte, aber sie war auch nicht der rüde Verbrecherhaufen, als der sie in vielen Veröffentlichungen in Wort und Bild bis heute dargestellt wird.*’³²¹ Het gevolg hiervan laat zich raden, maar wordt ook bevestigd door bronnen. Zo komt uit de getuigenissen die zijn opgenomen in het overzichtswerk van de *12. SS-Panzerdivision Hitlerjugend*, het beeld naar voren dat soldaten van de *Waffen-SS* op het moment dat uit de *Kessel* werd gebroken, over het algemeen fanatieker waren dan de militairen van het *Heer*. In sommige gevallen sloten de *Heer*-soldaten zich wel aan bij een uitbraakpoging, maar de *SS*-soldaten lijken vaker het voortouw te hebben genomen.³²²

Andere betrokkenen bevestigen dit beeld echter nauwelijks. Zo roemt Heinrich Eberbach, *General der Panzertruppe* van het *Heer* in zijn voorwoord van het boek van Panzermeyer van de *12. SS-Panzerdivision*, de dapperheid, kameraadschap, ridderlijkheid, vaderlandsliefde en wil om zich op te offeren van de *Waffen-SS*, maar vult hij meteen aan dat dit eigenlijk op het gehele Duitse *Heer* van toepassing was.³²³ *Generalfeldmarschall* Erwin Rommel bevestigde dit: de troepen vochten met veel moed en hierin was geen onderscheid te maken of zij van de *SS* of het *Heer* afkomstig waren.³²⁴ Zo kon het *Heer* ook fel vechten en meedogenloos zijn; *Feldwebel* Heinrich Laser van de *85. Infanteriedivision* herinnert zich dat toen tijdens de gevechten op 14 augustus bleek dat de tegenstanders Polen waren, de gevechten verhevigden. Duidelijk waren beide partijen niet dol op elkaar, en ook gaat hij er vanuit dat beide partijen niemand gevangen hadden genomen.³²⁵

Voelden soldaten van het *Heer* zich wel verbonden met de soldaten van de *Waffen-SS*? Vochten zij bijvoorbeeld op dezelfde manier, of kan het zijn dat zij wat tegen de *Waffen-SS* opkeken? De *SS*-divisie *Hitlerjugend* zal met de zeer jonge manschappen waarschijnlijk niet het beste voorbeeld hiervan zijn, hoewel het wel als een zeer goede divisie werd gezien.

³²⁰ Ibidem 29-30.

³²¹ Ibidem 395.

³²² Eigen interpretatie gebaseerd op getuigenissen van soldaten in: Meyer, *The 12th SS 2*, 100-116.

³²³ Heinrich Eberbach in: Panzermeyer, *Grenadiere*, 1.

³²⁴ Erwin Rommel, *The Rommel papers*, B.H. Liddell-Hart ed. (New York 1953) 491.

³²⁵ Hargreaves, *The Germans in Normandy*, 198.

Eberbach beschrijft de divisie: ‘[...] *die nach Güte Mannschaft, Kampfmoral, Ausrüstung und Ausbildung die Beste Division im Westen war. [...] Sie war verstärkt durch Teile der Leibstandarte. Durch Hoge Verluste was die Kampfstärke der Hitlerjugend-Division sehr zusammengeschmolzen.*³²⁶ Werd deze divisie dan ook als gelijke gezien door het *Heer*? Volgens Heinz Guderian wel. Guderian, die als *Generalinspekteur der Panzertruppe* veel eenheden heeft kunnen inspecteren of zien optreden in de strijd, schrijft in zijn memoires dat ‘*diese [SS-] Verbände sich unter meinen Augen stets durch Manneszucht, Kameradschaft und gute Haltung im Kampf ausgezeichnet haben. Sie fochten Schulter an Schulter mit den Heeres-Panzer-Divisionen und wurden – je länger der Kriegt dauerte, desto mehr – die unseren.*³²⁷

De *Waffen-SS* als bijzondere eenheid zien, neemt niet weg dat soldaten van het *Heer* soms net zo fel vochten, ook zij vochten zich soms letterlijk dood. In de beschrijving van de strijd van de *12. SS Panzerdivision* wordt bijvoorbeeld beschreven hoe soldaten van de *85. Infanteriedivision* eerst een luchtbombardement over zich heen kregen, waarna dertig man zich ingroeven op een heuvel om die te verdedigen. Van de hele divisie zouden uiteindelijk niet meer dan twintig (!) mannen over blijven, die werden ondergebracht bij de *SS-Hitlerjugend*.³²⁸ Voor de strijd bij *Caen* werd de *Hitlerjugend*-divisie voor een soortgelijke actie geprezen: ‘*Den Kampfleistungen der 12. SS-Panzer-Division Hitlerjugend ist es zu danken, dass es bei Caen weder bei Invasionsbeginn noch jetzt zu einer Niederlage gekommen war.*³²⁹ Misschien was het wel baas boven baas, want deze *Hitlerjugend*-divisie heeft zich in Normandië echt doodgevochten; het zou uiteindelijk tachtig procent van de manschappen verliezen, ook 80% van de tanks en tussen de 50% en 80% van de overige voertuigen en van het geschut.³³⁰

Een punt dat ook aandacht behoeft wanneer wordt gesproken over de manier van vechten en fanatisme, is in hoeverre bevelen altijd werden nageleefd door de *Waffen-SS*. Eerder is al beschreven dat Hitler het *Heer* wantrouwde en de *Waffen-SS* inschakelde wanneer hij zeker wilde weten dat zijn bevelen werden uitgevoerd. Dat Eberbach van het *Heer* dus bevelen weigerde, zal niemand verbazen aangezien hij niet iemand was die Hitler blindelings steunde.

³²⁶ MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

³²⁷ Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, 406.

³²⁸ MA RS 3-12/40, Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision “Hitlerjugend“ während der Invasionskämpfe in Frankreich, Kurt Meyer.

³²⁹ MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

³³⁰ MA RS 3-12/40, Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision “Hitlerjugend“ während der Invasionskämpfe in Frankreich, Kurt Meyer.

Eberbach achtte een bevel van het OKW namelijk een keer niet uitvoerbaar en werd toen door Model toegestaan het bevel te negeren. ‘*Tun Sie, was Sie vor Ihrem Gewissem verantworten können*’, was het antwoord van Model op 22 augustus 1944, nadat Eberbach had geklaagd over de bevelen van Hitler.³³¹

Toch was het niet alleen het *Heer* die bevelen niet naleefde; van de *Waffen-SS* zijn ook talloze voorbeelden te vinden bij de strijd in Normandië. Dat schrijft Eberbach³³², maar ook Kurt Meyer van de *Waffen-SS*. Die laatste kreeg een *Führerbefehl* dat hij de stad Caen onder alle omstandigheden moest behouden. Dit maakte Meyer woedend, hij weigerde zijn manschappen zinloos op te offeren en gaf meteen het bevel dat zijn manschappen zich uit de stad moesten terugtrekken.³³³ Ook waren de bevelhebber van het *Heer*, Eberbach, en die van de *Waffen-SS*, Hauser, het volledig met elkaar eens dat wanneer eenheden niet meer in staat waren offensief op te treden, zij ook niet zo moesten worden ingezet.³³⁴

Dit soort voorbeelden van het negeren van bevelen worden dan ook door soldaten van de *Waffen-SS* aangehaald wanneer zij hun daden en die van hun organisatie na de oorlog probeerden te rechtvaardigen. Volgens Herbert Maeger laten de gebeurtenissen van januari 1945, toen de *Leibstandarte* zich terugtrok tegen een bevel van Hitler in en daarmee hun armbanden kwijtraakten met daarop ‘*Meine Ehre heißt Treue*’, zien dat de *Waffen-SS* Hitler niet blindelings volgde. In 1943 zou binnen deze eenheden al regelmatig zijn gesproken over dat wanneer de oorlog gewonnen zou worden, eerst nog even met de partijbonzen en *golddiggers* moest worden afgerekend.³³⁵ Hij schrijft in feite dat ook zijn *Leibstandarte* Adolf Hitler, zeker niet blindelings bevelen van de naamgever van de divisie opvolgde.

Langzaamaan begint het beeld naar voren te komen dat het *Heer* niet zo verschillend was van de *Waffen-SS*. Ja, er waren verschillen op details, maar aan het front speelde dat geen grote rol. Wat rest is de samenwerking en visie op elkaar te beschrijven. Durfden de soldaten van de verschillende onderdelen elkaar te vertrouwen?

Volgens de biografie van Sepp Dietrich was het vooral de politieke top van de SS die het verschil tussen de *Waffen-SS* en de *Wehrmacht* vergrootte, maar zagen de *Waffen-SS*'ers zich zelf als een gewone militair. Wel was het zo dat *Heer*-officieren voorzichtig omgingen met iemand als Dietrich, omdat men bang was dat alles wat hem werd verteld, meteen bij

³³¹ MA N 860/5, Brief Eberbach 15 juli 1979.

³³² MA N 860/5, Brief Eberbach 15 mei 1979.

³³³ Panzermeyer, *Grenadiere*, 267.

³³⁴ MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*, verslag van gesprek tussen Eberbach en Hauser van 16-08-1944., MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach, 19.

³³⁵ Maeger, *Verlorene Ehre, verratene Treue*, 208-209.

Hitler terecht kwam.³³⁶ Dit klinkt aannemelijk; dat de *Waffen-SS* zich gelijk zag aan het *Heer* (wat overigens vooral kan worden gebaseerd op verklaringen die deze *Waffen-SS'ers* na de oorlog aflegden, waardoor deze kritisch moeten worden bekeken), terwijl het *Heer* misschien wel meer moeite had met de *Waffen-SS*. Na de oorlog namen veel *Heer*-officieren ook bewust afstand van de *Waffen-SS*.³³⁷ Heinz Höhne bevestigt dat; hij schetst de discussie die na de oorlog ontstond tussen voormalig officieren van de *Waffen-SS* en officieren van het *Heer*, waarbij de *Heer*-officieren de *Waffen-SS* regelmatig in een negatief daglicht plaatsten. De *Waffen-SS'ers* verdedigden zich op hun beurt, door bijvoorbeeld te wijzen op de niet-politieke herkomst van eenheden.³³⁸ Er was zo nu en dan ook wel ergernis bij het *Heer* over de houding van de *Waffen-SS*. In zijn boek suggereert Friedrich Westphal, chef-staf van diverse *Heer*-commandanten, dat Himmler de *Waffen-SS* de opdracht had gegeven om in alle gevallen een precies tegengestelde houding aan te nemen dan de officieren van de *Heer*-eenheden hadden, waar zij naast vochten.³³⁹ Veel studies en memoires die na de oorlog verschenen, zetten zich af tegen de *Waffen-SS* en *SS'ers* werden soms beschuldigd van het verlies van de *Wehrmacht*.³⁴⁰ Dat past in het beeld dat de *Waffen-SS* vooral op politiek niveau als anders dan het *Heer* werd gezien, hetgeen dat aan het front tot gevolg kon hebben dat er spanningen ontstonden. Friedrich Westphal beschrijft hoe het *Heer* het ideaal had van niet politiek te zijn, maar daarin onder andere werd bedreigd door de gewapende *SS*. Hij wijst er ook op dat veel jonge mensen het *Heer* 'invluchtten' om vrij te zijn van de invloed van de partij. Het contact tussen het *Heer* en de *NSDAP* is hierdoor altijd koel gebleven.³⁴¹

Volgens Kurt Meyer had de coup tegen Hitler van 20 juli 1944 op de troepen dan ook geen invloed en bracht het geen andere verhoudingen tussen *Heer*- en *Waffen-SS*-soldaten. Hij schrijft:

'In der kämpfende Truppe gab es keine Meinungsverschiedenheiten – das Attentat wurde von allen Einheiten gleichmäßig abgelehnt. Die Truppe hatte kein Verständnis für die Anhänger des 20. Juli. Die Truppe sehnte das Ende des Krieges herbei und suchte selbst nach Mitteln und Wegen, den aussichtslosen Kampf zu beenden. Zu keiner Zeit war sie jedoch bereit, den Soldateneid zu brechen.'³⁴²

³³⁶ Messenger, *Hitler's Gladiator*, 208.

³³⁷ Ibidem 208-209.

³³⁸ Höhne, *Der Orden unter dem Totenkopf*, 405.

³³⁹ Westphal, *Heer in Fesseln*, 92.

³⁴⁰ Stein, *The Waffen SS*, 252. Bijvoorbeeld: Westphal, *Heer in Fesseln*.

³⁴¹ Westphal, *Heer in Fesseln*, 12, 18-22.

³⁴² Panzermeyer, *Grenadiere*, 275.

Deze visie wordt wel duidelijk omver gehaald door Sepp Dietrich; die zou toen hij hoorde over de aanslag op Hitler, meteen hebben gevraagd of het was gepleegd door de SS of het *Heer*.³⁴³ Ook Ian Kershaw spreekt Meyer tegen, hoewel op een andere manier. Hij stelt namelijk dat na de bomaanslag op Hitler sommige officieren van het *Heer* van mening waren dat de reputatie van het *Heer* zo was aangetast door dat verraad, dat zij liever in de *Waffen-SS* wilden dienen.³⁴⁴ Wanneer de reputatie was aangetast, kan ook worden aangenomen dat de verhoudingen tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* veranderden.

Kurt Meyer is eigenlijk altijd zeer positief over de verhoudingen tussen soldaten van de *Waffen-SS* en het *Heer*, volgens hem was dit louter kameraadschappelijk. Alle bronnen die dit tegenspreken, worden door Meyer afgedaan als propaganda. Dat eenheden van de *Waffen-SS* betrokken zijn geweest bij ‘*Vernichtungsaktionen*’, is volgens hem geen reden om de hele groep weg te zetten.³⁴⁵ Meyer stelt dan ook dat ‘*Kein Soldat der ehemaligen Wehrmacht kann, wenn er Seite an Seite mit den Divisionen der Waffen-SS gekämpft hat, diese Truppe verdammen. Ich habe nie erlebt, daß Divisionen der Waffen-SS an der Front unerwünscht waren. Sie wurden freudig begrüßt.*’³⁴⁶ Gelukkig is er ook nog iemand van het *Heer* die zich uitspreekt over deze samenwerking, want de *Waffen-SS* had er natuurlijk baat bij om na de oorlog te wijzen op de hechte band met het *Heer*. Otto Henning van de *Panzer-Lehr-Division* was betrokken bij beide beschreven operaties en had regelmatig contact met eenheden van de *Waffen-SS*. In zijn memoires is geen kwaad woord over deze divisies te lezen, terwijl hij wel stelt dat de *Waffen-SS*’ers gewoon kameraden waren.³⁴⁷ De kameraadschap was vaak goed, maar soms ontstonden wel spanningen over bijvoorbeeld de betere uitrusting voor de *Waffen-SS*; Heinz Guderian wijst erop dat deze ongelijkheid tot gevolg had dat de kameraadschap minder goed was.³⁴⁸

Daarmee is het tijd voor een aantal conclusies. Om te beginnen hadden de geallieerden het idee dat *Waffen-SS*’ers zeer fanatieke en meedogenloze strijders waren. Hitler had dat ook gewild en hoopte dat te bereiken door de nationaal-socialistische ideologie bij SS-soldaten te bewerkstelligen middels indoctrinatie. Uit eerdere hoofdstukken is gebleken dat dit bij de

³⁴³ Hans von Luck, *Panzer Commander. The memoirs of colonel Hans von Luck* (New York 1989) 202.

³⁴⁴ Kershaw, *The End*, 31.

³⁴⁵ Panzermeyer, *Grenadiere*, 412.

³⁴⁶ Ibidem 415.

³⁴⁷ Otto Henning, *Als Panzer- und Spähtruppenführer in der Panzer-Lehr-Division 1943-1945. Bei der Pz.-Aufkl.-Lehr-Abt. 130 in Ungarn, der Normandie und in den Ardennen* (Würzburg 2006). Henning schrijft onder andere over de hulp die hij kreeg van soldaten van de *Waffen-SS* na zijn ontsnapping uit een krijgsgevangenenkamp, 243.

³⁴⁸ Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, 406.

training aandacht kreeg, maar uit dit hoofdstuk blijkt dat het maar beperkt aanwezig was in gevechtseenheden. Rekruten waren regelmatig niet politiek gemotiveerd en ook wanneer zij eenmaal in gevecht waren, speelden, althans bij de strijd in Normandië, andere motivaties de hoofdrol. Soldaten vochten voor lijfsbehoud, hun kameraden of het vaderland, niet omdat zij het nationaal-socialisme wilden laten zegevieren.

We zien dan ook dat in motivatie en fanatisme weinig verschil bestond tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*. Beide voerden regelmatig bevelen niet uit, vochten fel en werkten redelijk goed samen. De harde training had de *Waffen-SS* wel een beetje fanatieker gemaakt, wat vooral te zien was wanneer omstandigheden zwaar waren. Toch kan er niet genoeg op worden gewezen dat het verschil met het *Heer* zeer klein was. Uiteindelijk waren militairen van het *Heer* en de *Waffen-SS* militairen met verschillende specialisaties, maar zij vochten kameraadschappelijk voor hetzelfde doel.

Conclusie

Met de afronding van het laatste hoofdstuk is het tijd voor de conclusie. In de inleiding werd de verwachting uitgesproken dat uit het onderzoek van deze scriptie zou blijken dat er minder verschil was tussen het *Heer* en de *Waffen-SS* dan in de historiografie naar voren komt. Was deze hypothese terecht?

Uit de literatuurstudie kwam een redelijk genuanceerd beeld van de *Waffen-SS* naar voren, maar toch wijkt dit beeld af van de conclusies van het eigen onderzoek. Deels komt dat door het gebrek aan consensus over de vraag in hoeverre de *Waffen-SS* een goede militaire eenheid was. De ene historicus noemt haar een elite-eenheid, de ander ziet haar überhaupt niet als militaire eenheid. Waar wel consensus over is, is dat de *Waffen-SS* in de tweede helft van de oorlog zich wel had ontwikkeld tot een goede militaire eenheid en dat zij toen ook een belangrijke rol speelde. Dit onderzoek toont aan dat de *Waffen-SS* in Normandië vocht als een goede militaire eenheid en dat de militairen erg fanatiek waren. Toch verschilde dit niet zo van het *Heer*; zij konden goed samenwerken en vochten niet direct feller. Zij verschilden wel op het gebied van uitrusting; de *Waffen-SS* had vaak betere uitrusting, maar dat had te maken met het feit dat zij veel SS-divisies *Panzer*-divisies waren, terwijl het *Heer* ook veel lichtere divisies had die per definitie minder zwaar waren bewapend. Tussen een dergelijke divisie van het *Heer* en van de *Waffen-SS* bestond nauwelijks verschil.

Hitler had wanneer gevechten belangrijk waren, sterk de neiging de *Waffen-SS* daar in te zetten. Dat kon hij doen omdat hij, samen met het *Oberkommando der Wehrmacht*, veel invloed uitoefende op de gang van zaken aan het Westfront (aan het Oostfront was het het *Oberkommando des Heeres* dat leiding gaf). Deze invloed werd aan het front vaak opgevat als bemoeienis en wekte weerstand op, omdat Berlijn de bevelen vaak baseerde op een onrealistische inschatting van de stand van zaken aan het front. Deze weerstand resulteerde soms in het negeren van bevelen door lokale bevelhebbers van zowel het *Heer* als de *Waffen-SS*. Na de aanslag op Hitler en de coupoging van 20 juli 1944 nam het vertrouwen van Hitler in het *Heer* verder af, maar dat betekende zeker niet dat *Waffen-SS'ers* blindelings door Hitler werden vertrouwd. Ook wanneer zij kritiek leverden werd dat door de *Führer* opgevat als een gebrek aan betrouwbaarheid. In de periode na de coupoging werd voor sommige *Waffen-SS'*ers hun trouw aan het regime van Hitler belangrijker en het veroorzaakte ook zeker spanningen en wantrouwen tussen de *Waffen-SS* en het *Heer*.

Dat Hitler over het algemeen meer vertrouwen had in de *Waffen-SS*, was omdat hij deze eenheden als ideologisch geïnspireerd zag, en als eenheden die met betere uitrusting en training feller en harder vochten. In de praktijk van Normandië viel dat echter mee, iets dat ook te maken kan hebben met het feit dat deze strijd in de tweede helft van de oorlog plaatsvond toen de toegangseisen voor *Waffen-SS'ers* behoorlijk waren afgezwakt. Veel van deze militairen vochten officieel voor Hitler, maar in de praktijk voor het eigen leven en het vaderland. Daarin verschilden zij nauwelijks van de soldaten van het *Heer*. Ook werden door de *Befehlshaber West* eenheden van de *Waffen-SS* en het *Heer* niet verschillend behandeld; het waren alleen Hitler en eventueel het OKW die zich daar aan schuldig maakten.

Aan het front konden de soldaten van beide onderdelen dus goed met elkaar overweg en werd door lokale bevelhebbers nauwelijks onderscheid gemaakt tussen hen wanneer bevelen werden gegeven. Spanningen tussen *Heer* en *Waffen-SS* bestonden dan ook vooral hoger in de hiërarchie, bijvoorbeeld wanneer het ging over het toewijzen van mankracht en uitrusting. Wel lijkt het erop dat deze spanningen vooral aan het begin van de oorlog groot waren; waarschijnlijk omdat de band tussen de *Waffen-SS* en andere SS-onderdelen die bijvoorbeeld over concentratiekampen of zuiveringen gingen, toen hechter was.

Is er nu nog verschil te zien in de onderzochte thema's tussen het offensief van *Lüttich* en het defensief van de strijd rond de *Kessel von Falaise*? Het offensief was bevolen door Hitler en hierbij waren ook de richtlijnen voor de operatie opgelegd. Aangezien het offensief als onverstandig en het doel als onrealistisch werd gezien door de mannen aan het front, werd hier met veel meer weerstand op gereageerd dan op het defensief tegen Operatie *Tractable*. Dat defensief was namelijk onontkoombaar en soldaten vochten daar nog meer voor hun eigen leven. Bij het offensief werden dan ook meer bevelen genegeerd dan bij het defensief, maar bij beide is weinig verschil te ontdekken tussen *Waffen-SS* en *Heer*.

De eindconclusie is dat het verschil tussen de *Waffen-SS* en het *Heer* bij de strijd in Normandië maar zeer klein was. De *Waffen-SS* wordt in de historiografie maar beperkt als 'fout' neergezet, maar nog wel als anders dan het *Heer*. Dat beeld is alleen terecht wanneer het gaat over de organisatie en situatie buiten het front. Aan het front bestonden beide soorten eenheden uit militairen die grotendeels gelijk waren aan elkaar en ook prima konden samenwerken.

Dat na de oorlog de *Waffen-SS* werd verfoeid, is niet verbazingwekkend. Het feit dat zij is ontstaan als tak van de reguliere SS en die band gedurende de gehele oorlog formeel bleef bestaan, heeft het beeld over de *Waffen-SS* geen goed gedaan. Het is ook nu nog lastig

de gevechtstak van de SS los te zien van de *Allgemeine-SS*; zelfs studiegenoten die over dit onderzoek horen, hebben regelmatig de neiging geen onderscheid te maken tussen de SS en *Waffen-SS*. Het is zeker niet de bedoeling militairen van de *Waffen-SS* neer te zetten als mensen die werkelijk nooit iets verkeerd hebben gedaan. Wat wel de bedoeling is, is dat de lezer *Waffen-SS'ers* ziet als gewone militairen. Zij verschilden nauwelijks van hun kameraden van het *Heer*, en die laatsten worden nu wel gezien als gewone dienstplichtige soldaat, vergelijkbaar met de gewone Britse of Amerikaanse strijder. Het is tijd de *Waffen-SS*-soldaten (van de tweede helft van de oorlog) ook zo te zien: vaak hadden zij weinig andere mogelijkheid dan te vechten in de *Waffen-SS* voor hun vaderland. Uitzonderingen daarop zijn er zeker, oorlogsmisdaden laten dat bijvoorbeeld zien, maar het is onterecht daar de hele groep op af te rekenen.

Geraadpleegde bronnen

Archiefmateriaal

MA: Militärarchiv van het Bundesarchiv, Freiburg

MA N 756-106/B, KTB Oberkommando West.

MA N 756-165/C, Der Freiwillige.

MA N 756-166/A, KTB Oberbefehlshaber West.

MA N 850/1, Briefwissel na de oorlog over rol en houding *Wehrmacht* en militarisme.

MA N 860/1, Briefwisselingen Eberbach.

MA N 860/3, Briefwisselingen.

MA N 860/4, Bericht über die Kämpfe der Panzergruppe West, Eberbach.

MA N 860/5, Briefwisselingen.

MA N 860/6, Documenten Eberbach.

MA MSG 2/12427, Major G. Daleiden, Bericht über den Ausbruch aus dem Kessel von Falaise.

MA RH 19-IV/45, KTB Oberkommando West.

MA RH 19-IV/52, Tagesmeldungen *Heeresgruppe B*.

MA RH 19 IV/53, Tagesmeldungen *Heeresgruppe B*

MA RH 19-IV/226, Afscheidsbrief Von Kluge aan Hitler van 18-08-1944.

MA RH 19-IX/1, Oberkommando *Heeresgruppe B*, Inspektionsfahrten, Führervorträge des Oberbefehlshabers .

MA RH 19-IX/21, *Heeresgruppe B*, Eingegangene Einzelmeldungen 1944.

MA RH 19-IX/87, KTB *Heeresgruppe B*.

MA RH 19-IX/88, Kriegstagebuch *Heeresgruppe B*, 1-15 augustus 1944.

MA RH 20-7/144, Anlage zum KTB AOK 7, 1944.

MA RH 20-7/146, Verscheidenden 1941-1945, AOK 7.

MA RH 20-7/147, War Diary-Phonecall and Conversations, Army Group B.

MA RH 20-7/149, Bericht 7. Armee 22-31 Aug. 1944, Eberbach.

MA RH 20-7/398, AOK 7, Kriegstagebuch 6 Jun 1944-16 Aug 1944.

MA RH 21-5/52, Kriegstagebuch der Panzer Armeekommando 5, II Teil 09-08-1944 – 09-09-1944.

MA RH 23-5/53, Kriegstagebuch der Panzer Armeekommando 5, III Teil 09-08-1944 – 09-09-1944, Anlagen Ausfertigung.

MA RH 24-84/13, Gefechtsstände des K.H.CU.

MA RH 27-116/121, Divisionsbefehl 116 Panzerdivision.

MA RH 27-116/132, Kampferfahrungen aus der Normandie 116. Panzerdivision, 15-07-1944.

MA RH 27-116/137, Briefen 116. Panzerdivision.

MA RS 2-1/15, Morgenmeldungen und Diverse Befehle, aug. 1944, 1. SS Panzer-Korps.

MA RS 3-12/1, Tagebuch der Division-Begleit-Kompanie 12. SS-PanzerDivision Hitlerjugend.

MA RS 3-12/40, Der Einsatz der 12. SS-Panzerdivision “Hitlerjugend“ während der Invasionskämpfe in Frankreich, Kurt Meyer, Huber Meyer, Hans Siegel ea.

MA RW 4/33, Tagebuch Generaloberst Jodl.

Primaire literatuur

Axmann, Artur, *Hitlerjugend. “Dass kann dich nicht das Ende sein“* (Koblenz 2011).

Böll, Heinrich, *Briefe aus dem Krieg 1939-1945 2* (Köln 2001).

Duscheleit, Otto-Ernst, *Von der Waffen-SS zum Friedensdienst. Mein weg aus schweigen und vergessen* (Frankfurt am Main 2006).

Eisenhower, Dwight D., *Crusade in Europe* (Melbourne, London, Toronto 1948).

Gersdorff, Rudolf-Christoph Frhr. v., *Soldat im Untergang* (Frankfur/M, Berlin, Wien 1977).

Gersdorff, Rudolf-Christoph Frhr. v., in: David Isby, (red.), *Fighting the breakout. The German Army in Normandy from ‘Cobra’ to the Falaise Gap* (London, Mechanicsburg 2004).

Gilbert, G.M., *Nuremberg Diary* (London 1948).

Guderian, Heinz, *Erinnerungen eines Soldaten* (Stuttgart 2003).

Halder, Franz, *Hitler als Feldherr. Der ehemalige Chef des Generalstab berichtet die Wahrheit* (München 1949).

Halder, Generaloberst, *Kriegstagebuch 1*, Hans-Adolf Jacobsen ed. (Stuttgart 1963).

Handbook on German military forces, U.S. War Department, 15 maart 1945, <http://www.ibiblio.org/hyperwar/Germany/HB/index.html>, geraadpleegd op 02-05-2012.

Henning, Otto, *Als Panzer- und Spähtruppenführer in der Panzer-Lehr-Division 1943-1945. Bei der Pz.-Aufkl.-Lehr-Abt. 130 in Ungarn, der Normandie und in den Ardennen* (Würzburg 2006).

Himmler, Heinrich, *Heinrich Himmler, Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Ansprachen*, Bradley F. Smith, Agnes F. Peterson ed. (Frankfurt/M, Berlin, Wien 1974).

Hitler directs his war. The secret records of his daily military conferences, Felix Gilbert ed. (New York 1951).

Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939-1945. Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht, Walther Hubatsch ed. (Koblenz 1983).

Keitel, Wilhelm, *Generalfeldmarschall Keitel. Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW*, Walter Görnitz ed. (Schnellbach 1998).

Kersten, Felix, *Totenkopf und Treue. Heinrich Himmler ohne Uniform. Aus den tagebuchblättern des finnischen Medizinalrats* (Hamburg 1952).

Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, Percy E. Schramm ed. (München 1982).

Luck, Hans von, *Panzer Commander. The memoirs of colonel Hans von Luck* (New York 1989).

Maeger, Herbert, *Verlorene Ehre, verratene Treue. Zeitzeugenbericht eines Soldaten* (Rosenheim 2010).

Montgomery of Alamein, Field-Marshal, *The memoirs of Field-Marshal Montgomery of Alamein, K.G.* (Barnsley 2007).

Panzermeier, *Grenadiere* (Zweibrücken 2006).

Speidel, Hans, *Invasion 1944. Ein Beitrag zu Rommels und des Reiches Schicksal* (Tübingen, Stuttgart 1950).

Rommel, Erwin, *The Rommel papers*, B.H. Liddell-Hart ed. (New York 1953).

Warlimont, Walter, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945* (Frankfurt am Main 1962).

Westphal, Siegfried, *Heer in Fesseln. Aus den Papieren des Stabchefs von Rommel, Kesselring und Rundstedt* (Bonn 1950).

Secondaire literatuur

Agte, Patrick, *Michael Witmann and the Waffen SS Tiger commanders of the Leibstandarte in WWII* (Mechanicsburg 1996).

Ambrose, Stephen E., *Citizen Soldiers. The U.S. Army from the Normandy beaches to the Bulge to the surrender of Germany* (New York 1997).

Ambrose, Stephen E., *D-Day. June 6, 1944. The battle for the Normandy beaches* (London 2002).

Bacque, James, *Other losses. An investigation into the mass deaths of German prisoners at the hands of the French and Americans after World War II* (Bolton 2004).

Beevor, Antony, *D-Day. The Battle for Normandy* (London 2009).

Birn, Ruth Bettina, *Die Höheren SS- und Polizeiführer. Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten* (Düsseldorf 1986).

Butler, Rupert, *The black angels. A history of the Waffen-SS* (New York 1979).

Butler, Rupert, *SS-Leibstandarte. The history of the First SS Division 1933-45* (St. Paul 2001).

Butler, Rupert, *Hitler's death's head division. SS-Totenkopf Division* (Barnsley 2004).

Carell, Paul, *Sie Kommen! Der deutsche Bericht über die Invasion and die 80tätige Schlacht um Frankreich* (Oldenburg, Hamburg 1960).

Combs, William L., *The voice of the SS. A history of the SS journal 'Das Schwarze Korps'* (New York, Berne, Frankfurt am Main 1986).

Cooper, Matthew, *The German Army 1933-1945. Its political and military failure* (London 1978).

Cooper, R.W., *The Nuremberg trial* (London, Aylesbury 1947).

Deist, Wilhelm, *The Wehrmacht and German rearmament* (London, Basingstoke 1981).

Ellis, Major L.F., *Victory in the west I, The Battle of Normandy* (London 1962).

English, John A., *Surrender invites death. Fighting the Waffen SS in Normandy* (Mechanicsburg 2011).

Fest, Joachim, *Hitler. Eine Biographie* (Berlin 2008).

- Frischauer, Willi, *Himmler. The evil genius of the Third Reich* (London 1953).
- Fritz, Stephen G., *Frontsoldaten. The German soldier in World War II* (Lexington 1995).
- Guderian, Heinz Günther, *Das letzte Kriegsjahr im Westen. Die Geschichte der 116. Panzer-Division-Windhund-Division 1944-1945* (Aachen 2010).
- Hargreaves, Richard, *The Germans in Normandy* (Mechanicsburg 2008).
- Hastings, Max, *Das Reich. The march of the 2nd SS Panzer Division through France, June 1944* (London, Basingstoke, Oxford 2009).
- Hastings Max, *Armageddon. The Battle for Germany 1944-45* (London 2004).
- Hausser, Paul, *Soldaten wie andere auch. Der Weg der Waffen-SS* (Osnabrück 1966).
- Hitchcock, William I., *Liberation. The bitter road to freedom, Europe 1944-1945* (London 2008).
- Höhne, Heinz, *Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS* (München 2008).
- Hook, Patrick, *Hohenstauffen 9th SS Panzer Division* (Hersham 2006).
- Hossbach, Friedrich, *Zwischen Wehrmacht und Hitler 1934-1938* (Wolfenbüttel, Hannover 1949).
- Isby, David C. (red.), *Fighting the breakout. The German Army in Normandy from 'Cobra' to the Falaise Gap* (London, Mechanicsburg 2004).
- Jentz, Thomas L., *Panzertruppen. The complete guide to the creation & combat employment of Germany's tank force 1943-1945* (Atglen 1996).
- Jodl, Luise, *Jenseits des Endes. Leben und Sterben des Generaloberst Alfred Jodl* (Wien, München, Zürich 1976).
- Kershaw, Ian, *Hitler. 1936-45: Nemesis* (London 2000).
- Kershaw, Ian, *The End. The defiance and destruction of Hitler's Germany, 1944-1945* (London 2011).
- Koehl, Robert Lewis, *The Black Corps. The structure and power struggles of the Nazi SS* (Madison 1983).
- Kogon, Eugen, *Der SS-Staat* (Stockholm 1947).
- Lucas, James en James Barker, *The Battle of Normandy. The Falaise Gap* (New York 1978).
- Luther, Craig W.H., *Blood and Honor: The history of the 12th SS Panzer Division "Hitler Youth," 1943-1945* (San Jose 1987).

Manvell, Roger en Heinrich Fraenkel, *Heinrich Himmler* (London, Melbourne, Toronto, Cape Town, Auckland 1965).

Manvell, Roger en Heinrich Fraenkel, *The July Plot. The attempt in 1944 on Hitler's life and the men behind it* (London 1964).

Mattson, Gregory L., *SS-Das Reich. The history of the Second SS Division 1939-45* (Staplehurst 2002).

Mazower, Mark, *Hitler's empire. Nazi rule in occupied Europe* (London 2008).

Megargee, Geoffrey P., *Inside Hitler's High Command* (Lawrence 2000).

Mehner, Kurt, *Die Waffen-SS und Polizei 1939-1945. Führung und Truppe* (Norderstedt 1995).

Messenger, Charles, *Hitler's Gladiator. The life and times of Oberstgruppenführer and Panzergeneral-Oberst der Waffen-SS Sepp Dietrich* (London, Oxford, Maclean, New York 1988).

Meyer, Georg 'Auswirkungen des 20. Juli 1944 auf das innere Gefüge der Wehrmacht bis Kriegsende und auf das soldatische Selbstverständnis im Vorfeld des westdeutschen Verteidigungsbeitrages bis 1950/51', in: *Aufstand des Gewissens. Der militärische Widerstand gegen Hitler und das NS-Regime 1933-1945* (Herford, Bonn 1985) 465-498.

Meyer, Hubert, *The 12th SS. The history of the Hitler Youth Panzer Division* (Mechanicsburg 2005).

Mitcham, Samuel W. jr., *German order of battle* (Mechanicsburg 2007).

Mitcham, Samuel W. jr., *Retreat to the Reich. The German defeat in France, 1944* (Mechanicsburg 2007).

Neillands, Robin, *The Battle of Normandy, 1944* (London 2003).

Michaelis, Rolf, *Die Waffen-SS. Mythos und Wirklichkeit. Dokumentation über die personelle Zusammensetzung und den Einsatz der Waffen-SS* (Berlin 2006).

Ose, Dieter, *Entscheidung im Westen 1944. Der Oberbefehlshaber West und die Abwehr der alliierten Invasion* (Stuttgart 1982).

Prittie, Terence, *Germans against Hitler* (London 1964).

Reardon, Mark J., *Victory at Mortain. Stopping Hitler's Panzer counteroffensive* (Lawrence 2002).

Reid, Brian A., *No holding back. Operation Totalize, Normandy, august 1944* (Toronto 2005).

Reitlinger, Gerald, *The SS. Alibi of a nation 1922-1945* (London, Melbourne 1981).

Reynolds, Michael, *Sons of the Reich. II SS Panzer Corps, Normandy, Arnhem, the Ardennes and on the Eastern Front* (Barnsley 2002).

Ritgen, Helmut, *Die Geschichte der Panzer Lehr Division im Westen 1944 1945* (Stuttgart 1979).

Rusiecki, Stephen M., *In final defense of the Reich. The destruction of the 6th SS Mountain Division "Nord"* (Annapolis 2010).

Scarfe, Norman, *Assault Division. A history of the 3rd division from the invasion of Normandy to the surrender of Germany* (London 1947).

Schneider, Wolfgang, *Tiger im Kampf. Die Einsätze in der Normandie* (Uelzen 2004).

Schramm, Percy Ernst, *Hitler als militärischer Führer. Erkenntnisse und Erfahrungen aus dem Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* (Frankfurt am Main, Bonn 1962).

Seaton, Albert, *The German Army 1933-45* (London 1982).

Stacy, Colonel C.P., *Official history of the Canadian Army in the Second World War III, The victory campaign. The operations in north-west Europe 1944-1945* (Ottawa 1966).

Stein, George H., *The Waffen SS. Hitler's elite guard at war 1939-1945* (New York, London 1966).

Strauß, Franz Josef, *Die Geschichte der 2. (Wiener) Panzer-Division* (Eggolsheim 2005).

Tieke, Wilhelm, *Tragödie um die Treue. Kampf und Untergang des III. (germ.) SS-Panzer-Korps* (Selent 2007).

Tieke, Wilhelm, *Im Feuersturm letzter Kriegsjahre. II. SS-Panzerkorps mit 9. und 10. SS-Division "Hohenstaufen" und "Frundsberg"* (Osnabrück 1978).

Quarrie, Bruce, *Hitler's samurai. The Waffen-SS in action* (Cambridge 1983).

Wegner, Bernd, *Hitlers Politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933-1945* (Paderborn 1983).

Wegner, Bernd, 'Anmerkungen zur Geschichte der Waffen-SS aus organisations- und funktionsgeschichtlicher Sicht' in: Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann, *Die Wehrmacht. Mythos und Realität* (München 1999) 405-419.

Weinberg, Gerhard L., 'Rollen- und Selbstverständnis des Offizierskorps der Wehrmacht im NS-Staat' in: Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann, *Die Wehrmacht. Mythos und Realität* (München 1999) 66-74.

Weingartner, James J., *Hitler's guard. The story of the Leibstandarte SS Adolf Hitler 1933-1945* (Carbondale, Edwardsville, London, Amsterdam 1974).

Weingartner, James J., *Crossroads of death. The story of the Malmédy massacre and trial* (Berkeley, Los Angeles, London 1979).

Whiting, Charles, *Hitler's warriors. The final battles of Hitler's private bodyguard, 1944-45* (York 2005).